CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

हलेसी

(तीर्थकाव्य)

(हलेसीधामको धार्मिक तथा सांस्कृतिक इतिहास)

नेपाली
संस्कृत
अङ्ग्रेजी
संस्करण

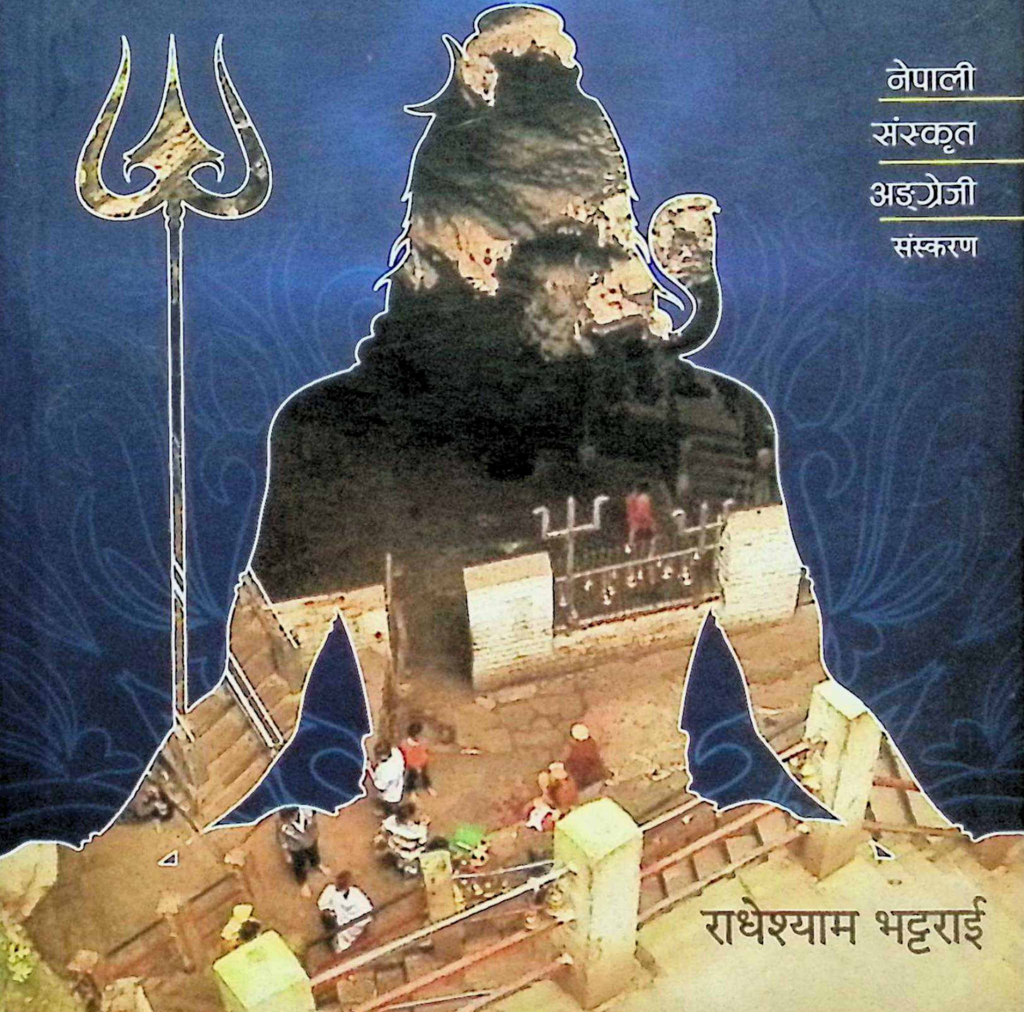

राधेश्याम भट्टराई

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

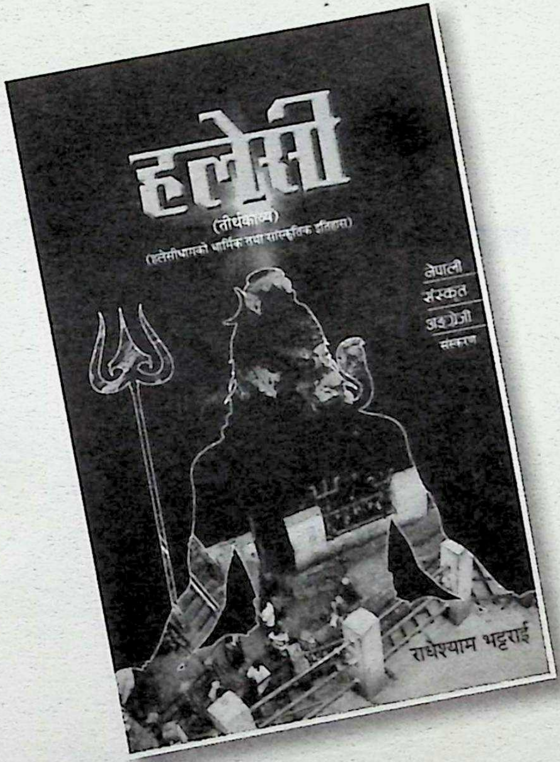

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

हलेसी

तीर्थकाव्य

(हलेसीधामको धार्मिक तथा सांस्कृतिक इतिहास)

राधेश्याम भट्टराई

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

हलेसी

तीर्थकाव्य

(हलेसीधामको धार्मिक तथा सांस्कृतिक इतिहास)

विधा : काव्य
लेखक : राधेश्याम भट्टराई
संस्कृत अनुवाद : प्रा.डा. रामहरिदाहालः
अङ्ग्रेजी अनुवाद : सीताराम अधिकारी
संस्करण : २०८०
प्रति : ५०० प्रति
प्रकाशक : मञ्जु भट्टराई, विराटनगर-४, बरगाछी
ISBN : 978-9937-1-4699-9
सर्वाधिकार : प्रकाशकमा
मूल्य : रु. ३००।-
आवरण/लेआउट : केदार अधिकारी ९८५१०७२११६
मुद्रक : आवृत्ति छापाखाना
बागबजार, काठमाडौं

HALESI
(Epic)
by Radheshyam Bhattarai

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

विषयक्रम

नेपाली खण्ड

- सम्मति– राष्ट्रकवि १
- सम्मतिका केही शब्दहरू– दैवज्ञराज न्यौपाने २
- दोस्रो संस्करणको भूमिका ४
- दुई कुरा ११
- प्रकाशकीय १२
- दोस्रो संस्करणमा आफ्नो भनाइ १३
- हलेसी १७

संस्कृत खण्ड

- सम्मतिः– राष्ट्रकवि माधवप्रसाद घिमिरे ५७
- द्वितीयसंस्करणे स्वकीयकथनम् ५९
- हलेसी ६३

अङ्ग्रेजी खण्ड

- Foreword- Madhavaprasad Ghimire 105
- A Few words on Halesi- Daibagya Raj Neupane 106
- Beautiful lyrical epic Halesi- Sita Ram Adhikari 107
- Writer's own words- Radheshyam Bhattarai 109
- Halesi 111

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

नेपाली खण्ड

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

सम्मति

राष्ट्रकवि

हलेसी हेरैं, हलेसी देख्न पाएको छैन । हेर्नु र देख्नुमा कति अन्तर छ ! कुनै काव्य पढ्नु र त्यसको मर्ममा पुग्नु त्यति नै अन्तर छ र कुनै तीर्थस्थलको दर्शन गर्नु र त्यसको रहस्य सम्झन सक्नुमा पनि त्यति नै अन्तर छ । यो पढ्दा पढ्दै हामी हलेसीमा पुग्दछौं । त्यहाँ गुफाको । अन्धकार हट्छ र त्यहीं कैलास देखिन्छ । यो कैलासको दर्शन नेपालका निवासी जुनसुकै जातिले हेरे पनि उही रूपमा देखिने सांस्कृतिक सुन्दरताको दर्शन हो । लोकलयमा लेखिएको श्रीराधेश्याम भट्टराईको यो हलेसी खण्डकाव्यले नेपालका यस्तै एकान्त सुन्दर रहस्यमय स्थलतिर यात्रा गर्न प्रेरणा प्रदान गर्नेछ- तीर्थयात्रीलाई र काव्यसौन्दर्यका यात्रीलाई पनि ।

२०४१।१०।१

माधवप्रसाद घिमिरे
उप-कुलपति
नेपाल राजकीय प्रज्ञा प्रतिष्ठान

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

सम्मतिका केही शब्दहरू

दैवज्ञराज न्यौपाने

श्रीराधेश्याम भट्टराईले लेख्नु भएको 'हलेसी' तीर्थकाव्यको पाण्डुलिपि पढ्ने अवसर प्राप्त भएकोले अद्योपान्त पढें । शुरुदेखि अन्त्यसम्म नै एउटै छन्दमा लेखिएको प्रस्तुत काव्यले नेपाली लोकछन्द र लोकसंस्कृतिलाई आत्मसात् गरेको छ ।

देश भनेको माटो र ढुङ्गोमात्र होइन, त्यसभन्दा पर पनि देश उठेको हुन्छ- आफ्ना सांस्कृतिक वैभव र साहित्यिक चुलीहरूमा । यस अर्थमा देश ढुङ्गा र माटाको सीमाभित्र मात्रै पनि आबद्ध हुन सक्तैन । अमर कला र उर्वर मस्तिष्कले गर्दा देश विश्वसँग परिचय लिन पुग्दछ । 'हलेसी' तीर्थकाव्यलाई मैले यस्तै गोरेटोमा हिँड्ने एउटा यात्रीको रूपमा भेटेको छु ।

गीतिमय शैलीको गतिशील प्रवाहले गर्दा प्रस्तुत काव्य कोमल र कान्त बनेको छ । यसका स्वरसँग स्वर मिलाएर भन्दा यो काव्यलाई पनि खण्डकाव्य कै कोटिमा राख्नु पर्ने देखिन्छ । शास्त्रीय रौंचिच्याइँका दृष्टिले प्रस्तुत खण्डकाव्यको नालीबेली उतार्दा काव्यीय विस्तारका कतिपय कुरामा आंशिक रूपले छुन खोजेको किन नहोस्, युगसापेक्ष्य पर्यावरणभित्र यसले आफूलाई सन्तुलित राख्न खोजेको छ ।

पूर्वी नेपालको प्रसिद्ध तीर्थ 'हलेसी' का बारेमा खोजपूर्ण अध्ययन गरी राष्ट्रको सांस्कृतिक गरिमालाई काव्यिक रूप दिनु सामान्य कुरामात्र मान्न सकिन्न । परिचयात्मक रूपमा प्रस्तुत काव्यको आफ्नै प्रकारको सांस्कृतिक ओज ता छँदैछ त्योभन्दा पर साहित्यिक अनुभूतिगम्य उद्‌गारहरूले गर्दा

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

काव्यकलेवरको स्वर्णमहलमा सुगन्धको आभाष मिलेको मैले अनुभव गरेको छु ।

कवि राधेश्याम भट्टराईले यस प्रकारको आफ्नो निजी सम्पत्तिलाई सार्वजनिक बनाउन चाहनु भएकोमा म उहाँको यश गाउँछु । यस्तै प्रकारको जाँगर उहाँमा चल्दै रहोस् । अब काव्य हाम्रो पनि हो । साहित्य र संस्कृतिको यस सङ्गमभित्र हामी पनि निर्माणका सपनाहरू देखौं । भोलिको संसार अझै रमाइलो भएर निक्लने छ । अहिले यतिमात्र भनेर विश्राम लिन्छु ।

२०४१ साउन २३ पञ्चकुमारीमार्ग, बानेश्वर
काठमाडौं

■

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

दोस्रो संस्करणको भूमिका

ज्ञानको अभ्यासको आधारमा मानिसको बुद्धि तिखारिने र चातुर्यको विकास हुने पद्धतिको प्रक्रिया सृजना गर्ने पहिलो व्यक्ति बुद्ध हुन् भनी किटान गर्न सकिन्छ । बुद्धभन्दा अधिको मानव-समाज सृष्टिका अन्य थलचर, नभचर र जलचरका पशुपन्छीझैँ आहार, निद्रा, भय र मैथुनमै अल्झिएको थियो भन्न सकिन्छ। यी चार कुराहरूको प्रयोग अन्य जनावरहरूले प्रकृतिको नियम अनुसार पालन गर्दै आए भने मानिसले चारै कुराहरूको अतिशय दुरूपयोग गर्दै आयो । यस्तो दुरूपयोगले सृष्टिको मुहानमा धक्का पर्न जाने हुँदा सुन्दर पृथ्वी र पृथ्वीका उत्पत्तिहरू चाँडो नाशवान्को बाटोतिर लाग्नु स्वाभाविकै थियो । अन्य मानव समाजका चिन्तनशील व्यक्तिहरूलाई यसको अनुभूति नभएको भने होइन । तर विश्वकै उच्च शिखर जसले नेपाल अधिराज्यको सुन्दरतामात्र नबढाई मान-सम्मान र आय आर्जनको मार्ग पनि प्रशस्त गरेको छ, त्यसैको तराई फाँटको एउटा सानो राज्यको राजकुमार सिद्धार्थ गौतम मानवसमाज र चराचरको संरक्षण र सम्बर्द्धनको मार्गको प्रतिपादन गरी सगरमाथा शिखर पुरुष बने। उनको जन्म राजकुलमा ६२४ ई.पू. मा भएको थियो । उनको जन्मको तिथिमिति किटान नभएको भए तापनि परिनिर्वाणको मिति २/३ वटा भएकोमा सन् १९५४ को थाइल्याण्डको विश्व - बौद्ध सम्मेलनले ई.पू. ५४४ लाई निर्वाणमिति किटान गर्दा र ८० वर्षको आयु जोड्दा यस्तो हुन पुगेको हो । ६ वर्षको सन्त जीवनको कठिन अभ्यासद्वारा उनले मध्यममार्गको किटान गरे । ३५ वर्षको उमेरमा उनले मृगदाय-सारनाथमा तपस्या गर्दाका पुराना मित्रहरूलाई आफ्नो सद्धर्म मार्गमा ल्याए । बौद्धधर्मको धर्मचक्रप्रवर्त्तन त्यही हो । उनका उपदेशहरू सरल र व्यावहारिक छन् । पहिलो हो बुद्ध, धर्म र सङ्घ । दोस्रो हो पञ्चशील-चोरी नगर्नु, नढाँट्नु, दुर्वचन नगर्नु, यौन दुराचार नगर्नु र दुर्व्यसनी नबन्नु । तेस्रो हो आर्य अष्टाङ्गिकमार्ग । यो आठ मार्गमा मानिस हिंड्न सके व्यक्ति, समाज र राष्ट्र आदर्श बन्न सक्छ । चौथो हो

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

परस्परावलम्बी सिद्धान्त, जसबाट शून्यताको बोध हुन्छ। उनका उपदेशको सार सङ्क्षेप चाहिँ मानिस करुणामयी बन्नु पर्दछ अनि मानिसमात्रको उत्पत्ति संयोगले एउटै हो। सबै वस्तुहरू संयोगकै उत्पत्ति हुन्। स्रष्टा थिए र छ भन्ने तर्क भ्रमात्मक हो। भ्रम धारणाहरूको कारणले मनुष्यसमाज नाशतिर जान सक्छ।

बुद्धको ४५ वर्षको निरन्तर उपदेशमा जीवनका १२ कडीहरूलाई प्रकृतिको प्रवाहसँग गाँसेको पाइन्छ। उनले न त स्वर्गको विषयमा बोले, न त ईश्वरको या सृष्टिकर्ताको। उनले किन बाँच्ने पनि भनेनन् तर कसरी बाँच्नु पर्दछ भन्ने कुरामा थुप्रै उपदेश गरे। उनले दुःखले भरिएको मानव-जीवनलाई जीवनपद्धतिमा ढाली सुखमय बनाउँने र आनन्दसँग ब्रह्मनालमा तेर्सिने उपदेश गरे। उनी भन्नेगर्थे, जन्म नै मृत्युको प्रारम्भ हो, अनि 'साधन र साध्य एउटै धागो हो।'

बुद्धको त्यही उपदेशलाई पण्डित अश्वघोषले संस्कृत साहित्यमा सिँगारे। यस्तो शृङ्गार सम्भवतः ईसाको पहिलो शताब्दीको प्रारम्भतिर भएको थियो। त्यही साहित्यको व्यापकता चीनमा भयो भने चीनबाट बुद्धका उपदेशहरू अंग्रेजी भाषामा पनि सिँगारिन पुगे र युरोपवासीले पनि बुद्ध के हुन् भनी चिन्न थाले। तिनैले बुद्धलाई 'एशियाको प्रकाश' को उपाधिले विभूषित गरे। अश्वघोषको बौद्ध साहित्य महासाङ्घिक अर्थात् महायानशाखाको विकास थियो। यसको विकास चीन, जापान, कोरिया, कम्बोडिया, मङ्गोलिया, ल्हे लद्दाक, तिब्बत र नेपालमा भयो भने स्थविर अर्थात् थेरवादको विकास बर्मा, श्रीलङ्का र थाइल्याण्डमा भयो। यसको स्रोत पनि बुद्धको निर्वाणको तीन महिना पछिको राजगृहको महास्थविरको अध्यक्षताको परिषद्कै पहिलो र दोस्रो बैठकहरूको परिणाम हो।

एक सय पचास र दुई सय ईस्वीको बीचमा नागार्जुनले बुद्धका उपदेशहरूमा नयाँ-नयाँ अद्‌भुतताहरू थपे। यसले महायानी शाखालाई ज्यादै बलियो बनायो। महाङ्कालको सृजना गरी सर्वसाधारण वर्गको नजिक बौद्धधर्मलाई पुऱ्याइयो। बुद्धका उपदेशका संरक्षक देवदेवी र तारा (डोल्मा) हरू को सृजना गरियो। तान्त्रिक बौद्धधर्मको उदयको कारण नै यिनै हुन्।

बौद्धधर्ममा जुनसुकै शाखाको महागुरु बुद्ध हुन् भने विभिन्न शाखाका आफ्ना आफ्नै गुरुहरू छन्। लामायान / वज्रयानशाखाको गुरु पद्मसम्भव हुन्। बुद्धको उपदेशलाई अश्वघोषले तथागतको निर्वाणको ४।५ सय वर्षपछि संस्कृत भाषामा विस्तारपूर्वक वर्णन गरेका थिए भने नेपाल अधिराज्यको अनकन्टार जिल्ला

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

खोटाङको हलेसीगुफा (भोट-बर्मेली भाषामा 'मारातिका') को वर्णन राधेश्याम भट्टराईले गर्नुभएको छ । आठौं शताब्दीको बीचमा लामायान बौद्धशाखाका संस्थापक पद्मसम्भव अर्थात् गुरु रिन्पोचेले त्यस गुफामा तपस्या गरेका थिए । कवि राधेश्याम भट्टराईको एउटा बखानः-

'सफल भयो तपस्या त्यहीं ती गुरु रमाए
अमर जीवन पाएर बाटो गुरुले समाए
पावनभूमि गुरुको तपस्थलको बयान
यो मारातिका गर्दछ सधैं पुण्यको बखान ।'

नेपाल अधिराज्यले माल त पायो तर चाल पाउँन सकेन । मारातिकागुफा सम्पूर्ण लामायान बौद्धधर्मको अत्यन्त ठूलो तीर्थस्थल हो । त्यहाँ तीर्थयात्रीहरूले कुनै पनि सुख-सुविधा पाउँदैनन् । तसर्थ तिनीहरूले पनि मलमुत्र बाहेक केही पनि छाडेर जाँदैनन् । बुद्धको ज्ञान र सचेततालाई व्यावहारिक र व्यावसायिक बनाउँन नसकिएको व्यहोरा यसैबाट थाहा पाइन्छ । राष्ट्रको समृद्धिको टेवा धार्मिकस्थलहरू पनि हुन सक्छन् भन्ने तथ्यलाई कसैले पनि बिर्सनु हुँदैन । यस्ता सम्पदा भएको यो मुलुक धनी छ

जहाँ सद्धर्मको उदय भयो, त्यहीं राजा हर्षबर्द्धन, जसले उत्तर भारतको एकीकरण गरेका थिए, उनैको मृत्युपछि सुषुप्त अवस्थामा पुग्यो । सायद त्यो काल थियो ई. ६५० को । उनका उत्तराधिकारी नभएकाले उनको मृत्युपछि उनकै मन्त्री अर्जुन राजा बने । हर्षबर्द्धन नै भारतका राजा छन् भनी चीनको कोसेलीपात सहित एउटा बौद्ध प्रतिनिधि - शिष्टमण्डल त्यहाँ आइपुग्दा राजा अर्जुनले स्वागतको सट्टा सबैलाई मार्ने आदेश दिए । किनभने यी बौद्धधर्म विरोधी थिए । दैवसंयोग शिष्टमण्डलका नेता र एउटा सदस्य जसोतसो ज्यान जोगाई नेपाल आइपुगे । त्यसताका तिब्बतका बादशाह अत्यन्त तेजस्वी थिए । ससुरालीको त्यो दुर्दशा सहन गर्न नसकी तिब्बत र नेपालबाट फौज पठाई भारतमाथि आक्रमण गरे । आखिर अर्जुनको हार भयो अनि उनलाई तिब्बत पुऱ्याइयो । स्रङ - चन- गम्पोले भने 'यसले चीनमाथि अपराध गरेकोले यसलाई चीनतिर नै पठाइदेऊ ।' चीनले अर्जुनलाई कस्तो सजाय दियो, त्यो अनुसन्धानकै विषय छ ।

बुद्धवचनहरू सुषुप्त अवस्थामा पुगेपछि अवस्थामा पुगेपछि बौद्ध विद्वानूहरूले बुद्धवाणीको संरक्षकको रूपमा देवदेवीहरूको सृष्टि गरे । पहिला हुन् महाङ्काल

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

महाङ्कालले मानिसलाई प्रकृतिको अद्भुततातिर आकर्षण गर्न सफल भए। दोस्रा हुन् चार महाराजिकाहरू : (१) धृतराष्ट्र-भोट-बर्मेली भाषामा युल्खोर सुङ; (२) विरूपाक्ष - भोट-बर्मेली भाषामा च्यन - मिजाङ; (३) विरुढक- भोट-बर्मेली भाषामा फग्क्येपो र (४) वैश्रवण- भोट-बर्मेली भाषामा नाम्थो स्या। उत्तरप्रवाहको बौद्धधर्मका देवी - देवताहरू पनि बुद्धका उपदेशका आवरण बाहेक अरु केही होइनन्। यसको सत्यता बुझ्न गहन अध्ययनको आवश्यकता पर्दछ। त्यसैले बौद्धधर्मलाई गहन महासागर भनिएको हो। विज्ञान, प्रविधि र मानिसको बुद्धिको पराक्रमले यन्त्र मार्फत मानिस चन्द्रमामा ओर्ले। इस्लामधर्मावलम्बीहरूको चन्द्रमा आस्थाका देवता हुन्। मानिसले चन्द्रमा टेकेको सत्य हो। सत्यताको पारख सबैले गर्नै पर्दछ। धेरै टाढाको रातो मङ्गलग्रहमा यानको अवतरण भइसक्यो। मानवले त्यहाँ पुग्न धेरै वर्ष कुर्नु नपर्ला। तर पनि साईबाबाले मुखबाट सुनको सिक्री, गणेश, औंठी आदि र खालि हातबाट विभूति बर्साउनु परेको छ र त्यसैको आधारमा मानिसको चेतना जगाई मानव-कल्याण र विकासको अभिबृद्धि गरिरहनु परेको छ। साईबाबाको क्रियाकलापको सत्यता त 'संसारमा एउटै मात्र धर्म छ, त्यो धर्म हो प्रेम।' बडेबडे व्यक्तिहरूको एक्काइसौं शताब्दीको धक्कु के को लागि हो, बुझ्न सकिएको छैन। सत्यता त बुद्धम्, धम्मम् र सङ्घम् शरणम् गच्छामि होइन र ?

तिब्बतका वादशाह स्रङ - चन- गम्पोले सातौं शताब्दीमा नेपालकी राजकुमारी भृकुटी र चीनकी राजकुमारी वेनचेङ्गलाई विवाह गर्नुनै भारतवर्षमा उदय भएको बौद्धधर्मको आश्रयस्थल भोट बन्नु हो। दुबै राजकुमारीहरूले बुद्धको प्रतिमा त्यहाँ पुऱ्याएकोले गर्दा नै बोनधर्मको प्रभाव रहेको तिब्बतमा ताड्रुग, जोखाङ र रामोचे गुम्बाहरूको निर्माण भयो। वादशाहले गुम्बाहरूको निर्माण प्रारम्भमात्र गरेका होइनन्, उनले बुद्धवाणीहरूलाई भोट-बर्मेली भाषामा अनुवाद गर्न तिब्बती लिपिको पनि निर्माण गराए। उनको सत्कार्यले तिब्बतबाट बलिप्रथामा आधारित बोनधर्मको लोप भयो। अर्कातिर 'त्रिपिटिका' भोट-बर्मेली भाषामा सुरक्षित रहन पुग्यो। बुद्धको वास्तविक वचनको अर्थ बुझ्ने हो भने कङ्ग्युर र तेङ्ग्युरको अध्ययन अनिवार्य छ।

लगभग एक सय वर्षपछि तिब्बतका अठतीसौं वादशाह त्रिसुङ्ग देक्षेणले नेपालबाट बौद्धविद्वान् शान्तरक्षितलाई ल्हासा बोलाए। शान्तरक्षितको परामर्श अनुसार नै भारतबाट पद्मसम्भव अर्थात् रिन्पोचे गुरुलाई ल्हासा बोलाइएको हो।

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

पद्मसम्भवको जन्म अध्ययन र अन्य क्रियालकापहरूको विषयमा कविता एवं गद्यको माध्यमबाट कविले प्रशस्त प्रकाश पार्नु भएको छ। उनी महाविद्यालयमा प्राध्यापनको अतिरिक्त मसानघाटहरूमा तपस्या पनि गर्दथे। तर्कनाशक्ति पनि अद्भुत थियो। तिब्बत प्रस्थान गर्नु अघि काठमाडौं उपत्यकाको सेरोफेरोमा चार वर्ष जति गुजारे। हलेसीगुफाको तपस्याको अतिरिक्त उनले टिस्टुङको ओडारमा तपस्या गरे। त्यसपछि 'याङ्ले शो' अर्थात् वर्तमान फर्पिङको ओडारमा तपस्या गरे, जहाँ अचेल बौद्धगुम्बाहरू प्रशस्त बनेका छन्। आजको नकारात्मक द्वन्दको युगमा यो पनि सानो कुरा होइन। शोभाभगवतीको मसानघाटमा पनि उनले तपस्या गरी शक्तिसञ्चय गरेका थिए भन्ने उनका जीवनकथामा वर्णन गरिएको पाइन्छ। बौद्ध त उनको तिब्बततिरको वास्तविक तथ्य पत्ता लगाउने केन्द्रबिन्दु नै थियो। बुद्धको वचन जे भए पनि तन्त्रवादी लामायानमा बुद्धको निर्वाणपछि आठ वर्षमा ध्यान - कोशतालको कमलको फूलमा उनको उदय भएको विश्वास गरिन्छ। बुद्धको वचन अनुसार मानिसको वंश (जिन) एउटै भए तापनि तिब्बतीहरू आफूलाई बाँदर र राक्षसनीको सन्तान ठान्दथे। मानिसको बुद्धि तिखारिँदै गएपछि सृष्टिको विषयमा युग अनुसार चिन्तन- मनन हुँदै गयो। मैरै गोठाले जीवनको कथा अझै मलाई रमाइलो लाग्छ। गट्टी, चट्टी, डण्डिबियो, चिप्ली, ढुकुमुकु आदि खेलहरूबाट थकित भएपछि एकै ठाउँ बसी कथाको प्रारम्भ हुन्थ्यो। धेरै कथाहरू बिर्सिएर गए पनि एउटा कथाचाहिँ पटक्कै बिर्सन सक्दिन। त्यो कथा यस्तो छ- 'ब्रह्माले पृथ्वी धान्न सुनको मान्छे बनाए रे! प्राण हाल्न 'ए मनुवा बोल' भन्दा बोलेन रे! त्यसपछिको चाँदीका र अन्य धातुहरूबाट निर्मित मानिस पनि बोलेनन् रे! आखिरमा कुखुराको सुली, माटो र गोबरबाट निर्मित मानिसले 'हजूर' भनी बोल्यो रे!' पद्म काथाङ्मा यस्तै असम्भव कुराहरूको वर्णन पनि गरेको पाइन्छ। त्यसलाई निफन्न सक्नु आजको बौद्धिक समुदायको काम हो। तर विज्ञान र प्रविधिलाई विधि र शीलहरूको घेरामा राख्न सक्नु विवेक, बुद्धि र क्रियाकलापमा भर पर्दछ।

कसैले भनेका छन्, 'एउटा कलमको टुँडो र सय नाल बन्दूक बराबर हुन्छ।' पण्डित अश्वघोषले काव्यको सृजना गर्दा बुद्धवाणीहरूमात्र व्यापक नभई भारतवर्षमा साहित्यको सृजना समेत भयो। बाबरले (१५०५ ई.) मा आफू राज्य फैलाउँन र व्यवस्थित गर्न व्यस्त रहनु पर्ने भएकोले रानीहरू र अन्य दरबारियाहरूलाई निराश नहोऊन् भनी प्रारम्भ गरेको वाद्ययन्त्रहरू, नृत्य र गीत

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

- सङ्गीत आजको भारतको अमूल्यनिधि बन्न पुग्यो । त्यसरी नै कवि राधेश्याम भट्टराईले लेख्नु भएको 'हलेसी' नेपाल अधिराज्यको प्रकाश बन्दैन भनेर कसले भन्न सक्छ ?

लामायानशाखाको जुनसुकै शाखाले पनि पद्मसम्भव अर्थात् गुरु रिन्पोचेको प्रार्थना यसरी गर्दछन् :-

उगेन युलकी नुप छाङ क्षाम
पेमा केसर दोङ पो ला
याक्षेन चोक गी ङो ड्रुप ने
पेमा जुङने से सु द्राक
खोरडु खान्द्रो माङपोकोर
खेकी की जेसु दागड्रुप की
चिन्गी लवचिर शेग सु सोल
गुरु पद्म सिद्दि हुँ
ओम् आ हुँ वज्र गुरु पद्म सिद्दि हुँ

उपर्युक्त प्रार्थनाको सरल अर्थ यस्तो हुन्छ- 'उड्डियाना मुलुकको पश्चिम उत्तरको (ध्यानकोशताल) कमलको फूलको बीचमा अभूतपूर्व ज्ञान सहित उदाउँनु भएकोले तपाईंको नाम 'कमलको जन्म' प्रसिद्ध भयो । कैयौं डाकिनीरूको घेराउ र आतिथ्यमा रहनुभएको तपाईको पाउको अनुसरण गर्दै तपाईंको आशीर्वाद र गरिमा प्राप्त होस् भनी प्रार्थना गर्दछु । गुरु पद्म सिद्दि हुँ ।'

बौद्धमार्गीहरूले के ख्याल राख्नु पर्दछ भने गौतम बुद्ध न त नास्तिक थिए न त आस्तिक नै । उनले शक्तिको उत्पत्ति सम्बन्धी परस्परावलम्बी सिद्धान्त प्रतिपादन गरेका छन्। परस्परको सहयोगमा शक्तिको सृजना हुन्छ र एउटाको नाश हुँदा शक्तिको क्षय हुन्छ । त्यो एउटा वस्तुको अस्तित्व शून्य हुन्छ । अर्को कुरा उनले मानव जीवनमा १२ कडीहरूद्वारा मानवशक्ति उत्पन्न हुने कुरा बताएका छन् । यो छोटो भनाइमा सङ्केत बाहेक केही गर्न सकिन्न । चासो राख्नेले गहन अध्ययन गर्नै पर्दछ । बुद्धको उपदेशमा कर्म र शून्यता महत्त्वपूर्ण सिद्धान्तहरू हुन् ।

कवि राधेश्याम भट्टराईले नेपाल अधिराज्यको धर्महरूद्वारा प्रेरित संस्कृति सम्बन्धी पनि प्रकाश पार्नु भएको छ । हिन्दू आस्था अनुसार कैलाश पर्वत नै शिव हो । लामायान बौद्धहरूको विश्वास अनुसार गाङ रिन्पोचे हो । कैलाश

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

पर्वतको शृङ्खलालाई गाङ दिसे पनि भनिन्छ । गाङ भोट-बर्मेली भाषाको शब्द हो भने दिसे संस्कृत शब्द हो । दुबैको अर्थ एउटै भएपनि दुइटा शब्दको एउटै शब्द बन्न पुगेको छ । मानसरोवर (छो- माफाम) दुबै आस्थाको मिलनबिन्दु भएको छ । विशेषतः हिन्दूहरूले ढोग्दै पूजा गर्ने धार्मिकग्रन्थ महाभारतकी द्रौपदीको पाँच भाइसँग विवाह भएजस्तै बहुपतिप्रथा हिमाली भेग र तिब्बतका कतिपय समुदायमा अद्यापि प्रचलित छ । तसर्थ देश, काल र परिस्थितिले मानव समुदायहरू भिन्नभिन्न देखिएपनि बुद्ध वचन अनुसारको एउटै संयोगको उत्पत्ति र वंश हुन आउँछ । संयोगको उत्पत्तिका सारा वस्तुहरू परिवर्तनशील र अनित्य भएको व्यहोरा बुद्ध वचनबाट नै स्पष्ट छँदैछ । यस्ता व्यक्तिको वाणीहरू उनको निर्वाण पछि लगभग साढे पाँचसय ईसापूर्वतिर पालिभाषामा लिपिवद्ध गरिंदा परिचित्तमा जोड दिएको थियो । यो मृत्युञ्जय पाठ वा मन्त्र पहिलो, दोस्रो, तेस्रो र चौथो शताब्दीतिर संस्कृत भाषाको 'परित्राण' मा रूपान्तरण भयो । त्यही शब्द आठौं, नवौं शताब्दीतिर तिब्बतमा भोट-बर्मेली भाषाको शब्द 'वार्देल ठोटुल'मा रूपान्तरण भयो । यस्तो काम गुरु रिन्पोचे अर्थात् पद्मसम्भव अर्थात् पद्मकाराबाट भएको हो । यस्तो अपूर्व व्यक्तिले तपस्या गरेको नेपाल अधिराज्यको हलेसी अर्थात् मारातिकाको उजागर एक्काइसौं शताब्दीमा कवि राधेश्याम भट्टराईले गर्नु भई लामायान / वज्रयान सम्प्रदायमाथि ठूलो गुण लगाउनु भएको छ, जसको निमित्त हामी ऋणी छौं । चारै सम्प्रदाय (१. निङ्गमापा, २. शक्यपा, ३. कग्युपा र ४. गेलुक्पा) को ठेलीहरूको सारांश एउटै हो । 'समस्त मानवले आनन्द प्राप्त गरून् अनि आनन्दका कारणहरू प्राप्त गरून्, समस्त मानव महान् सुखबाट विमुख नरहून्, दिल र दिमागमा भिन्नता भएपनि र हेतु - प्रत्ययमा अन्तर रहेपनि मानव मायामोहका जालमा नफसून् र करुणामयी बनून् ।'

'हलेसी' पुस्तक अध्ययनयोग्य र लाभदायक रहेकोमा कुनै शङ्का छैन । हलेसी अर्थात् मारातिका दुई आस्थाको सङ्गमस्थल हो । राष्ट्र अग्रगामी बन्ने हो भने त्यसलाई करुणामयी स्थल बनाउँनु पर्दछ । पर्यटकको चिन्ता लिनु पर्दैन ।

वैशाख २९, २०६१

वानेश्वर, काठमाडौं ।

– पासाङ गोपर्मा

■

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

दुई कुरा

सगरमाथा अञ्चल, खोटाङ्ग जिल्लाको एउटा प्रसिद्ध तीर्थस्थलको नाउँ हो - हलेसी। ऐतिहासिक झझल्को, पौराणिक मान्यता, पुरातात्त्विक महत्त्व र सांस्कृतिक सम्पदाका दृष्टिले सर्वाधिक महत्त्वपूर्ण स्थान बन्न गएको आश्चर्यजनक रहस्यमय हलेसीगुफा नैसर्गिक विचित्रता र विविधताको अद्‌भुत चमत्कारका लागि विख्यात भएकोले मान्छेको ध्यान यतातिर आकर्षित गर्ने जमर्को गरेको हुँ

'हलेसी' तीर्थकाव्य झिँजो नमानी शिरदेखि पुछारैसम्म पढेर सल्लाह एवं सुझाव दिनुका साथै 'सम्मति' र 'सम्मतिका केही शब्दहरू 'लेखी मलाई उत्साहित गर्नु भएकोमा कविवर श्री माधवप्रसाद घिमिरेज्यू र कवि श्री दैवज्ञराज न्यौपानेज्यप्रति विनम्रतापूर्वक आभार प्रकट गर्दछु।

राधेश्याम भट्टराई

■

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

प्रकाशकीय

नेपालका प्रमुख तीर्थस्थलहरूमध्ये हलेसी महादेवस्थान पनि एक हो । त्यहाँ तीनवटा प्राकृतिक गुफाहरू छन् । मुख्य गुफामा श्रीहलेश्वर महादेव विराजमान भएको देखिन्छ । अरू दुई गुफामा बसाहा (नन्दी) र भैरवका मूर्ति छन् । ती गुफाहरू ठुल्ठूलामात्र होइन अनौठा र मन लोभ्याउँने खालका पनि छन् । पुण्य कमाउँन जाने धार्मिक पर्यटकहरू गुफाको आश्चर्यजनक बनावट देखेर छक्क पर्दछन् । यी महादेवसँग जे मागे पनि पुग्ने हुँदा श्रद्धालु दर्शनार्थीहरूको त्यहाँ भीड लाग्ने गर्दछ । हलेसीमा मनले चिताएको कुरा माग्न, भाकल गर्न हिन्दूहरू पनि जान्छन्, बौद्धहरू पनि जान्छन् । दुबै धर्म मान्ने धार्मिक भक्तजनहरूका लागि हलेसी महादेवस्थान पुण्यदायक ठूलो तीर्थस्थल हो । यस्तो पवित्र तीर्थस्थलको महिमा वर्णन गरी काव्यात्मक रूप दिइएको र पाठकहरूद्वारा रुचाइएको 'हलेसी' (तीर्थकाव्य) को दोस्रो संस्करण थुप्रै थप सामग्रीका साथ प्रस्तुत गरिएको छ । आशा छ - यो परिष्कृत तथा परिवर्तित संस्करण अझ प्रिय रुचिकर र उपयोगी हुनेछ ।

रात्रा लामीडाँडा, खोटाङ

कल्पना भट्टराई

■

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

दोस्रो संस्करणमा आफ्नो भनाइ

नेपाली वाङ्मयको विपुल भण्डारमा सबभन्दा सबभन्दा बढी लेखिने साहित्यिक विधा कविता - काव्यविधा नै हो । विधागत दौडमा कविता- काव्यविधा जति नै अगाडि भएपनि बजारव्यवस्थापनमा भने यसले अझै जरा गाड्न सकेको छैन । पाठकद्वारा अधिकाधिक रुचाइने विधा भएरपनि कविता - काव्यविधा बिक्रीका हिसावले अरू विधाभन्दा पछौटे विधामा पर्ने तीतो यथार्थ छ । यति हुँदाहुँदै पनि कविता - काव्यहरूको बाढी छुट्नु नेपाली साहित्यको श्रीबृद्धिको लागि ज्यादै उज्यालो पक्ष हो ।

२० वर्ष अगाडि प्रकाशित मेरो तीर्थकाव्य 'हलेसी' का दुईखाले पाठक छन् । एकखाले बौद्धिक पाठकहरू काव्यभित्र शिवतत्त्वका अतिरिक्त गुफाको रहस्यमयता पनि खोज्ने / बुझ्ने गर्दछन् भने अर्काखाले साधारण पाठकहरू लोकलयमा लेखिएको काव्यकृतिको माध्यमले जनजिब्रो फट्कार्दै भाका हालेर नाच्दै गाउँदै गुफाभित्र शिवपार्वतीको दर्शन गर्न पुग्दछन् । नेपाली जनजीवनलाई मोहित पार्ने लोकलयात्मक छन्दले गर्दा पनि सर्वसाधारण पाठकहरूलाई काव्यको मर्म बुझ्नेभन्दा हलेसीधामको महिमा बुझ्न सघाएको अनुभूति हुन्छ । आशा छ भविष्यमा पनि दुबैखाले पाठकहरूको माया यथावत् रहने नै छ ।

विविध कारणवश 'हलेसी' (तीर्थकाव्य) को दोस्रो संस्करण प्रकाशित हुन सकेको थिएन । भौगर्भिक चमत्कारिकताभित्र देदीप्यमान प्रसिद्ध तीर्थस्थल हलेसीधामको माहात्म्यगुम्फित काव्यात्मकताप्रति पाठकहरूले देखाएको ममताले गर्दा यो संस्करण छाप्ने हिम्मत पलाएको हो । यो निक्कै परिवद्धिधत संस्करण बनेको छ । काव्यात्मक अंशमा पनि हलेसीधामसम्बन्धी पछिल्ला खोजलाई अद्यावधिक गरिएको छ भने परिशिष्टको क्षेत्र बढी उपयोगी र सूचनामूलक बनाउँने ध्येयले विस्तार गरिएको छ । काव्यात्मकताका साथै हलेसीधामको धार्मिक तथा

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

सांस्कृतिक इतिहास उजागर गर्ने उद्देश्यबाट प्रेरित भई व्यापकक्षेत्र सँगेटिएको हो । सङ्क्षेपमै भए पनि हलेसीधामको इतिवृत्तात्मकता झल्काउँने चेष्टा गरिएको छ । सनातन हिन्दू र बौद्धधर्मावलम्बीहरूको अतिपावन तीर्थस्थल भएकोले दुबै धर्म र दर्शनका सम्बन्धमा सङ्क्षिप्त जानकारी दिन आवश्यक ठानियो । दोस्रो बुद्ध मानिने गुरु पद्मसम्भवले तपस्या गरी अजम्बरीत्व प्राप्त गरेको तपोभूमि र सनातन हिन्दूधर्मावलम्बी जगद्गुरु शङ्कराचार्यहरूजस्ताले आराधित पवित्र शिवालयका रूपमा रहेको हलेसीगुफाको धार्मिक तथा सांस्कृतिक इतिहासको सिंहावलोकनमात्र गर्दा पनि गद्यात्मक परिशिष्टभाग विशद हुन गएको छ । 'संक्षिप्त नेपाल इतिहास' मा उल्लिखित किराँती राजाहरूको ऐतिहासिकता पुष्टि गर्ने भरपर्दो आधार प्राप्त भैनसकेतापनि विशेषतः हलेसी लगायत वराहक्षेत्र आदि प्रसिद्ध तीर्थस्थलहरूको उल्लेखप्रति ध्यानाकर्षण गरिएको हो । इतिहासका अध्येताहरूबाट ऐतिहासिकताको गवेषणा हुँदै जाला ।

हलेसी तीर्थस्थल अनेकत्वमा एकत्वको द्योतक हो, हाम्रो धार्मिक सहिष्णुताको प्रतीक पनि हो । त्यसैले यस तीर्थस्थलको परिचयात्मक सम्बद्धताका लागि पनि नेपाल आमाका सपूत विश्वशान्तिका अग्रदूत गौतम बुद्ध र बौद्धदर्शन तथा सनातन हिन्दूधर्मका धरोहर जगद्गुरु आद्य शङ्कराचार्य र अद्वैत वेदान्तदर्शनको संक्षिप्त चर्चा गरिएको छ । यहाँनेर राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रियक्षेत्रमा समेत चर्चित हिन्दू तथा बौद्धहरूको समान आस्था र श्रद्धायुक्त तीर्थस्थल हलेसीधामको अतुलनीय सांस्कृतिक तथा प्राकृतिक सम्पदासंरक्षणका लागि यसलाई विश्वसम्पदा सूचीमा सूचीकृत गर्न ढिला भैसकेको छ भन्दा अतिशयोक्ति हुनेछैन ।

बुद्धको देश नेपाल गुरु पद्मसम्भवको तपोभूमि पनि हो । यहाँ प्राचीनकालदेखि नै बौद्धधर्म, दर्शन र संस्कृतिको अध्ययन, अध्यापन, अनुसन्धान हुँदै आएको छ । विश्वविद्यालयहरूमा स्नातकोत्तरतहसम्म बौद्धदर्शनको पढाइ हुने गरेको र बौद्धधर्मदर्शन सम्बन्धी अध्ययन अनुसन्धानको लागि लुम्बिनी विश्वविद्यालय यथाशीघ्र स्थापना गर्ने प्रयास भइरहेको परिप्रेक्ष्यमा गुरु पद्मसम्भवको सम्बन्धमा अझ व्यापक अन्वेषण हुनु जरुरी छ ।

हलेसी-मारातिकागुफामा तीन महीनासम्म बसी कठोर तपस्या गरेर चिरञ्जीवीत्व प्राप्त गरेका तिब्बती बौद्धधर्मका आदिगुरु पद्मसम्भवको जीवनलीलामध्ये हलेसीधामसँग सम्बद्ध जीवनीपक्षबारे यथासम्भव अध्ययन- अनुसन्धान गरी यहाँ

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

समाविष्ट गर्ने चेष्टा गरिएको छ । गुरु पद्मसम्भवका काम पनि धेरै छन्, नाम पनि धेरै छन् । लीला अद्भुत छ । चरित्रवर्णन गरिनसक्नुमात्र होइन अपरम्पार छ, पत्यार गरिनसक्नु छ । उनका कतिपय लीलाकर्महरू भगवान् श्रीकृष्णको अलौकिक चरित्रसँग ठ्याम्मै मेल खान्छन् भने कतिपय चारित्रिकलीलाहरू अघोर देखिन्छन्, डरलाग्दा छन् र उदेकलाग्दा पनि छन् । तर म त्यतातिर जाँदै जान्न । उनको जीवनचरित्रको सम्पूर्ण पक्ष उद्घाटित गर्ने मेरो इरादा हुँदै होइन । मैले गरेको चर्चा केवल शिला खोजाइजस्तै हो ।

ऐतिहासिक, पौराणिक, धार्मिक, सांस्कृतिक, पुरातात्त्विक, प्राकृतिक तथा पर्यटकीय सम्पदाका दृष्टिले अत्यन्त महत्त्वपूर्ण हलेसीधामलाई प्रतिपाद्य विषय बनाई रचना गरिएको 'हलेसी' (तीर्थकाव्य) को काव्यिक रसास्वादनका अतिरिक्त हलेसी महादेवस्थानको माहात्म्यका बारेमा जिज्ञासा राख्ने र दर्शनार्थ त्यहाँ जान चाहने तीर्थयात्री - पर्यटकहरूलाई विशेष सुविधा पुगोस् भन्ने हेतुले एउटा यात्रीका लागि अति आवश्यक पर्ने सूचनामूलक विषयवस्तु यहाँ थप गरिएको छ ।

राष्ट्रनायक श्री ५ ज्ञानेन्द्र तथा श्री ५ बडामहारानी कोमलबाट हलेसी सवारी भै श्री हलेश्वर महादेवको दर्शन तथा पूजा-आराधना गरिबक्सेको प्रसङ्ग विशेष स्मरणीय छ ।

हलेसी महादेवस्थानको अलौकिक महिमा, पौराणिक गाथा र लौकिक अनुश्रुतिबारे महत्त्वपूर्ण जानकारी दिनुहुने ऋषिकल्प मिर्चेयूया बाबा श्रीदामोदरानन्द ब्रह्मचारी तथा हलेसीका महन्त स्व. धनबहादुर गिरीप्रति विशेष अनुगृहीत छु ।

त्यसैगरी दोस्रो संस्करण तयार गर्ने क्रममा मन्त्री श्रीकृष्णलाल थकाली, राष्ट्रियसभाका सदस्यद्वय डा. रूपज्योति र श्रीमती याङ्किला शेर्पा, पूर्वसांसद श्रीलघुधन राई, विद्वान्हरू डा. काशीनाथ न्यौपाने तथा श्रीमीनबहादुर शाक्य र सहृदयी श्रीमनोहरप्रसाद भट्टराई, श्रीवीरेन्द्रबहादुर कार्की, श्रीधर्म लामा तथा श्रीलेशमणि दाहालहरूबाट प्राप्त अमूल्य सहयोगका लागि हार्दिक धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

रचनात्मक सल्लाहका साथै दोस्रो संस्करणको भूमिका लेखी हलेसीधामको गौरवगाथा बखान गर्ने क्रममा मलाई समेत प्रोत्साहित गर्नुहुने विद्वान् श्रीपासाङ गोपर्माप्रति कृतकृत्य छु ।

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

यस संस्करणमा आदरपूर्वक सन्दर्भ - सामग्री उद्धरण गरिएका सम्बद्ध पुस्तक तथा पत्र-पत्रिकाहरूका श्रद्धेय लेखक, अनुवादक, सम्पादक एवं प्रकाशकहरूप्रति आभार प्रकट गर्दछु ।

मेरा गुनिला सहयोगीहरू जस्तै- आफ्नो तुलिकाद्वारा हलेसीको मुखमण्डल सिँगार - पेटार गर्ने कवि - कलाकार श्रीरमेश पौडेल, सम्बद्ध केही तस्वीर उपलब्ध गराउँने श्रीराजकुमार खतिवडा, श्रीपरमेश्वर पौडेल तथा श्रीगजुरधन राई, काव्यलाई कम्प्यूटरमा ढाली छाँटकाँट मिलाउने श्रीराजन घिमिरे, मलाई स्वस्फूर्त रूपमा सघाउँन तम्सिने श्रीकेशव आचार्य, श्रीप्रदीपकुमार नेपाल, श्रीवंशीराज पौडेल तथा श्रीउत्तम गिरीहरूले लगाएको गुनका लागि हृदयतः साधुवादको फूलपाती र प्रसाद बाँड्दै प्रकाशनखर्चको बोझिलो भारी बोक्ने मायालु कल्पनालाई शतशः धन्यवाद ।

असोज २०६१
'कल्पना- कुञ्ज' अनामनगर, काठमाडौं । राधेश्याम भट्टराई

■

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

हलेसी

सृष्टि नै चोखो रहस्य हो कि मिर्मिरेभित्रको
अतीत बोल्ने गौरवगाथा अन्तरदिलको
उत्तराखण्ड संस्कृतिपुञ्ज हिमाली ढकनी
पवित्र गङ्गा वहन्छ मनको हुँदैन छेकनी

कैलाशवारि, कैलाशपारि शिवको वास छ
मेची र काली यो फूलबारी गौरीको चास छ
गणका गण लिएर हिँड्ने गणेश यहाँ छन्
भलाइ गर्न कम्मर कस्ने कुमार यहाँ छन्

तकनीभित्र धुकधुकी हुन्छ म भन्ने नेपाल
हिमाल चढ्दै, हिमाल झर्दै म घुम्छु नेपाल
आँखाको नानी जत्तिकै प्यारो यो मेरो हिमाल
नेपाल मेरो, हिमाल मेरो सधैं छ विशाल

देवता घुम्ने एकान्त शान्त यो देवभूमि हो
महर्षि आई तपस्या गर्ने यो तपोभूमि हो
सिद्धिका निम्ति साधनाकेन्द्र, प्रेरणाकेन्द्र यो
मुमुक्षुलाई गन्तव्य पुग्ने हो मोक्षकेन्द्र यो

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

ढुङ्गामै कुँदे ऋषिले यहाँ ज्ञानको भण्डार
चरीले आई पातमा लेख्ने संस्कृति-भण्डार
हिमालदेखि मान्द्रिदै भर्ने प्रकृति - गलैंचा
ओखती मूलो काखमै फल्ने वैद्यको बगैंचा

छहरा छाँगा छङ्छङ छर्छन् शान्तिको सुसेली
जडी र बुटी वनका हुन्छन् सौगात कोसेली
म भन्ने वस्तु छ भने यौटा नेपालमात्रै छ
सभ्यता बोल्ने, संस्कृति खोल्ने हिमालमात्रै छ

यो फेट राम्रो गौरीको बारी यतिको निवास
हावामा सधैं मगमग हुन्छ कस्तूरी - सुवास
याकको धाक, डाँफेको नाच हृदय भर्दिन्छ
त्यो सुनपाती, भैरमपाती मोहनी छर्दिन्छ

होमको धूवाँ देखेर आउथे जन्तुका हूल रे
आश्रमवासी बटुली ल्याउथे कुञ्जका फूल रे
बाघको लाम्टो बाखाले चुस्ने विधिको सिर्जना
त्यो पर्णकुटी शान्तिको केन्द्र हुँदैन तिर्सना

प्रकृतिरानी सुन्दर ठाउँ खोजेर बढिछन्
रचना जस्तै सृष्टिको भाषा यसमै पढिछन्
हिमालराज विश्वको ताज उनैका पति रे
विधिले यहीं राखेछ क्यारे ! सौन्दर्य जति रे

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

गुराँस फुल्ने हिमाली - लेक रत्नले चम्कियो
सभ्यता यतै कन्दराबाट उम्रेर गम्कियो
गुफामै बसी व्यासले लेखे पुराण कत्ति रे
मान्छेको मुटु छोएर बाँच्ने संस्कृति जत्ति रे

मानवलाई मानवसँगै मिलाई बसाउन
सभ्यता जस्तै संस्कृति उस्तै चलन चलाउन
उषाको लाली हिमाली भेक त्यै दिन पसेछ
आँखाको जादू देख्तैमा माया मनमा बसेछ

सूर्यको सिन्दूर परेर स्यूँधो टाकुरा रङ्गियो
टाकुरा आफ्नै लोकमा लाने उनको मन थियो
हिमाल बनी अग्लियो चुली लान नै मिलेन
मायालु गर्छन् चुम्बन सधैँ बिर्सन मिलेन

देवता - दैत्य मिलेर अघि समुद्र मथियो
निस्कँदा विष त्यो हालाहल संसार थर्कियो
विषको लप्का देखेर झस्के सबैका मुटु रे
गुहार माग्दै शिवका पाउ परेर रोए रे

'शरणको मरण गर्दिन कैल्यै नतर्स-नतर्स'
भनेर विष रुद्रले खाए आएर सहर्ष
न उँधो जान्छ, न उँभो आउँछ घाँटीमै अड्कियो
पोलेर मुटु औडाहा हुँदा पीडा भै तड्पियो

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

उकाली उक्ले खोजेर शान्ति हिमवत्खण्डमा
त्रिशूल गाडी पोखरी पारे गोसाईंकुण्डमा
पल्टिए त्यहीँ भै नीलकण्ठ जहर मत्थर भो
अर्कांकै निम्ति जीवन दिने विश्वमा अरू को ?

गर्दथे मानसरोवर, रारा, फोक्सुण्डो - विहार
सभा र साल्पापोखरी, दूधकुण्डको विहार
नाउबुडी खेल्दै घुमन्ते जोडी यात्रामा रमाए
तिनकै गीत, तिनकै नाच किन्नरले समाए

माछाको पासा खेल्दथे यतै चिप्लेर उम्केछ
त्यो माछापुच्छ्रे भएर त्यहीँ थुप्रेर गम्केछ
ती अन्नपूर्णा नजीकै बसी हेरचार गर्दैछन्
वात्सल्यमयी बनेर आमा ममता छर्दैछन्

छँदैछ गौरी - शङ्कर घुम्दै चढेको टाकुरा
उनैले रोपे सभ्यता हाम्रो बढेको आँकुरा
उत्तराखण्ड रमाइलो लाग्यो साँझ र बिहान
झ्याउँकीरी बास्ने, किन्नरी नाच्ने संस्कृति - मुहान

पन्छीले जहाँ बोल्दछन् नौला स्वर्गीय गाना रे
शङ्कर खेल्ने हिमालमाथि विश्वको छाना रे
चरीले बोल्ने, खरीले लेख्ने यसको गाथा छ
शिवको मन परेको यही सगरमाथा छ

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

सृष्टिमा दृष्टि मायाको वृष्टि उमाले गरेको
ज्ञानको खानी हो राजधानी संयोग परेको
कैलाशकुञ्ज ज्योतिको पुञ्ज स्वर्गको मुहान
यसैमा बास बसेर गर्थे लोकको कल्याण

देवाधिदेव छन् आशुतोष आँखाका सितारा
जे माग्यो त्यही वर नै दिने भक्तका पियारा
चक्चकी गर्छन् सबैले यहाँ उनैका वरले
छ तीनै लोक अडेको यौटै उनैका भरले

सूर्यको टुक्रा दन्किदै झरी पृथिवी भएछ
'गरौंन सृष्टि' भनेर मन ब्रह्माको गएछ
मानससृष्टि मानसपुत्र एक सय सिर्जिए
ती सबै उम्दा सृष्टिका लागि भएर निस्किए

तिनैमा एक कश्यप ऋषि सृष्टिका बुँदा हुन्
उनका जस्ता नौ- रङ्गी छोरा कसका हुँदा हुन्
त्यो हिरण्याक्ष उनैको छोरो उद्दण्ड भएछ
खोजेर जोरी विष्णुका साथ युद्धमा मरेछ

बाबुका शत्रु सखाप पार्ने सङ्कल्प गरेर
शकुनि उस्तै सङ्ग्राम गर्थ्यो कम्मर कसेर
देवतालाई धुरुक्कै ऱ्वायो उत्पात मचाई
लोकमा उल्कापातकै भयो राक्षसी रजाइँ

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

त्यो पनि बित्यो दिएर अर्ती 'हे सानु बाबु ए
भएर ठूलो द्यौतालाई बाँच्न सुखले नदिए
द्यौताले आँसु झार्दामा औधि प्रसन्न हुइने
हुँदैन काँतर दैत्यको वीर्य गर्भमै तुहिने

सुखले द्यौता बाँचेमा हाम्रो हुँदैन भलाइ
पुर्खाको आत्मा आशीष दिन्छ तिमीलाई बढाई
ती डरपोक, ती धूर्तराज द्यौतालाई आँके है
र तीनै लोक थर्कायमान पारेर हाँके है'

अन्तिम धोको भनेर यत्ति शकुनि गएछ
राक्षसवंशी त्यो वृकासुर दीक्षित भएछ
कहिले बालसुलभ खेल खेल्दथ्यो रमाई
फन्फनी सर्प घुमाउँथ्यो त्यस्तै पुच्छर समाई

कि डण्डीबियो, ओखलढोखल, चिँमुसी खेलेर
कि भेडाबाखा, कि बाघचाल खेलमा झेलेर
कबडी, गीर, रुमालचोर खेल्दामा पेल्दथ्यो
धुर्सुले पात माटाको भात पकाई खेल्दथ्यो

कि काठे- काठे खेलेर जुवा सर्दथ्यो अगाडि
ब्वाँसाको जस्तै धूर्तता गर्न सर्दथ्यो पछाडि
गाईका पुच्छर बाँधेर त्यसै पिट्तथ्यो लाठाले
छ वृकासुर सार्थकै नाम भन्दथे बाठाले

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

केराका थुम्बा, बाँसका तामा छप्काई हिँड्दथ्यो
माटाको द्यौता बनाई सिस्नु लगाएँ भन्दथ्यो
मर्काइदिन्थ्यो साधुको गला त्यो धनुकाँडले
थिल्थिलो पाऱ्यो संस्कृति - कला कठोर बाँणले

छुल्याहा वृक देवताद्वेषी हलक्क हुर्कियो
सबैले वा वा!! गर्दैमा दैत्य फुरुक्क फुर्कियो
'म तीनै लोक गर्दछु कब्जा' भनेर उठ्छ ऊ
विषको रूखमा फल्दैन अमृत विष नै फल्छ ऊ

यति नै बाचा बाँधेर गयो शक्तिको खोजीमा
हिमाली काख लायक भयो उसको रोजीमा
हो तपःस्थली एकान्त शान्त कसले जान्दैनन्
देवता पनि पुगेर जहाँ पुगेर जहाँ फर्कन मान्दैनन्

अठोट त्यहीँ तपस्या गर्ने उसले गरेछ
कसको गरौं, को देला वर दोधार परेछ
कोबाट होला ईखालु हाम्रा वैरीको विनाश
उनकै आज निश्चिन्त भई गर्दछु तपस

को चाँडो खुसी भएर देला विष्णुको गरौं कि
पुर्ख्यौली शत्रु के देलान् वर, ब्रह्मा पो देलान् कि
हम्मेसी उनी गर्दैनन् ह्याउ देवता रिसाउने
शिवजी मात्रै एउटा हुनन् भक्तलाई रिजाउने

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

उनकै गर्छु शरण पर्छ ती वर दिने छन्
भक्तिले ध्यान गरेको पूजा ती चाँडै लिने छन्
पाएर वर संसार सारा म आफ्नै पार्ने छु
दानवदीप झलमल पारी उज्ज्वल गर्नेछु

देवतालाई भुर्कुट पार्ने दैत्यको ज्योति हुँ
ढिम्कन दिन्न कसैलाई अब कुलको मोती हुँ
पौरख देखे पुर्खाले आँसु झारेर रूँदैनन्
वीरका छोरा वीर भै मर्छन् काँतर हुँदैनन्

चन्द्र र र सूर्य झुल्कनु पर्छ इसारा मेरैमा
सुगन्ध बोकी ल्याउनु पर्छ हावाले घरैमा
मभन्दा ठूलो शासन गर्ने के अर्को हुन्छ र ?
इन्द्रेनीलाई छपक्कै छोप्ने के बर्को हुन्छ र ?

मनका लड्डु खाएर कस्यो लम्पट उसले
चिम्लेर आँखा संसार बिर्स्यो छिनमै उसले
खिँचेर प्राण तल्लीन भई तपस्या गरेछ
तैपनि यस्तो चालले हुन्न भन्ने पो परेछ

शरीरै काटी हवन गर्न थालेछ दिन्दिन
इन्द्रको मुटु हल्लिन थाल्यो डरले छिन्छिन
अप्सरालाई पठाइहाले बिथोल्न भनेर
परीले भन्छन् बुल्बुले साथी मायालु बनेर

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

'हे दैत्यराज ! हामी छौं दासी सेवामा हाजिर
स्वर्गीय सुख भोगेर बस्नुस् के मिल्छ आखिर
तपस्या गरी ख्याउटे बन्नु ऋषिको धर्म हो
तपस्या हैन, विलास गर्नु दैत्यको कर्म हो

चञ्चले चरी विलासे परी हामीलाई अँगाले
स्वर्गकै सुख-शयल दिन्छौं छिनमै सँगाले'
परीको नाच, परीको रूप-रङ्ग नै देखेन
शरीर होम्ने छोडेर अरू तपस्या देखेन

'बिथोल्न सक्छ कसले मेरो कठोर तप यो
म पञ्चाक्षर मन्त्रको भर गर्दछु जप यो
म शान्त्यतीत पाएर पद शिवमै मिल्दछु
विरजा होमको लाएर टीका संसारै निल्दछु

सिद्धिए अङ्ग टाउको अब काटेर होम्दछु
नहोऊन् खुसी, हुँ शिवभक्त यसमै रम्दछु
उनकै लागि म बलि हुन्छु म त्यसै फर्कन्न
पिशाचगण झम्टिऊन् जत्ति म त्यसै तर्सन्न'

कठोर तपी तयार भयो बिथाह पर्छ कि
नदिए वर संसारै भस्म उसले गर्छ कि
भक्त हो मैले पर्दछ रोक्नु भनेर खुरुक्कै
शिवजी आए आत्तिदै त्यहाँ उठेर जुरुक्कै

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

'बाँचेमा बाबु ! पाइन्छ हेर्न नहोम शरीर'
भनेर छँदा वृकले पायो त्यो दिव्य शरीर
शिवका पाउ परेर भन्छ दयालु हे ईश !
म पटमूर्ख जान्दिन केही के भनूँ विशेष

हे अष्टमूर्ति प्रशान्तमूर्ति अनादि ईश्वर
हौ परात्पर ब्रह्म नै तिमी अरू छ नश्वर
जान्दछौ सब नपाइने भेउ स्वरूप तिम्रै हो
र. अग्नीसोमात्मक यो जगत् रचना तिम्रै हो

जो भन्दा पर क्यै छैन तत्त्व स्वरूप प्रभुको
हे पशुपति सबैलाई चम्काई चम्कन्छ अरू को
सानूमा तिमी अत्यन्त सानू, ठूलामा ठूला छौ
र यत्र तत्र सर्वत्र प्रभु व्यापक तिमी छौ

देवाधिदेव हे महादेव धूर्जटी शङ्कर
ब्रह्मा र विष्णु आराध्यदेव हे गौरी - शङ्कर
कसैले पनि भेट्दैन तिम्रो त्यो पल्लो किनार
कैलाशपति हे भोले बाबा! म ओल्लो किनार

त्रिकालदर्शी त्रिगुणातीत त्रिलोकपति हे
त्रिदुःखध्वंसी त्रिलोकव्यापी सबैका गति है
दैत्यको कुलतिलक बन्ने यो मेरो इच्छा छ
सफल बनोस् हे शम्भु- शिव त्यै मेरो इच्छा छ

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

सच्चिदानन्द हे सदाशिव भवानी- शङ्कर
कालका काल हे महाकाल हे जगदीश्वर
पिनाकपाणि त्रिशूलधारी नन्दीका स्वामी हे
आकाङ्क्षा मेरो पुऱ्याइदेऊ वरका खानी हे

करुणामूर्ति हे भोलेनाथ दयालु ईश्वर
कल्याणकारी हे महादानी कृपालु ईश्वर
म शिवतत्त्व जान्दिन केही महिमा जान्दिन
हे आशुतोष म केही विधि-विधान जान्दिन

हे चन्द्रमौली हे दिगम्बर हे भक्तवत्सल
कैलाशवासी हे दीनबन्धु पार्वतीवल्लभ
यो विधिहीन तपस्याबाट प्रसन्न हुनुहोस्
हे प्रभु मैले चाहेको वर; मलाई दिनुहोस्

म ठूलो योगी होइन प्रभु म केही जान्दिन
साधना ध्यान जप र तप म केही जान्दिन
प्रभुको चरण, पर्दछु शरण म मूर्ख भक्त हुँ
अर्चना - पूजा न केही जान्ने म दैत्यरक्त हुँ

रिसाए शिव संसारभरि डढेलो लाग्दिन्छ
खुसाए शिव अज्ञानताको कल्मष भाग्दिन्छ
क्यै छैन थाहा चिन्मयी प्रभु भक्तिमै खुसी हौ
म भक्त तिम्रै हुँ वज्रस्वाँठ, मलाई वर द्यौ'

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

त्यो भक्त त्यस्तो दुष्कर आफ्नै तपमा तल्लीन
बनेको देखी शिवजी भन्छन् भएर प्रसन्न
'हे वृकासुर ! लौ वर माग नदिने क्यै छैन
तिमी भन्दा ठूलो तपस्वी अरू विश्वमा क्वै छैन'

दैत्यले सोच्यो के मागे हाम्रो कल्याण गर्दछ
अहिले होस् नपुगे पछि पछुतो पर्दछ
जे मागे पनि शिवले आज मलाई दिनेछन्
पुर्ख्यौली शत्रु चकनाचूर केबाट हुनेछन्

सोचेर भन्यो- 'हे आशुतोष ! ममाथि दया होस्
यो हात जस्को शिरमा पर्ला त्यो भस्म हुने होस्'
दैत्यको माग 'तथास्तु' भनी शिवले दिएछन्
पार्वतीमाथि पापका आँखा दैत्यका परेछन्

'परीक्षा गर्छु यो वर साँचो छ छैन शङ्कर !
विश्वास मानी खुरुक्क जाने म हैन शङ्कर!
दैत्यमा निकै बुजुक हुँ म तिमीमै जाँच्तछु
पृथिवीलाई मर्काई सिङ्गै म अब भाँच्तछु'

आगाको ज्वाला ह्वारह्वारी जान्छ मास्तिर मास्तिरै
पाप र पानी सुलुलु बग्छ तल्तिर - तल्तिरै
दैत्यको गिदी तमालु पानी त्यो उँभो जाँदैन
तपस्वी ठूलै भएर पनि स्वभाव जाँदैन

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

बाघको छाला ओडेर स्याल के बाघ हुन्छ र ?
धर्तीको कुनै चीजले जूनको के दाग धुन्छ र ?
मनको लेउ मनमै हुन्छ पानीले के गर्नु
नसके भोग्न भएर मात्रै खानीले के गर्नु

पार्वती लाने गरेर दाउ शिवलाई लगाऱ्यो
दिएको वर उनैका लागि भैगयो तगारो
उठाई हात शिवको माथ समाउन खोजेछ
भागा रे भाग शङ्कर कुदे कालले रोजेछ

'हे दैव ! मेरो सङ्कट टार नकाम जे गरें
छल र छाम नजान्ने त्यसै जालमा म परें
लौ मार्न आँट्यो दैत्यले दैव मलाई बँचाऊ
म भूल परें, जानिन छल; मलाई बँचाऊ'

बिलाप गर्दै पार्वती च्यापी साँढेमा चढेछन्
बुर्कुसी मार्दै दौडाई साँढे अगाडि बढेछन्
हिमालबाट पुगेर टाढा 'लौ अब बाँचियो'
सुस्केरा हाले परन्तु उही राक्षस देखियो

त्यो धारे हात पारेर वृक लखेट्दै आएको
त्रिशूल रोपी चम्पट ठोके कालले धाएको
बौलट्ठी यात्रा उनको भयो नन्दीले हानेछ
पहिरो जान्थ्यो, तैपनि हिँड्न दैत्यले जानेछ

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

नौरङ्गी डाँडा नौरङ्गी पाखा नौरङ्गी मैदान
उकाली चढे, ओराली झरे के गर्नु बयान
तैपनि दैत्य लखेट्दै गयो उनैलाई ताकेर
भो त्राहि त्राहि विष्णुलाई सम्झे पूजा नै भाकेर

कालले छाड्ला थाकेर बरू पापीले छाडेन
पापको बियाँ भुटेर कतै उसले गाडेन
विश्वमा अर्को घुमाइ भयो बेढङ्गी चालाको
सतीको लाश बोकेको थियो अघिल्लो पालाको

संसारै घुम्दा हैरान भई सुनकोशी तरेर
सुरम्य थुम्को भेटेर लुक्ने सुर्सार गरेर
त्रिशूलद्वारा बनाई गुफा बसाहा बाहिरै
छोडेर पसे, फोरेर निस्के शिवजी बाहिरै

त्यो भन्दा ठूलो रचेर गुफा पर्तिर मजाको
गहिरो त्यस्तै अगम्य त्यस्तै आफैँले सजाको
पार्वतीलाई खोपामा राखी धर्मर भएर
नफेरी सास शिवजी लुके मैदान गएर

दौडँदै पस्यो राक्षस तर देखेन शङ्कर
गुम्स्याइलो गुफा तर्सेर निस्क्यो खाएर ठक्कर
विष्णुले चाल पाएर धूरा आएर पसेछन्
मोहिनी बनी पार्वती जस्तै रूपमा बसेछन्

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

मोहिनी भन्छिन्- 'हे दैत्यराज ! अटव्य जङ्गल
एक्कासि किन सवारी भयो के हुन्छ मङ्गल
म केही गर्न सक्तछु हर्न हजुरको ताप यो
सुनेमा मेरो क्यै होला शान्ति जलन राप यो'

नौ - तुक्के कुरा सुनेर सबै वृत्तान्त बतायो
पापिष्टलाई भएन थाहा कालले सतायो
देवता मान्छे दानव सबै पुनस्को कमाइ
अकाट्य हुन्छ भोग्दछन् सारा नचाही नचाही

म भन्छु प्रिय हजुर यस्तै कुराले पोल्छ र
शापले नष्ट अर्धङ्गी शिव के साँचो बोल्छ र ?
त्यो घिन लाग्दो सिल्लीको कुरा पत्याई हिँडेमा
दैत्यको कुलै कलङ्क हुन्छ हजुर हिँडेमा

सुन्दरी परी छु अघिल्तिरै खोजेको चाहिने
हे दैत्यराज ! भोगियोस् सुख रोजेको पाइने
सेवामा हुन्छु म सधैँ रम्छु के फिक्री हुन्छ र ?
झरनालाई कुम्ल्याई राख्ने के सिक्री हुन्छ र ?

खुसीले हाँसो खुसीले नाचो दिन्दगी यस्तै हो
यो रामछायाँ, यो चोला काँचो जिन्दगी यस्तै हो
झिम्क्याई आँखा मोहिनी रूप मसक्क मस्केर
हाव र भाव कटाक्ष गर्छिन् भसक्क झस्केर

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

शिरमा हात राखेर उनी छम्छम नाच्तछिन्
ठोकेर ताली तिर्खालु आँखे कम्मर भाँच्तछिन्
देखेर ताल उनको त्यस्तो असुर लठ्ठियो
'पञ्जामा पारी कुदाई आजै लैजान्छु पठ्ठी यो'

भनेर लम्क्यो कालले ढिम्री कसेको असुर
न कोही गन्दो, कामको अन्धो भएर बेसुर
गरेर सिको ऊ पनि हाँस्तै त्यसरी नाच्न गो
शिरमा हात पर्दैमा दैत्य डढेर भस्म भो

सगरमाथा- अञ्चलभित्र खोटाङ जिल्लामा
अहिले हाम्रो हलेसी भन्ने यो राम्रो किल्लामा
त्यो आततायी थाप्लामा हात पर्दैमा डढिगो
भएर भस्म बसाहास्थान नजीक ढलिगो

कुकर्मी मऱ्यो; बोलीको पासो शिवको छुटेछ
राक्षस भस्मासुरको अन्त्य त्यसरी भएछ
त्यै बेला बज्यो सनही; फूलपाती नै बर्सिए
उत्सव मान्दै त्रिलोक देवी-देवता हर्सिए

पाखाले पनि हर्षका आँसु झारेछ तुरुन्तै
त्यै आँसु बग्यो महाद्यौ खोला भएर तुरुन्तै
भै गए विष्णु नक्कली रूप छोडेर तुरुन्तै
ईश्वर भेटे अँध्यारो गुफा पसेर तुरुन्तै

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

असुरबाट बँच्न यो गुफा रचेर थन्केका
तैपनि शिव देखिए त्यहाँ ज्योति भै चम्केका
विष्णुले आई झुकेर पूजा पहिले गरेछन्
शिवजी त्यहीं रैथाने हुन बसाइँ सरेछन्

डरले भाग्दै कुदेका शिव यहीं पो आएछन्
विष्णुले गर्दा जोगाई ज्यान अभय पाएछन्
हरिले पूजा गरेका ईश्वर भै गए 'हरीश्वर'
जिब्राको खेल बनेछ त्यही पछि त 'हलीश्वर'

छ अर्को मत सतीको हर खसेको ठाउँ हो
ईश्वर 'हरेश्वर' नै हुँदै 'हलेश्वर' नाउँ भो
सतीको हर खसेरै भयो यो भूमि पवित्र
'पूर्वका पशुपति' को कथा छ औधि विचित्र

कालान्तर पछि बलराम हिंडे तीर्थको खातिर
गरेर स्नान उक्लिए डाँडो दूधकोशी मास्तिर
घामको झुल्का पर्दा यो थुम्को टलक्क टल्कियो
गाडेर हलो गुफामा हेर्दा गुफा नै झल्कियो

हलीले* पनि पूजन गर्दा नाउँ भो 'हलीश्वर'
जनता आज सजिलै भन्छन् नाउँ छ 'हलेश्वर'
त्यै शब्द हो रे 'हलीश्वर' बाट बनेको 'हलेसी'
घर र गाउँ फैलिए जस्तै रहन्छ बर्लेसी

---

* हलधर वलरामले ।

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

पूजन गरे हरिले ईश शब्द भो 'हरीश'
'र' अनि 'ल' को नहुँदा भेद भनियो 'हलीश'
'हलीश' बाट 'हलेसी' बन्यो यो नाउँ पवित्र
रहस्यमाथि रहस्य थप्ने ठाउँ थप्ने ठाउँ छ विचित्र

कसैले भन्छन् यो मनोलोकी कल्पना मात्रै हो
कसैले भन्छन् व्यासको कथा यो साँच्चै साँच्चै हो
क्यै मिल्दोजुल्दो छ भन्ने कोही हलीकै कथा रे
छ नाटीकुटी त्यो भन्दा बढी शिवकै व्यथा रे

सिमसिम पानी परेको बेला शिवजी आए कि ?
र पानी माग्न बुर्कुसी मार्दै बच्चाले गाए कि** ?
पापी र पानी छल्न यो गुफा खनेर ओताए
भूगर्भभित्र अनौठा अर्कै रहस्य खुलाए

हलेसी गुफा विचित्रताको चमक पूरा हो
सक्ला र मान्छे वर्णन गर्न त्यो अर्कै कुरा हो
अनौठा द्वार रहस्य बोल्ने विधिको कला रे
छ सात दिन हेरेको हुन्छ छिन भैँ पला रे

तैपनि कोर्ने धृष्टता गर्छु खुल्दुली हुनाले
कन्दराभित्र फक्रेको राम्रो सुनगाभा हुनाले
प्रकृति आफैँ छ दङ्ग पर्ने यहाँको कलामा
यो तीर्थभूमि छ टाँस्सिएको सबैको गलामा

** 'हलेसीका महाद्यौ पानी द्यौ द्यौ, यतिले पुगेन अलिक थपिद्यौ'

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

देवता ऋषि आएर पूजा गर्दथे दिन्दिन
नदेखे गौरी- शङ्कर पीर पर्दथ्यो छिन्छिन
नछोडुँ लाग्थ्यो तैपनि जान्थे साँझमा फिरेर
जहाँ छन् शिव त्यहीँ छ शान्ति हुँदैन अँधेर

रमाइलो साँझ आरती गर्थे अप्सराहरूले
प्रमथगण ठटाउँथे ढोल, दमाहा अरूले
मादल ठोकी गन्धर्व नाच्थे शिवको पूजामा
गोमन फँणा फुलाई हाँस्थ्यो शिवको भुजामा

कहिले गौरी-शङ्कर दुबै लहडी बनेर
जुहारी खेल्दै जङ्गल डुल्थे किराँत बनेर
कहिले लुक्तै छकाई हिँड्थे बच्चाको पारामा
कहिले कुलो खनेर रम्थे गङ्गाको धारमा

कहिले भाङ धतुरो खान्थे ढुङ्गामा बसेर
कहिले आङ मर्काई तर्थे डुङ्गामा बसेर
वनका वनै कन्दमूल खोजी खाएर रम्दथे
गुराँस स्यूँरी, चमेली बेली लाएर घुम्दथे

कल्पका कल्प आनन्द साथ यसरी बितेछन्
समय सर्दा मानिस पनि त्यसमा पुगेछन्
यो तीर्थस्थल कसरी मिल्यो ? रोचक कथा छ
कल्पित हैन लोकको साँच्चै अमर गाथा छ

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

विष्णुले पूजे बलले पूजे शिवको पूजा भो
नजीकै बस्ती नहुँदा त्यहाँ त्यो क्रम टुट्न गो
कालान्तर पछि नजीकै त्यहाँ मानिस आए रे
घर र खेत बनाई बारी बस्तीले छाए रे

तैपनि त्यहाँ जङ्गल थियो हिंसालु जन्तुको
बिगबिगी देखी नसक्ने पस्न डरालु मान्छे भो
तै आठ-पाँच शिकारी पस्थे लोभले जङ्गल
जसले आँट गर्दछ त्यसकै हुनेछ मङ्गल

शिकारीमध्ये आँटिला शूरा बाग्वंशी राई थे
लिएर साथी शिकार खेल्न जङ्गल पस्तथे
चखिला हुन्थे त्यहाँका मृग, कालिज, खरायो
शिकार ल्याई गाउँमा भोजभतेर गरायो

क्यै सोध्नु परे गाउँले जान्थे उनकै घरमा
शिकार खेल्न गाउँले जान्थे उनकै भरमा
आखेट पेशा उनका निम्ति मलिलो बन्दै गो
जन्तुको डर घारीमा पनि कम्कम बन्दै गो

ती गैरीगुठ गाउँका वासी बाग्वंशी राईको
अरोट मान्थे फुरौला जस्तै बनेर ताईको
हैकम चल्ने शिकार खेल उनको प्यारो छ
विश्वमा वीर सबैका लागि उत्तिकै प्यारो छ

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

क्वै दिन तीन लिएर साथी घारीमा पसेछन्
बाग्वंशी राई आखेट गर्न कम्मर कसेछन्
साथमा थियो चलाख जौडे शिकारी कुकुर
दिनभरि खोजे तैपनि यौटा मिलेन ढुकुर

नमिल्दा केही ती आशामुखी शिकारी वैलाए
सितैँमा यस्तो झेलियो दुःख भनेर वैलाए
अगुवा भन्छन् 'साथी हो अझै क्यै छिन लौ पखौं
एक जुवा घाम छँदैमा रित्तो हातले नफर्कौं

त्यै बेला सर्दै आएछ चर्दै ज्यूज्यान फालेर
अनौठो अजङ् तीनै र आँखा धपक्कै बालेर
सुनौला मृग बुर्कुसी मार्दै लहरा चपाउँदै
फच्याक-फुरुक् उफ्रने गर्थ्यो पहरा कँपाउँदै

एक सिङ्गे आकाश रोप्छ कि जस्तो लम्काइ त्यस्तै छ
खुरले धर्ती खोप्छ कि जस्तो उफ्राइ त्यस्तै छ
आँखामा बाँण चम्किए जस्तो विचित्र देखिन्छ
देख्तैमा त्यस्को जीउडाल त्यस्तो शिकारी लोभिन्छ

शिकारी देख्तै फरक्क फर्की शिकार हानियो
शिकारी कुकुर झम्टन त्यतै तुरुन्त तानियो
धनु र काँण सहित लागे शिकारी पछाडि
लखेट्तै जान्थे, शिकार मृग कुद्दथ्यो अगाडि

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

झन् कुद्यो कुद्यो बेतोडसाथ शिकारी लगार्थे
'नमारी कहाँ छाड्दछौं आज' भनेर हकार्थे
मालिङ्गो-सल्ला-बेतको घारी छिचोली गै-गयो
कुकुर पनि लगार्दै जाँदा दुवैको भेट भयो

शिकारी त्यस्तै हस्याङ र फस्याङ गरेर जाँदैथे
आँखाका अघि कुकुर - मृग दौडेर जाँदैथे
पल्याक् र पुलुक् हेरेर मृग हाम्फाली झरेछ
कुकुर उस्तै के कमी हुन्थ्यो; त्यो पनि झरेछ

शिकारी पुगे छिचोल्दै घारी लोथिला गलेका
अँध्यारो दुलो देखेर जिल्ल बेचैनी फलेका
चिम्लेर आँखा हाम्फाल्ने आँट कसैको भएन
कुकुर जत्ति शु-याइँ तिनको जोशमा रहेन

'कङ्ल्याङ - कुङ्लुङ्' गुहार माग्दै कुकुर करायो
कानले सुन्थे नसकी जान होस नै हरायो
घामले पल्लो डाँडामा टेकी घरक्क घर्किए
क्यै जुक्ति-बुद्धि सुझेन रूँदै फरक्क फर्किए

जब भो भोलि बाग्वंशी राई सखारै गएछन्
छ - सात जना आँटिला साथी लिएर गएछन्
सुनियो उस्तै कुकुरको त्यहाँ करुणक्रन्दन
उनको मुटु बलेछ आगो लागेर दन्दन

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

को अघि सर्ने होमिन गुफा*** र डरलाग्दो उस्तै छ
को घण्टी बाँध्ने कालले मुख बाएको जस्तै छ
मायाले ज्यान भन्दैन रैछ सर्वस्व तानिए
लठारो दरो कटिमा बेरी मालिक हानिए

साथीले माथि बिस्तारै छाड्थे लठारो समाई
पहरा हुँदि ठक्कर खाँदै लहरा समाई
कष्टले झरे रहस्य बुझ्न मैदान भेटियो
उनको धोको झर्दैमा तल लौ त्यसै मेटियो

शिकार छैन, कुकुर छैन, उसको चीत्कार
त्यो पनि छैन, क्यै पनि छैन, गुफाको सिसार
उनले पाए अनौठो त्यहाँ छ झकिझकाउ
धपक्कै बल्ने सुन्दरताको छ भरिभराउ

र चारैतिर झिलिक - झिलिक् बिजुली चम्कन्थ्यो
चमक चमक् चम्किलो तेज छरेर गम्कन्थ्यो
भुइँ र भित्ता, पहरा सबै हीराका देखिन्थे
प्रकाशपुञ्ज, रौनककुञ्ज जूनका देखिन्थे

झल्याकझुलुक् केटा र केटी हाँसेका देखिन्थे
कहिले कुना-भित्तामा राम्रै नाचेका देखिन्थे
अनौठो ज्योति जगमग गर्थ्यो बलेको गुफामा
जिल्लिए राई मृगले साँच्चै छलेको गुफामा

*** महादेवस्थान

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

तिर्मिर - तिर्मिर आँखाको ज्योति उडाई लान्छ कि !
लाटाले पापा हेरे झैँ भए ज्योतिले तान्छ कि !
चौतर्फी धप्पै छ हेरूँ-हेरूँ स्वर्गीय - संसार
उनले लुटे आनन्द त्यहाँ स्वप्निल संसार

अँध्यारो भयो तैपनि साथी निस्केन बाहिर
के भयो ? किन आएन ? भन्दै तानियो बाहिर
'छिनमै किन तानेका' भन्दै निस्किए बाहिर
अँध्यारो देखी उदेक मान्दै गरेछन् जाहिर

जाज्वल्यमान देदीप्यमान गुफाको बयान
आश्चर्य लाग्दो अद्भुत त्यस्तो सुनेर बयान
कसैले लख सकेन काट्न चम्किलो प्रकाश
त्यो के को थियो ? कसरी भयो त्यसको विकास

तर्कना लाखौं चिन्तन लाखौं गिदीमा जमेको
त्यै रात देखे सपना त्यही गुफामा रमेको
विचित्र नौलो छ चहकिलो गुफाका भिखारी
ब्रह्मा र विष्णु, कन्फट्टा जोगी, तपस्वी, पुजारी

भक्तिले त्यहाँ गर्दथे पूजा कसैले छुँदैन
के होला कस्को गरेको पूजा नबुझी हुँदैन
भनेर राई नजीक परे सामग्री जुटेन
ओजिलो राप धाकिलो हुन्छ वाक्य नै फुटेन

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

मनको कुरा जानेर भने कन्फट्टा जोगीले
'पुण्यले पायौ दर्शन यस्तो पाएनन् योगीले
हे शिवभक्त ! लौ सुनिराख शिवजी यहाँ**** छन्
खोपामा*****माथिपार्वती, अर्कैगुफामा******नन्दीछन्

भैरव गण लिएर बस्छन् त्यो अर्को गुफामा
दर्शन गर यी तीनै गुफा पवित्र गुफामा
यो मर्त्यलोकभरिमा ठूलो, यो पुण्यभूमि हो
दुर्लभ थियो, दर्शन पायौ, सफल जुनी भो

हलेश्वर देव पूजन गर्न छौं हामी बसेका
नन्दी र भृङ्गी प्रमथगण सँगसँगै पसेका
भक्तिले पूजा - दर्शन गरे कालले छुँदैन
मान्छेको इच्छा हुनेछ पूरा सन्देह हुँदैन'

भन्दैमा यत्ति अलप भए ती सबै पुजारी
उनले शिर राखेर ढोगे आँखा नै उघारी
उज्यालो छ्याङ्ग भएको रैछ झल्याँस्स ब्यूँझिए
चकित हुँदै स्वप्नको कुरा हुबहु सम्झिए

गाउँमा उर्दी लगाइदिए 'अनौठो दर्बार
पर्दछ हेर्नु, बोकेर आओ खुर्पा र तर्बार,
झम्पल, खन्ती, कोदाली, कुटो, खुकुरी, चपरा'
लिएर खने गोरेटो त्यहाँ पहरै - पहरा

**** महादेवस्थानमा
***** गौरापार्वतास्थानमा
****** बसाहास्थानमा

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

पसेर भित्र सबैले देखे गुफाको आकाश
चहक - महक् झन् बढे जस्तो देखिने प्रकाश
दुई हात अग्लो त्यो शिवलिङ्ग झलल देखियो
मैदानबीच विराजमान महादेव भेटियो

खोपामा माथि चढेर हेरे पार्वती चम्किली
चमक - चमक् चम्किने भित्ता पहरा चम्किली
रोमाञ्चकारी गुफाको ज्योति धपक्कै बलेको
सपना साँच्चै विपना भयो भाग्य नै फलेको

गणेश, ब्रह्मा, विष्णु र गण शिवका पार्षद
ती चारैतिर सेवामा हुन्थे हुँदैन फुर्सद
गाईको थुन झोलिँदै आई शिरमै पर्दछ
दूधको धारा बगाई स्नान अर्चना गर्दछ

छन् जतातत्तै देवता जस्ता भुकुक्क उठेका
टुसा र ठोसा, थुम्किला ठाउँ मिलाई खुटेका
पहराबाट झोलिने चिल्ला नाग्बेली फाल्साले
लर्केका लुर्का, सुम्लेका मुस्ला, तेर्छिला लाँक्राले

सुरेली खेल्दै र बटारिँदै लहरा हल्लिँदै
पहरा सिङ्गै छ कलात्मक तेजमा रल्लिँदै
अन्तरगुफा, रहस्यकथा कहिले लेखियो
रूपौला धप्प अहिले देखियो

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

अजब कस्तो ! गजब कस्तो ! लठ्ठा र खम्बाको
पाएको प्यार ममता जस्तो जननी अम्बाको
हेरेर दङ्ग परेका मान्छे लौ त्यसै टोलिए
स्तम्भित भई सबैका मन गुफामै घोलिए

सम्भना भयो छ यस्तै अर्को त्यो गुफा******* कहाँ छ
भनेर खोज्दै जङ्गल पसी पुगेछन् जहाँ छ
चहक त्यस्तै विचित्र त्यस्तै विशाल भेटियो
पहरा दिँदै मुखमा साँढे बसेकै भेटियो

छ चमत्कारी रहस्य उस्तै चम्किने प्रकाश
पसेर गुफा तिनले देखे उदाङ्गो आकाश
भ्वाँङको माथि कैलाश त्यस्तै रमाइलो देखिन्थ्यो
गाईको चारै थुनको दूध भरेको देखिन्थ्यो

भैरवगुफा खोजेर हिँड्दा त्यो पनि भेटियो
उज्यालो ज्योति चहक त्यस्तै त्यो पनि देखियो
हर्षले नाचे बाग्वंशी राई कामना पूरा भो
रहेन बाँकी उनको खोज; सपना पूरा भो

रहस्यमय यी तीनै गुफा हेरेका गाउँले
बखान गर्थे अचम्म मान्दै फर्केका गाउँले
कानका कान भएर चम्क्यो चमक गुफाको
सर्वत्र ख्याति फैलियो चाँडै हलेसीगुफाको

******* बसाहास्थान

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

बखान सुनी वैरिए मान्छे हलेसीगुफामा
गाउँका गाउँ उल्टेर आए हलेसीगुफामा
कल्पनातीत छटाले तानी भक्तिले नुहुन्थे
हूलका हूल गरेर पूजा शक्ति नै दुहुन्थे

घुइँचो हुन्थ्यो दिनका दिन श्रद्धालु यात्रीको
चाखले हेर्ने, दर्शन गर्ने तीर्थालु यात्रीको
उम्रेकादेखि खुम्रेकासम्म आएर हेर्दथे
शिवको पूजा गरेर सास शान्तिको फेर्दथे

यात्रीले देखे द्वारका द्वार******** भुइँ र भित्तामा
न्वारन गरे छिरेर हेरे मैदाने कित्तामा
पाप र धर्म, जन्म र घोप्टेद्वारका द्वार रे
पाप र पुण्य छुट्ट्याइदिने यी सबै द्वार रे

त्यो स्वर्गद्वार गुफाको******** माथि कैलाशनेरै छ
सक्तैनन् मान्छे पुगेर छिर्न कठिन धेरै छ
चढाई फूल श्रद्धा र भक्ति प्रकट गर्दथे
प्रसाद मानी खाएर दूध पेट नै भर्दथे

छ - सात मैना यसरी बिते आएन यहाँ को ?
दर्शन गर्ने मानिस बढे हलेसी तीर्थको
भाकल सबै पुगेर 'भन्थे शिवजी ठूला हुन्
जे माग्यो त्यही खुसीले दिने वरका कुला हुन्'

******** पापद्वार धर्मद्वार, जन्मद्वार, घोप्टेद्वार र स्वर्गद्वार
******** महादेवस्थानको

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

यो कामधेनुसरिको गुफा शिवको कोसेली
सगण गौरी-शङ्कर बस्ने पावन हलेसी
प्रसिद्ध तीर्थस्थलको ख्याति अहिले उस्तै छ
कामना पुग्ने पुग्ने उहिले सत्यलोकको जस्तै छ

कसैले धप्प बलेको गुफा देखेर गमेछ
दियालो बाल्दै हैरान हुने मान्छेले गमेछ
गुफाको चोइटा घरमा राखे उज्यालो चाहिन्न
यसको जस्तो उज्यालो अर्को बत्तीको पाइन्न

सोचेर यस्तै उप्काई चोइटा घरमा लगेछ
झलल पार्ने बिचरा कस्तो दैवले ठगेछ
त्यो टुक्रा ठ्याम्मै निभेछ अहो! पुगेर घरैमा
मान्छेले चल्नु पर्दछ सधैँ दैवका भरैमा

लोभले मन नसकी थाम्न बसाहास्थानको
त्यो मीठो दूध घैँटोमा भरी चोरेर लगेको
त्यसैले खीर पकाई खायो स्वादले रमायो
जिन्दगीभरि म खीरै खान्छु भनेर निदायो

विशाल गुफा हीराको मानौं विधिको छनौट
देवता थुप्रै अन्तरद्वार विचित्र बनोट
त्यै दिनदेखि ढुङ्गाको बन्यो उज्यालो हरायो
दूधको धारा पानीको भयो पाप नै करायो

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

'हेरौंला' भन्ने मान्छेको आशा-फल नै वैलियो
'गुफाका घाम अस्ताए' भन्ने तुरुन्त फैलियो
सुनेर स्तब्ध भएका मान्छे लौ त्यतै हानिए
मान्छेका पछि मान्छेका ताँती लागेर तानिए

अँध्यारो गुफा देखेर राँका लिएर पसेछन्
जस्ताको तस्तै सबै छ उस्तै शिवजी बसेछन्
चनाखा मान्छे घुमेर हेरे भित्ता र पहरा
अनौठा त्यस्तै रसिला त्यस्तै झुलेका लहरा

उदेक मान्थे आश्चर्य मान्थे 'कसरी यस्तो भो
छ - सात मैनाबीचमा दुबै सपना जस्तो भो'
त्यो दिव्यज्योति आलोक छैन, छैन त्यो प्रकाश
देखेर त्यस्तो गाउँले भए मलिन निराश

छँदैछ आज पूजित गुफा******** त्यै रूप छँदै छ
उज्यालो गयो, अँध्यारो भयो स्वरूप छँदै छ
देखेर त्यही रहस्यमय प्रकृति- जादूको
अध्यात्मवादी, भौतिकवादी रम्दैन साधु को ?

ढुङ्गाका सिँडी ओर्लेर जाँदा पुगिन्छ मैदान
हलेश्वर शिव बसेका त्यहीँ भेटिन्छन् महान
सो मूर्तिमाथि चौलानी जस्तो जलको धारा छ
पहराबाटै झरेको थुन******** काठको बारा छ

******** महादेवस्थान
******** गाईको थुन

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

ब्रह्मा र विष्णु, गणेश, गण, कुमार, देवता
छन् चारैतिर पहरामाथि गौरा र पार्वता
ती चारैद्वार धर्माती मान्छे सजिलै छिर्दछन्
पापीले छिर्न नसकी माला पापको भिर्दछन्

लाखै र बत्ती, लाखै र पाती बालेर चढाई
रुद्री र चण्डी लगाई गर्छन् पर्वमा बढाइँ
सम्पूर्ण गुफा गुञ्जायमान वैदिक ऋचाले
ठूलाका साथ लागेर बस्ने जाग्राम फुचाले

त्रिशूल, घण्ट, ध्वजा र पता भक्तले चढाए
मागेर छोरा धेरैले यहाँ वंश नै बढाए
जे माग्यो त्यही पाइन्छ वर विश्वास यस्तै छ
शिवको दया-शक्तिको रूप साक्षात जस्तै छ

एउटै ढुङ्गो छिनुले यहाँ कुँदेको जस्तै छ
रहस्यमय कलाको नौलो नमुना जस्तै छ
विचित्र चित्र अनौठा मूर्ति प्रकृति-चित्रण
छ चमत्कार पहरे शोभा अद्भुत चित्रण

बसाहास्थान विशाल त्यस्तै विचित्र त्यस्तै छ
गुफाको मुख कुरेर नन्दी बसेको जस्तै छ
त्यसैको सामु छ 'गौरीशङ्ख' विष्णुले फुकेको
सासको आश गरेर पैले शिवजी लुकेको

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

कुचेष्टा कालो पार्वती लाने गरेको दाउको
त्यहीँ छ भस्मासुरको हड्डी ठेउके टाउको
गुफाका भित्ता बुद्धका चित्र चित्रित त्यहाँ छन्
'ॐ मणिपद्मे हुँ' जतातत‍ै अङ्कित त्यहाँ छन्

छ धेरै पर पुगेर भ्वाँङ परेको गुफा त्यो
फेदमा शिव - जलको******** धारा झरेको गुफा त्यो
पहरामाथि पाइला उँभो गएको जस्तै छ
भागेका शिव गएको दसी प्रमाण जस्तै छ

पहिले दूधै झर्दथ्यो यहाँ******** उखान भन्दैछन्
लोभीले खीर खाएको सुन्दा दुःखित बन्दैछन्
पहरातिर हेरेर अझै दुई हात थाप्तछन्
'ए माई दूध मलाई देऊ' भनेर माग्दछन्

दूधको थोपा थोप्ल्याक्क पर्छ कसैको हातमा
पानीको थोपा तप्तपी झर्छ कसैको हातमा
धर्मातीलाई दूध नै पर्छ, पापीको पानी भो
घटना साँच्चै देखेर त्यस्तो अद्भुत मानियो

मेलाका बेला हजारौं यात्री यसैमा झेलेर
फर्लाङ्ग रात काट्तछन् गीत - जुहारी खेलेर
रौसिला मान्छे नाचेरै गर्छन् रातमा जाग्राम
कसैले त्यहीँ घरबार जोर्छन् बसेर जाग्राम

******** शिवजीलाई चढाएको निर्मल
******** बसाहास्थानको पहरामा रहेको गाईको थुनबाट

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

जङ्गले थुम्को घुमेर यात्री शतब्यू छर्दछन्
दही र चिउरा खाएर त्यहाँ******** ती गति पर्दछन्
गहिरो भ्वाँङ कैलाशदेखि दूधकोशी पुग्दछ
तिलके बास्ना आउँछ भन्दै मान्छेले सुँघ्दछ

गुफामा******** कैले डुक्रन्छ साँढे, गर्जन्छ बाघ रे
कहिले साँढे, बाघ र कुकुर देखिन्छ सर्प रे
कन्फट्टा जोगी, तपस्वी, मृग विचित्र सुनौला
अल्पिने बाल-बालिका त्यस्तै नाचेका रूपौला

'पूर्वका पशुपति' को संज्ञा पाएको तीर्थमा
महात्मा, साधु, सन्त र योगी धाएको तीर्थमा
मुमुक्षु आए, तान्त्रिक आए, तपस्वी आए रे
अमर बन्ने सुरले पद्मसम्भव आए रे

करुणामयी कमलजन्मा कल्याणकारी हुन्
जो अमिताभ बुद्धको शुद्ध निर्माणकाय हुन्
सर्वज्ञ थिए; द्वितीय बुद्ध भनेर चिनिए
प्रदान गर्न सम्बोधिज्ञान लोकमा ओर्लिए

त्यो धनकोष नाउँको पाक - देशको पोखरी
कमल फुल्ने वाटिका राम्रो कमलपोखरी
जसको जन्म सम्भव भयो पद्मको फूलमा
र नाउँ पद्मसम्भव भयो त्यो राजकुलमा

******** कैलाशमा
******** महादेवस्थानमा

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

कमलबाट टिपेर ल्याए राजाले बालक
देदीप्यमान त्यो आठवर्षे बालक-पालक;
सिद्धमा एक ती इन्द्रभूति राजा नै भएछन्
छोराको शोक भुलेर; छोरै मानेर बसेछन्

प्राचीन राज्य हो उड्डियान त्यो पाकदेशका
नरेश इन्द्रभूतिका धर्मपुत्र नै भएका
आचार्य तन्त्रयानका ठूला कीर्तिको पाटोमा
जो राजपाट त्यागेर हिँडे बुद्धको बाटोमा

त्यो पाकिस्तानको गौरव राजकुलका तिलक
ती गुरु पद्मसम्भव भए बौद्धका तिलक
आचार्य थिए नालन्दामहाँ तान्त्रिक पण्डित
छोडेर निस्के सिद्धिको लागि महिमा - मण्डित

बुद्धको धर्म प्रचार गर्ने अठोट गरेर
तिब्बत जाने मनसुवा थियो अभर परेर
भूत र प्रेत डाकिनी आदि सैतान सताउँथे
तिब्बत जाँदा कठिन हुने मारले तर्साउँथे

अमर जीवन नपाई फत्ते यो कार्य हुँदैन
तपस्या विना अमर जीवन कदापि हुँदैन
यो गूढमन्त्र जपेर उनी फर्पिङ आएछन्
तपस्या गरे, पुगेन इच्छा; स्वयम्भू धाएछन्

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

निष्फल भयो तपस्या त्यहाँ ती गुरु लम्किए
हलेसी गुफा पुगेर उनी एक्कासि चम्किए
कमलगट्टाजस्तो यो गुफा; यो तपोभूमि हो
यो दिव्यगुफा, यो मारातिका, यो देवभूमि हो

पवित्रतम चट्टाने गुफा वरको पोकाझैं
अमृतमय चम्कने जल शीतको थोपाझैं
यो तीर्थस्थल धार्मिक क्षेत्र तान्त्रिक साधना
अवश्य पूरा गर्नेछ सिद्धि; समाधि- साधना

प्रफुल्ल भयो उनको मन पवित्र गुफामा
तपस्या गरे अमर जीवन पाउने इच्छामा
तन्त्रको सिद्धि, कामना सिद्धि; सिद्धिको मुहानै
अमर वज्रकायको प्राप्ति भएछ त्यहाँ नै

सफल भयो तपस्या त्यहीं ती गुरु रमाए
अमर जीवन पाएर बाटो गुरुले समाए
पावनभूमि गुरुको तपस्थलको बयान
यो मारातिका गर्दछ सधैं पुण्यको बखान

नेपालबाट प्रचार गर्न तिब्बत गएछन्
ती आदिगुरु तिब्बती बौद्धधर्मका भएछन्
गौतम बुद्ध पछिका ठूला ती अर्का बुद्ध हुन्
बौद्धले गुरु रिन्पोचे भन्छन्; ती बौद्धरत्न हुन्

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

अमर जीवन पाएका गुरु मर्दैनौ कहिले ?
बाँचेकै भए भन न कहाँ बस्तछौ अहिले ?
हे चिरञ्जीवी भन न गुरु रिन्पोचे कहाँ छौ यै
लोकभित्र अन्तरलोक रचेर जहाँ छौ

पिशाचविद्या निहित बोन धर्मका विजेता
तन्त्र र मन्त्र गरेर लामायानका प्रणेता
रजाइँ गर्यौ तिब्बतभित्र; गुम्बामा अझै छौ ?
विशालकाय सुन्दर भव्य आकृति यस्तै छौ ?

हो मारातिका गुरुको तपोभूमि यो हलेसी
शैव र बौद्ध दुबैको ठूलो यो तीर्थ हलेसी
सहिष्णुताको यो अनुपम धार्मिक क्षेत्र हो
सबैको इच्छा पुर्‍याइदिने यो कामधेनु हो

'ॐ मणिमद्मे हुं' त्यसैगरी 'ॐ नमः शिवाय'
बौद्ध र शैव जप्तछन् मन्त्र मोक्षको सहाय
यो पञ्चाक्षर मन्त्र हो बौद्ध, शैवले जप्ने हो
सिद्धिका निम्ति, मोक्षका निम्ति त्यै मन्त्र जप्ने हो

पहिलो पूजा विष्णुले गरे; क्रमले बलले
किराँती राजा र पद्मसम्भव, शङ्कराचार्यले
तपस्वी ठूला साधु र सन्त, योगीले पुजेका
देवाधिदेव श्रीमहादेव गुफामै रमेका

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

पूजाको निम्ति सर्कारी गुठ राखेको देखिन्छ
रक्षाको निम्ति सबैले शिव भाकेको देखिन्छ
नरेश रण खुसाई गूठ प्रीतिले चढाए
थमौती गरे गीर्वाण शाह राजाले बढाए

आयस्ता लिई त्यसैले पूजा अद्यापि चल्दैछ
महन्तद्वारा धर्मको बत्ती झलमल बल्दैछ
जे लेखे पनि त्यो थोरै हुन्छ शङ्कर पर्खौं कि ?
हिमालजस्तै हाँसेको मन- गजूर अर्पौं कि ?

दर्शन अधि गरेका थिए किराँती राजाले
दर्शन यहीं आएर गरे वीरेन्द्र राजाले
भुटानी राजा जिग्मेले गरे धाएर दर्शन
धन्यातिधन्य बन्दछन् भक्त पाएर दर्शन

प्रकृतिसँग मितेरी लाउने हलेसीधाम यो
शिवको शक्ति भक्तको भक्ति झल्किने घाम यो
कन्दराबाट हलेसी पक्कै संसार हेर्ने छ
सिर्जनाभित्र सुन्दर चित्र काँचुली फेर्ने छ

छ विष्णुकान्त निर्मित पाटी त्यो पनि थोरै छ
पाटी र पौवा दुई तीन, खाँचो यहाँको धेरै छ
सौन्दर्यजस्तै विकास यस्को भै दिनु पर्दछ
संस्कृतिकेन्द्र, पर्यटनकेन्द्र यो बन्नु पर्दछ

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

चढाई दूध देखाइदिइन् 'ने' भन्ने गाईले
खनेर भेटे पशुका पति******** सर्दार भाइले
ज्योतिमा उनी डढेर मरे, यहाँ******** क्वै मरेन
के थियो मृग, के भयो कुकुर त्यो फेला परेन

ताण्डवनृत्य गरेर रम्ने घाँसमा चर्छ रे !
औतारी मृग शिव नै थियो कसरी मर्छ रे !
यै कुरा पत्ता लगाइदिए शिकारी राईले
शिवको प्राप्ति गराइदिए मृग र गाईले

हो सिद्धिकेन्द्र झाँक्रीका लागि, साधक साधना
भाकले माग गर्दछन् पूरा अर्चक अर्चना
छन् सदाशिव आस्थाका केन्द्र आराध्य देवता
छ कौतूहल विश्वकै निम्ति हलेसी एउटा

नपुगी त्यहाँ क्यै कुरा मान्छे पत्यार गर्दैनन्
पुगेका भन्न हो शिवलीला' ती पछि पर्दैनन्
पाप र पुण्य जाँचकी जस्तै बनेर रहेको
हलेसी गुफा भावीको लेख भन्दिने भएको

देवत्वभित्र कृति छ यौटा विचित्र प्रकृति
प्रकृतिभित्र देवत्व त्यस्तै भरिलो सुकृति
यो हेर्ने मन मान्छेको त्यहाँ देखेर सिद्धिन्न
रहस्यमय गुफाको कथा लेखेर सिद्धिन्न

■

******** श्री पशुपतिनाथको उत्पत्ति प्रसङ्ग
******** हलेसीमा

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

संस्कृत खण्ड

संस्कृतानुवादकः

रामहरिदाहालः

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

सम्मतिः

माधवप्रसाद घिमिरे

उपकुलपतिः नेपालराजकीयप्रज्ञा-प्रतिष्ठानम् ।

हलेसीमवलोकितवान् परं हलेसी (शी) दृष्ट्या नास्ति । अवलोकने, दर्शने च कियदान्तर्यं वर्तते । काव्यस्य पठने तदीयमर्मस्पर्शने च तथैवान्तर्यं विद्यते यथा च कस्यापि तीर्थस्थलस्य दर्शने तत्रत्यरहस्यस्य स्मरणक्षमतायां वर्तते । काव्यमिदं पाठं पाठं वयं हलेसीं प्राप्नुमः । तंत्र गुहाया अन्धकारोऽपावृतो भवति तत्रैव कैलाशो दृश्यते । कैलाशस्यैतद् दर्शनं नेपालवास्तव्याया यस्याः कस्या अपि जात्याः कृते तदेव सुन्दरताया दर्शनं वर्तते । लोकलये लिखितं श्रीराधेश्यामभट्टराईमहाभागस्यैतद् हलेसीखण्डकाव्यं नेपालस्यैवंविधमेकान्तं सुन्दरंरहस्यमयञ्चस्थलंप्रतियात्रांकर्तुप्रेरयिष्यतितीर्थयात्रिणःकाव्यसौन्दर्यस्य यात्रिणश्च ।

२०४१।१०।०१

वैक्रमाब्दः ।

■

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

द्वितीयसंस्करणे स्वकीयकथनम्

नेपालीवाङ्मयस्य विपुलभण्डारणे सर्वाधिकलेखने प्रयुज्यमाना साहित्यिकविधा कविताकाव्यविधैव वर्तते । विधागतकविकृतौ काविताकाव्यविधायामग्रे गतायां सत्यामपि आपणव्यवस्थापने

साम्प्रतमप्यिनया स्वकीयास्तित्वं समूलं स्थापितं नास्ति । कविताकाव्यविधा विक्रयस्य दृष्ट्या अन्यासां विधानामपेक्षया पश्चवर्तिविधा जायमानास्तीति तिक्तो यथार्थोऽस्ति । अस्यां स्थितौ कविताकाव्यानां बाहुल्येन रचनं नेपालीसाहित्यस्य श्रीवृद्धये सातिशयमुज्ज्वलपक्षो विद्यते । वर्षाणां विंशत्याः पूर्वं प्रकाशितस्य हलेसी–नाम्नो मदीयतीर्थकाव्यस्य पाठकाः द्विप्रकारकाः

सन्ति । कतिपये काव्यान्तर्गतस्य शिवतत्त्व अतिरिक्तं गुहाया रहस्यमयताञ्चान्वेष्टुमभिलषन्ति चेदपरे साधारणपाठका लोकलये निर्मितायाः काव्यकृतेर्माध्यमेन लयबद्धतया गायं गायं नृत्यन्तो गुहायामवस्थितयोर्गौरीशङ्करयोर्दर्शनं विदधते । नैपालकजनजीवनं मोहयता लोकलयात्मकच्छन्दसाऽपि सर्वसाधारणेभ्यः पाठकेभ्यः काव्यस्य मर्मबोधनस्यापेक्षया हलेसी(शी)धाम्नो महिमबोधनाय सहयोगः प्रापितोऽस्तीत्यनुभूयते । आशासे भविष्यति च उभयविधानामेव पाठकानां स्नेहो यथावद् मिलिष्यत्येव ।

विविधकारणवशाद् हलेसीतितीर्थकाव्यस्य द्वितीयं संस्करणं प्रकाशितं नाभवत् । भौगर्भिकचामत्कारिताया अभ्यन्तरे देदीप्यमानस्य प्रसिद्धतीर्थस्थलस्य हलेसीधाम्नो माहात्म्येन गुम्फितां काव्यात्मकताँ

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

प्रति पाठकसमुदायेन प्रदर्शितेनात्मीयभावेनास्य संस्करणस्य मुद्रणे बलं लब्धम् । परिशिष्टक्षेत्रस्य अधिकोपयोगितायै, सूचनामूलकतायै च क्षेत्रमिदं विस्तारितमस्ति । काव्यात्मकतया सह हलेसीधाम्नो धार्मिकसांस्कृतिकेतिहासस्य विस्तारणोद्देश्येन प्रेरितीभूय व्यापकक्षेत्रं समाविष्टं वर्तते। संक्षिप्तं कथं न स्यात् परमत्र हलेसी (शी) धाम्न इतिवृतात्म-कताया द्योतनाय प्रयतितं विद्यते।

सनातनवैदिकहिन्दुधर्मावलम्बिनां बौद्धधर्मावलम्बिनाञ्च पावनतमतीर्थस्थलस्य कारणाद् धर्मद्वयस्य, दर्शनद्वयस्य च सम्बन्धे ज्ञापनमावश्यकं मतम् । द्वितीयबुद्ध इत्यभिधानेन मानितेन गुरुणा पद्मसम्भवेनतपोविधायाऽमरत्वंप्राप्तायासूतपोभूमेः सनातनहिन्दुधर्मावलम्बिभिर्जगद् गुरुशङ्कराचार्यप्रभृतिभिराराधितायाः पवित्रशिवालयस्य रूपे स्थिताया हलेसी (शी) गुहाया धार्मिकसांस्कृतिकेतिहासस्य सिंहावलोकनमात्रेणाऽपि गद्यात्मकपरिशिष्टभागो विस्तारितोऽस्ति ।

संक्षिप्तनेपालेतिहासे उल्लिखितायाः कैरातराजानामैतिहासिकतायाः पुष्टिकारके प्रमाणिताधारेऽप्राप्तेऽपि विशेषतो हलेशी (सी) – वराहक्षेत्रप्रभृतीनां प्रसिद्धतीर्थस्थलानाम् उल्लेखनं प्रति ध्यानाकर्षणं कारितं वर्तते। सन्दर्भेऽस्मिन् इतिहासस्याध्येतार ऐतिहासिकताया गवेषणं कुर्वीरन्।

हलेसीतीर्थस्थलमनेकत्वे एकत्वस्य द्योतकमस्माकं धार्मिकसहिष्णुतायाः प्रतीकञ्च वर्तते। तदर्थमस्य तीर्थस्थलस्य परिचयात्मकसम्बद्धतायाः कृतेऽपि नेपालमातुः सुपुत्रस्य विश्व- शान्ते

रग्रदूतस्य गौतमबुद्धस्य बौद्धदर्शनस्य सनातनहिन्दुधर्मस्याधारस्य जगद्गुरोराद्यशङ्कराचार्यस्य, अद्वैतवेदान्तदर्शनस्य च संक्षिप्तचर्चा विहिताऽस्ति । सन्दर्भेऽस्मिन् राष्ट्रिये, अन्तरराष्ट्रिये च क्षेत्रे चर्चितस्य सनातनहिन्दुधर्मावलम्बिनां, बौद्धानाञ्चातुल्यास्थाश्रद्धायुततीर्थस्थलस्य हलेसीधाम्नोऽतुलनीयसंस्कृतिकप्राकृतिकसम्पदः संरक्षणार्थंविश्वसम्पत्सूच्यां सूचीकरणकार्यं विलम्बायमानमस्तीति कथने नातिशयोक्तिर्भवेत् । एष बुद्धस्य देशो नेपालः गुरोः पद्मसम्भवस्य तपोभूमिश्च वर्तते । अत्र

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

प्राचीनकालादेव बौद्धधर्मदर्शनसंस्कृतीनाम् अध्ययनाऽध्यापनानुसन्धानानि विधीयमानानि सन्ति । विश्वविद्यालयेषु स्नातकोत्तरपर्यन्तं बौद्धदर्शनमध्याप्यमानं वर्तते । एवं बौद्धदर्शनसम्बद्धाध्ययनानुसन्धानयोः कृते लुम्बिनीविश्वविद्यालयस्य यथाशीघ्रं स्थापनायै प्रयतमाने परिप्रेक्ष्ये गुरोः पद्मसंभवस्य सम्बन्धे इतोऽपि व्यापकतयाऽनुसन्धानमावश्यकं मन्यते। हलेशी (सी) मारतिकागुहायां मासत्रयमुषित्वा कठोरं तपो विधाय चिरजीवित्वं प्राप्तस्य तिब्बतीयधर्मस्यादिगुरोः पद्मसम्भवस्य जीवनलीलायाः, हलेसीधाम्ना साकँ सम्बद्धस्य जीवनपक्षस्य च सम्बन्धे यथासम्भवमध्ययनानुसन्धाने विधायात्र समावेष्टुं प्रयतितं वर्तते । गुरोः पद्मसम्भवस्य कार्याणि नामानि च बहूनि सन्ति । अस्ति लीला चाभ्दुता । एतदीयचरित्रवर्णनमपारमप्रत्ययकृच्च वर्तते। एतस्य कतिचन लीला- कर्माणि भगवतः

श्रीकृष्णस्याऽलौकिकचरित्रैः सादृश्यभाञ्जि सन्ति चेत् कतिचित्च्चरित्तलीला भयावहा विस्मयावहाश्व वर्तन्ते। अहमेतत्पथं न विवेचयामि। तस्य जीवनचरितस्य सम्पूर्ण- पक्षाणामुद्घाटनं न ममाभीष्टम्। मदीयैषा चर्चा शिलान्वेष-णवदेवाऽस्ति।

ऐतिहासिक-पौराणिक-धार्मिक-सांस्कृतिक- पुरातात्त्विक-प्राकृतिकष्ट्या पर्यटकीयसम्पद्दृष्ट्या चात्यन्तमेव महत्वपूर्णं हलेशी (श्ती) धाम प्रतिपाद्यं विषयं निर्माय रचिते हलेसीतीर्थकाव्ये काव्यिकरसास्वादनस्य अतरिक्तं हलेशी (सी) महादेवस्थानस्य माहात्म्यस्य सम्बन्धे जिज्ञासुभ्यो दर्शनार्थं, तत्र यियासुभ्यः पर्यटकतीर्थयात्रिभ्यश्च विशेषसौविध्यं मिलत्विति हेतुना तीर्थयात्रिणां कृते ऽत्यावश्यकमेकं सूचनामूलकं विषयवस्तु समाविष्टं वर्तते।

राष्ट्रनायकेन पच्चश्रीकज्ञानेन्द्रेण पञ्चश्रीकराजमहिष्या कोमलाऽभिधया च हलेसीधामनि एत्य श्रीहलेश्वरमहादेवस्य दर्शनपूजनाराधनानि विहितानीति प्रसङ्गो विशेषस्मरणीयोऽस्ति। हलेशी (सी) महादेवस्थानस्याऽलौकिकमहिम्नः पौराणिकगाथाया लौकिकानुश्रुतेश्च सम्बन्धं महत्त्वपूर्णज्ञानदातारौ ऋषिकल्पं मिर्चैयाबाबेति नाम्ना प्रथितं श्रीदामोदरानन्दब्रह्मचारिणं, हलेसी- धाम्नो महन्तं स्वर्गीयधनबहादुरगिरिञ्च प्रति विशेषेणानुगृहीतोऽस्मि।

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

तथा च द्वितीयसंस्करणनिर्माणक्रमे मन्त्रिणः श्रीकृष्णलालथकालीमहोदयाद् राष्ट्रियसभायाः सदस्यद्वयात् रूपज्योतिमहाभागात्, श्रीमत्या याङ्किलाशेर्पामहोदयायाः पूर्वसासदात् श्रीलघुधनराई- इत्यस्माद् विद्वद्भ्यां डाक्टरकाशीन्यौपाने - मीनबहादुरशाक्याभ्यां सहृदयेभ्यो मनोहरप्रसादभट्टराई-वीरेन्द्रबहादुरकार्की-श्रीधर्मलामा-लेशमणिदाहालेभ्यः प्राप्तममूल्यं सहयोगमालक्ष्य हार्दं धन्यवादं व्याहरामि।

रचनात्मकपरामर्शेन सह द्वितीयसंस्करणस्य भूमिकां विलिख्य हलेशीधाम्नो गौरवगाथाकथनक्रमे प्रोत्साहयितारं श्रीपासाङ्गोपर्मामहाभागं प्रति कृतकृत्योऽस्मि।

अस्मिन् संस्करणे उद्धृतानां सन्दर्भसामग्रीणां, पत्रिकाणां श्रद्धेयलेखकान्, अनुवादकान् सम्पादकान् प्रकाशकांश्च प्रति आभारं प्रकटयामि।

मत्सहृदयसहयोगिभ्यो यथा च तूलिकामाध्यमेन हलेसी-धाम्नो मुखमण्डलच्छविप्रस्तोत्रे कवये कलाकाराय च रमेशपौडेलाय, सम्बद्धकतिपयचित्राणामुपहर्तृभ्यो राजकुमारखतिवडा-परमेश्वरपौडेल - गजुरधनराई इत्येभ्यः सुसांख्योपकरणमाध्यमेन टङ्गनकर्त्रे राजनघिमिरे भिधेयाय, स्वतःस्फूर्तसहयोगिभ्यः केशवाचार्य-प्रदीपकुमारनेपालवंशीराजपौडेलोत्तमगिरिभ्य एतदीयसहयोगमालक्ष्य हृदयतः साधुवादकुसुमान्यर्पये । प्रकाशनव्ययस्य पीडाकरभारवाहिका प्रियतमा कल्पना य च शतशो धन्यवादार्हा वर्तते।

आश्विनमास :

२०२९ वैक्रमाव्दस्य।

राधेश्याम भट्टराई

कल्पनाकुन्जम्, अनामनगरम् काष्ठमण्डपः।

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

हलेसी

सृष्टिर्हि पूतं रहस्यमेकं प्रकाशान्तरितम्,
अतीतवेद्यं गौरववृत्तं मानसचिन्तितम् ।
उत्तराखण्डः संस्कृतिपुञ्जो हिमाद्रिमण्डितः ।
पवित्रगङ्गा वहति यस्मिन् मानसनिःसृता ॥

तिष्ठति शिवः कैलाशक्षेत्रे पारे चाऽवारे च
मेच्याश्च काल्याः प्रसूनवाटीयं गौरीसेविता ।
यात्रायामत्र गच्छति गणैस्सहितो गणेशोः
धराया अस्या वाञ्छति शुभं सततं कुमारः ॥

जलस्य बिन्दौ मे चेतस्पन्दो नेपालो राजते
हिमाद्रिमारुह्यावरुह्य च नेपालो भ्रम्यते ।
मदीयनेत्रे तारकातुल्यः प्रियोऽस्ति नेपालः,
नेपालो मम हिमाद्रिर्मम सर्वदा विशालः ॥

देशोऽयमास्ते शान्तश्चैकान्तो देवानां निवासः
महर्षिणाञ्च तपोभूरस्ति परमसंराध्यः ।
एषोऽस्ति सिद्धेः साधनायाश्च प्रेरणाकेन्द्रं भो
मुमुक्षुजनैर्गन्तव्यपदं मोक्षस्य केन्द्रञ्च ॥

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

ऋषिभिरत्र शिलासु बहुधा ज्ञानं टङ्कितम्,
आगत्य खगा लिखन्ति पत्रे संस्कृतिसम्पदम् ।
हिमाद्रिभागादारभ्य ततं प्राकृतास्तरणम्,
औषधमास्ते पुरत एव वैद्यस्य चोद्यानम् ॥

निर्झरा धुन्यश्छङ्छङायित्वा शान्तिमुग्दिरन्ति
मूलेषु पत्रेष्वौषधजातं विपिनं ददाति ।
नेपालस्यान्तोऽहमस्मि मयि विद्यते नेपालः
सभ्यतारूपः संस्कृतिरूपो हिमालयोऽस्त्येव ॥

अवनिरेषा गौरीभू रम्या यतीनां निवासः
पवने सदा बहतितरां कस्तूर्याः सुवासः ।
याकस्य शौर्याद् डाँफेनृत्याच्च हृदयं मुह्यते
सुवर्णपत्र्या भैरवपत्र्या च मनो मुह्यते ॥

होमस्य धूमं विलोक्याधिकं जन्तव आयान्ति,
आश्रमिणोऽत्र कुञ्जेभ्यः
पुष्पाणि चित्वा चायान्ति ।
क्षेत्रेस्मिन् विधेस्तरक्षोस्तन्यं ह्यजया पीयते
सा पर्णकुटी शान्तेर्नु केन्द्र सततं स्मर्यते ॥

प्रकृतिराज्ञी सुन्दरस्थलमन्विष्याऽवर्धत
रचनातुल्यां सा सृष्टिभाषामन्यत्र पपाठ ।
विश्वस्मिन्नुच्चो हैमाद्रिराजः प्रकृतेर्भर्ताऽऽस्ते,
अत्रैव धात्रा सौन्दर्यसारः सञ्चितो वर्तते ॥

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

रोहितपुष्पैर्हिमाद्रिक्षेत्रं रत्नवद् द्योतितम्
सभ्यतापुष्पमुद्भूय यतः सर्वत्र प्रसृतम् ।
गुहायां स्थित्वा पुराणजातं लिखितं व्यासेन
मानवचेतः संस्पृश्य जीवत्सँस्कृतिरूपेण ॥

मानवमध्ये सौहार्दभावं संवर्ध्य संस्थातुं
सभ्यतातुल्यां संस्कृतिमत्र द्राक् प्रचारयितुम् ।
उषाया लौहित्यं हैमभागे यद्दिने प्रसृतं
तद्रुपं ततो नयनपथान्मनसि संस्थितम् ॥

सूर्यस्य करात् सिन्दूरं प्राप्य शिखरं रञ्जितं
रञ्जितगिरिं स्वलोकं नेतुं रविणा वाञ्छितम् ।
उन्नतगिरिं रक्तिमपूर्णं नेतुं स नाशक्नोत्
उत्कटरतेः कारणात् परं सततमचुम्बत् ॥

देवैश्च दैत्यैर्मिलित्वा पूर्वं मथितः समुद्रः
हालाहलाख्यं गरलं दृष्ट्वा भीतोऽभूत् संसारः ।
अतीव भीता देवता दैत्याः शिवस्य चरणं
शरणमेत्य रुदन्त एव स्वदुःखमवोचन् ॥

बिभीत देवा न किञ्चिदपि ददामि शरणम्
इत्युक्त्वा रुद्रस्तद् विषं पपावागत्य सहर्षम् ।
विषं तद्गलान्न गतमधो ग्रीवायां संस्थितं
तदनु दाहादतीव दग्धं रुद्रस्य मानसम् ॥

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

स शान्तिमिच्छन्नारुह्य शैलं हिमवत्खण्डेऽस्मिन् ।
नागत्याऽकीलत् त्रिशूलं ततो गोस्वामिकुण्डोऽभूत् ।
सुष्वाप तत्र श्रीनीलकण्ठःशिथिलविषोऽभूत्
परेषां भूत्यै जीवनदाता विश्वस्मिन् नान्योऽभूत् ॥

मानस–रारा–फोक्सुण्डोसरस्सु यात्रां विधाय
सभाञ्च साल्पातडागं दुग्धकुण्डञ्च विहृत्य ।
नौकायां स्थित्वा गौरीमहेशौ यात्रायां रेमाते
तद्गीतं नृत्यं समनुकृत्य किन्नरा अगायन् ॥

पाशकमत्स्यः क्रीडनावधावुत्पुत्यावधावत्
यच्छृङ्गेऽपतत् स माछापुच्छे ऽभिधया प्राफुल्लत् ।
तदन्नपूर्णा निकटे स्थिताः सन्ततीर्लोकते
वात्सल्यमयी सा स्नेहमूर्तिर्ममतां नो दत्तो ॥

युगलमूर्त्याऽऽरुढं तद्गौरीशिखरं वर्तते
उत्कीर्णस्ताभ्यां सभ्यताङ्कुरः प्रवृद्धो वर्तते ।
उत्तराखण्डो रमणीयोऽस्ति सन्ध्यायां प्रातश्च
संस्कृतेर्मूलं झिल्लीकाऽऽक्रोशः किन्नरीनृत्यञ्च ॥

पक्षिणो यत्र चीभन्ते खलु स्वर्गीयगीतानि
विश्वस्य छद्यां हिमाद्रौ यत्र शङ्करः क्रीडति ।
पक्षिणां कले शिलालेखन्या चोत्कीर्णं तद्यशः
शिवस्य मनो हरति यत्र सगरमाथाऽख्यः ॥

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

उमया यत्र स्नेहस्य वृष्टिर्जनेषु कृताऽस्ति
ज्ञानस्य खनिः सा राजधानी संयोगयुताऽस्ति ।
कैलाशकुञ्जेऽस्मिञ्ज्योतिःपुञ्जे राजते स्वःसुखम्,
अत्रैव स्थित्वा शिवेन लोककल्याणं विहितम् ॥

देवाधिदेवोऽस्ति शीघ्रतोषी सर्वेषां चक्षुष्षु
याचकवाञ्छां स पूरयति भक्तस्य हितेच्छुः ।
तस्यैव वरादैश्वर्यपूर्णाऽस्ति सर्वा जनता
लोकानां त्रयं संस्थितं ह्येकशिवस्य कृपया ॥

सूर्यस्य खण्डः पतित्वा धरा निर्मिता बभूव,
अत्रैव सृष्टिं प्रपूरयितुं विश्वसृडियेष ।
मानससृष्ट्या मानसपुत्राः शतं स ससर्ज
ते सृष्टिसृजः सर्वेऽपि समा बभूवुस्तदा ह ॥

वभूव तेषु कश्यपनामा प्रधानसर्जकस्
तदीयपुत्रा बभूवू रूपैः शीलैश्च विभिन्नाः ।
हिरण्यपूर्वोऽक्षनामधेयः सुतोऽभूदुद्दण्डो
जघान युद्धे तं विष्णुदेवश्चक्रेण प्रहृत्य ॥

जनकशत्रोः समूहनाशे सङ्कल्पं विधाय
शकुनिरपि सन्नद्धोऽभवत् पितृवद् युद्धाय ।
निर्दयं तस्य पीडनाद् देवाः सन्त्रस्ता बभूवू
राक्षसीवृत्या लोकस्य भृशं ध्वंसनं बभूव ॥

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

स मृत्युकाले स्वकीयसुतञ्चादिशद् ध्वंसाय
हे पुत्र ! देवान् पीडय भृशं दुःखिनः कुरुष्व ।
अश्रुभिः सिक्तान् विधाय देवान् सुखेन वस त्वं
क्षरति गर्भे न दैत्यवीर्यं द्योतते सततम् ॥

देवेषु जीवत्सु सुखतया नो भूतिरस्माकं
दुःखिषु तेषु पूर्वजास्तुभ्यं ददति चाशीषम् ।
तान् भीरून् धूर्तान् देवतागणान्नाह्वय युद्धाय
विजित्य देवान् त्रिलोकीमेव त्वं शास भो वत्स ! ॥

अन्तिमलिप्सां निगद्य देहं शकुनिस्तत्याज
राक्षसराजे दीक्षितोऽभवदसुरवृकाह्वः ।
बाल्येऽपि बली स वृकासुरः क्रीडायां भुजङ्गं
करेणाऽऽक्रम्य भ्रामयति स्म निपीड्य पुच्छाग्रम् ॥

स दण्डक्रीडामुलूखलञ्च चीमुसीखेलञ्च
मेषाजखेलं सिंहाजखेलं जयति छलेन ।
कबड्डीगीरखेलयोस्तद्वद् वसनचौर्ये च
बालकान् जित्वा घुर्सुलपत्रे पचति भक्तञ्च ॥

स 'काठकाठे' नामकद्यूतं क्रीडितुं पुरतो
गच्छति परं वृकवत् पश्चात् सरति ततश्च ।
बद्ध्वा स पुच्छं दण्डेन धेनुं प्राहरदेव भो
तदर्थं वृकासुरोऽसाविति कथितं जनैर्भो ॥

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

कदलीस्तम्भान् वंशाङ्कुरांश्च छिन्दन् स वर्धितः,
समर्थोऽस्तीति लोकस्य वाक्याद् गर्वितः स भूतः ।
लोकानां त्रयं शासिष्यामीति निगद्य चोत्थितः
विषस्य वृक्षे सुधायाः फलं कथं नु फलेद् ह ॥

शासिष्यामीति शपथमुक्त्वा शक्त्यर्थं स गतः,
हिमाऽक्षेत्रं ह्युत्तमं मत्वाऽतपच्च तत्रैव ।
तपसः स्थलीमेकान्तशान्तां न कश्चिज्जानाति
देवाश्च क्षेत्रं तत् प्राप्य त्यक्तुं न जातु जानन्ति ॥

करोमि तपः शक्त्यर्थमिति न्यश्चिनोत् स दैत्यः
को भवेच्छीघ्रं मे वरदाता ब्रह्मा वा महेशः ।
कुप्यन्ति किमु देवता इति मनुते विरिञ्चिर्
भक्ताय सर्वं प्रदातुमहो वाञ्छति पिनाकी ॥

अतोऽहं तस्य शरणं यामि स वरं प्रदद्यात्,
भक्तस्य ध्यानं, पूजां वा शिवः सत्वरं गृह्णीयात् ।
सम्प्राप्य वरं समस्तविश्वं स्वाधीनीकरोमि
दानवदीपं प्रज्ज्वाल्य कान्त्या धवलयिष्यामि ॥

दैत्यस्य ज्योतिः प्रज्वाल्य देवान् मलिनान् करोमि
शक्त्यर्थं देवान् विद्रावयामि कुलस्य मुक्ताऽस्मि ।
पौरुषे दृष्टे न पातयेयुरश्रूणि पूर्वजाः,
वीरस्य पुत्रा म्रियन्ते परं नैवं स्युः कातराः ॥

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

सङ्केतं प्राप्य मे चन्द्रसूर्यौ द्योतेते तथैव
सुगन्धमूद्वा वहतु मरुत् पवनो मद्गृहम् ।
धरायामन्यः शासकजनो नास्तीह मत्समः
शक्रस्य धनुः प्रच्छादयितुं पटो न समर्थः ॥

स मनोमोदं खादित्वा ऽवसत् तपसि विशिष्य
निमील्य नेत्रे सकलविश्वं व्यस्मरत् क्षणेन ।
आकृष्य प्राणान् तल्लीनीभूय तपसि लग्नोऽभूत्,
स्वकार्ये परं स वृकदैत्यः सफलो नैवाऽभूत् ॥

तदनु छित्वा स मांसखण्डानजुहोत् प्रत्यहं,
शक्रस्य मनो ऽ कम्पत ततो भयेन तत्क्षणम् ।
अप्सरामेष प्रेषयामास तपसो विघ्नाय
सा तत्र गत्वा प्रदर्श्य प्रेम वक्ति स्म दैत्याय ॥

भो दैत्यराज ! साम्प्रतं वयं सेवायां स्थिताः स्म
स्वर्गीयसुखे रमस्व श्रीमन् ! किमस्ति तत्परम् ।
विधाय तपः शोषणं तनोर्मुनीनां धर्मोऽस्ति
सन्त्यज्य तपो भोगेषु रतिर्दैत्यानां कर्माऽस्ति ॥

विलासमय्यश्चञ्चला नार्यः प्रावोचन् भो दैत्य !
स्वर्गीयसुखं प्रदद्मो वयं त्वमस्मानाश्लिष !
गणिकानृत्यं तद्रूपभावान्न किञ्चिदपश्यत्
शरीरं हातुं स इच्छुकोऽभूत् तदन्यद् नापश्यत् ॥

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

कठोरं तपो मदीयमद्य को नाशं विदध्यात्
जपामि पञ्चाक्षरीयमन्त्रं स एव मां रक्षेत् ।
ओः शान्त्यतीतं सम्प्राप्य पदं महेशे मिलामि
विरजाहोमस्य टीकां धृत्वा संसारं गिलामि ॥

अजुहोत् सर्वं शरीरमांसं मस्तकं विहाय
तदपि वह्नौ स हातुमैच्छच्छिवस्य तोषाय ।
तस्यैव कृते सद्यो ऽ हं म्रियै न गृहं वज्रामि
पिशाचगणा मां भीषयेरन् न जातु बिभेमि ॥

करोति किमु कठोरतपा दुष्कृत्यं दुस्सहं
न दद्यां वरं संसारमेष भस्मसात्कुयति् किम् !
रुणद्मि शिरोहोमाय भक्तोऽस्ति चेत्थं विचार्य
प्रत्यक्षमभूत्तदानीमीशः सत्वरमुत्थाय ॥

जीविते द्रष्टुं पार्यतेऽधिकं जुहुताच्छिरो नो
निगद्य चेत्थं शिवोऽदाद् दिव्यं शरीरं तदा भो ।
प्रणम्य शैवं चरणमसौ गदति भो देव
मूर्खोऽस्मि किञ्चिन्न वेद्मि किं वा वदानि विशिष्य॥

अध्यात्ममूर्ते ! प्रशान्तमूर्ते हेऽनादिमहेश !
त्वमेव परं वर्तसे ब्रह्म त्वदन्यन्नश्वरम् ।
त्वं वेत्सि सर्वं न वेत्ति नरः परं त्वां कदाचित्
त्वं निर्मिमीषेऽग्निसोमरूपं जगद् भो महेश ॥

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

त्वदृते किञ्चिन्न चान्यत् तत्त्वं सर्वं त्वत्स्वरूपं
प्रगतिमार्गे भो पशुपते नयसि सर्वान् त्वम् ।
स्वल्पेऽतिस्वल्पो महति महत्तरोऽसि भगवन्
यत्र च तत्र सर्वत्र व्याप्तस्त्वमसि भगवन् ! ॥

देवाधिदेव हे महादेव धूर्जटे शङ्कर !
हे विधेर्विष्णोश्चाराध्यदेव हे गौरीशङ्कर ।
अन्तिमरूपं जानाति कोऽपि न तव कदाचित्
प्रथमरूपञ्च तव प्रभो जानाति न कश्चित् ॥

त्रिकालदर्शिन् त्रिगुणातीत त्रिलोकपते हे
त्रिदुःखध्वंसिन् त्रिलोकव्यापिन् सर्वेषां गतिर्हे ।
दितिजकुले तिलकमहं भवितुं कामये
फलतु मम प्रधानतर्षश्चेत्येवं कामये ॥

सच्चिदानन्द हे सदाशिव ! गौरीश शङ्कर
कालस्य काल हे महाकाल हे जगदीश्वर ।
पनाकपाणेस्त्रिशूलधारिन् नन्दिनो हे स्वामिन्
मदीयतर्षं सफलयतु वरद भो स्वामिन् ! ॥

करुणामूर्ते ! सरलमूर्ते महेश दयालो
कल्यायाणकारिन् हे महादानिन्नीश्वर कृपालो !
त्वच्छिवतत्वं न वेद्मि किञ्चिद् महत्त्वं न जाने ।
कथं स्यात् पूजाऽशुतोष ! विधिः क इति न जाने ॥

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

हे चन्द्रमौले ! हे दिगम्बर हे भक्तवत्सल
कैलाशवासिन् हे दीनबन्धो पार्वतीवल्लभ !
नियमहीनाद् मे तपश्चर्याकर्मणः प्रसीद
स्वेच्छितं वरं हे प्रभो ! मह्यं प्रयच्छ प्रयच्छ ॥

नास्म्यहं महायोगी हे प्रभो न किञ्चिज्जानामि
साधनां ध्यानं न जाने तपो न किञ्चिज्जानामि ।
हे प्रभो भवच्चरणमास्ते शरणं मूढस्य
न किचिज्ज्ञानं वर्तते प्रभो मे दैत्यरक्तस्य ॥

रुद्रे हि रुष्टे विश्वस्मिन्नेव दावाग्निर्ज्वलति
रुद्रे हि तुष्टे चाज्ञानतायाः कल्मषं नश्यति ।
न किचिज्जाने चिन्मय प्रभो मे भक्त्या प्रसीद
मूढोऽस्मि परं भक्तोऽस्मि ते ऽद्य वरं मे प्रयच्छ ॥

दुष्करतपश्चर्यायां लग्नं तं भक्तं विलोक्य
तत्पार्श्वे स्थितः शङ्करदेवस्तुष्टः सन् जगाद ।
हे वृकासुर त्वं वरं ब्रूहि सर्वं ते ददामि
त्वत्समो महान्तं तपस्विनं नावनौ पश्यामि ॥

तदानीं विचारितवान् दैत्यः केन मे भद्रं स्यात्
प्रमादे भूते चिन्तने पश्चाद् भूर्येव तापः स्यात् ?
यदहं याचे तद् दास्यत्येव शिवो मे साम्प्रतं
रिपवो येन नश्येयुः पूर्वे तं वरं याचेऽहम् ॥

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

विचिन्त्य दैत्यो जगाद शम्भो मां प्रति दयस्व
शिरसि हस्तं यस्याहं ध्रियें स भस्मो भवतात् ।
दैत्यस्य याच्ञा पूरिता तेन तथास्तु निगद्य
पार्वतीं प्रति दैत्यस्य दृष्टिस्तदैवापतच्च ॥

त्वद्दत्तं वरं सत्यं न वेति परीक्ष्ये शङ्कर
परीक्षां विना विश्वस्य नाहं यास्यामि शङ्कर ।
अहं हि बोद्धा दैत्येषु वर्ते परीक्षे त्वय्यद्य
पृथिवीं सर्वां शिथिलां कृत्वा भङ्क्ष्यामि शिवाद्य ॥

कृशानोर्ज्वाला ज्वलनक्रमे गच्छति ह्युर्ध्वोर्ध्वम्
पापञ्च जलं वहित्वा यातः सलीलमधोधः ।
तमालपयोवद् दैत्यमतिरुच्चैर्न प्रयाति
तपस्विमान्ये भूतेऽपि दैत्यस्वभावो न याति ॥

शार्दूलचर्माच्छादितोऽपि किं श्रृगालो व्याघ्रः स्यात्
कलङ्कं विधोर्निरस्तुं भूमेः किं द्रव्यं क्षमं स्यात् ?
मनसो मलं मनसि स्थितं जलेन किं भवेत्
यदि च भोक्तुं न प्रभौ जने खनिभिः किं भवेत् ?

पार्वतीं हर्तुं लालसो दैत्यो महेशमक्रामत्
स्वदत्तं वरं स्वस्यैव कृते ऽन्तरायश्चाभवत् ।
उत्थाप्य हस्तौ शिवस्य शिरो ग्रहीतुमियेष
शिवोऽपि कालप्रेरित इव सभयं चुकूर्दे ॥

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

हे दैव मम सङ्कटं हर यत् कृतं कुकार्यं
छलिनश्छलं न जानन् तस्मिञ्जालेऽहमपतम् !
दैत्योऽयं हन्तुं मामिच्छतीति है दैव जीवय
प्रमादवशाच्छलं न बुद्धमेहो माँ दैव जीवय ॥

विलपञ्छिवः पार्वत्या सह वृषभमारूढस्
त्वरयाऽऽरूढं धावयन् वृषमग्रतो बभूव ।
हिमाद्रिभागात् सुदूरमेत्य जीवामि जगाद
निश्वस्य तस्थौ तत्रापि परं तं दैत्यं ददर्श ॥

उद्यम्य हस्तावागतं दैत्यमपश्यद् महेशस्
त्रिशूलं तत्र संरोप्य द्रुतं प्रययौ गिरीशः ।
अभद्रयात्रा ऽभवन्नु तस्य नन्दिनः प्रहारं
न किञ्चिन्मत्वाऽधावत् स दैत्यो भूक्षयस्थलेऽस्मिन् ॥

नवसु रङ्गेषु शैलभागानुन्नतभागांश्च
सततमारुह्य तथाऽवरुह्याधावद् महेशः ।
तथापि दैत्यस्तं लक्ष्यीकृत्य सत्वरमधावत्
त्राहीति त्राहि निगद्य शिवो रमेशमस्मरत् ॥

त्यजेन्नु कालः शिथिलीभूय स पापो नात्यजत्
पापस्य बीजं भर्जित्वा तेन न खलु विकीर्णम् ।
शिवस्य पुनर्भ्रमणमभूद् विश्वस्मिन् विरूपं
पूर्वन्तु सत्या शवेन सह बभूव भ्रमणम् ॥

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

स स्वर्णक्रोशीमुत्तीर्य विश्वभ्रमणाच्छान्तोऽभूत्
सुरम्यसानौ स्वं गोपायितुं ह्युद्यतस्तदाऽभूत् ।
त्रिशूलद्वारा निर्माय गुहां तदन्तो विवेश
तच्छैलं भङ्क्त्वा वृषभं त्यक्त्वा चाययौ बहिश्च ॥

तत्पश्चभूमौ विशालगुहां सुरम्यां गभीरां
चागम्यामपि विरच्य देवो द्रव्यैश्व सुसज्जाम् ।
पार्वतीं भित्या विवरे न्यस्य सभयं पलाय्य
नियम्य श्वासं गोपायाञ्चक्रे ऽधित्यकावनौ सः ॥

प्रधाव्याविशद् राक्षसराजः शङ्करं नाऽपश्यत्
तामिस्रगुहां विलोक्य भीत्या द्राग् बहिरागच्छत् !
दैत्यस्य मतिं विचार्य विष्णुः प्रत्यक्षं बभूव
मोहिनीमूर्तिं पार्वतीसमां निर्माय तस्थौ च ॥

मोहिनी वक्ति स्म दैत्यराज ! भयदे वनेऽस्मिन्
सहसा कथं प्राविशद् भवान् किमास्ते मङ्गलम् ।
कश्चन तापो भवेच्चेदहं यतिष्ये तद् हर्तुं
त्वद्दुःखे श्रुते शान्तिः स्याच्चित्ते जलनं हतं स्यात् ॥

कृत्रिमवार्तां संश्रुत्य सर्वं वृत्तान्तं जगाद
जानाति किञ्चित् स पापी नैव कालेन चोदितः ।
देवा वा नरा दानवाः सन्ति कर्मणो भोक्तारो
नाभीष्टं भवेच्चेदपि सर्वं भोक्तव्यमेव तत् ॥

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

भो प्रियतम ! वदामि प्रियं तद्वाक्ये का चिन्ता ?
शापेन नष्टो ह्यर्धाङ्गशिवः सत्यस्य किं वक्ता ?
कुत्सितमूर्तेर्मूढस्य वार्तां विश्वस्य प्रयाते
दैत्यस्य कुलं कलङ्कितं स्यान्न त्वयि शोभते ॥

सुन्दरी रामा पुरतो वर्ते वाञ्छसि किमन्यद्
हे दैत्यराज स्वाभीष्टं सुखं भुज्यतां किमन्यत् ? ।
सेवायां स्थित्वा त्वां रमयामि सदैव का चिन्ता
तं पतज्झरं स्वाधीनं कर्तुं श्रृङ्खला भवेत् का ? ॥

हसाम हर्षाद् नृत्याम तोषाद् तदेव जीवनं
भो प्रिय रामच्छायावदास्ते सर्वस्य जीवनम् ।
अर्धार्धं नेत्रे निमील्य स्मित्वा मोहिनीरूपेण
कटाक्षदृष्ट्या सहावभावं प्रस्तौति क्रमेण ॥

शिरसि हस्तं विन्यस्य छम्छम्ध्वनिना नृत्यति
प्रताड्य करौ कामुकदृष्ट्या कटिं सा धुनोति ।
तदीयशैलीं विलोक्य भृशं दैत्यराड् मुग्धोऽभूत्
तत्कालं चेमां स्वाधीनीकृत्य नयामीत्यवोचत् !

सगरमाथेत्यञ्चलस्यान्तः खोटाङमण्डले
हलेसीनाम्ना विख्यातभूमेः प्राकृतव्यूहके ।
क्रूराततायी शिरसि हस्तं विन्यस्य दग्धोऽभूद्
वृषभस्थानं निकषा भस्मीभूयैव चापतत् ॥

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

निगद्य चेत्थं स दैत्यराजः कालेन गृहीतः
कामेन दृष्ट्योः पिधानहेतोस्तां नेतुमियेष ।
तदीयनृत्यं समनुकृत्य सस्मितमनृत्यत्
शिरसि हस्तं विन्यसन् दैत्यः सन्दह्य भस्मोऽ भूत् ॥

कुकर्मा मृतो वचनपाशाच्छिवोऽभूद् विमुक्तो
रक्षसो भस्मासुरस्य तथा मरणं बभूव ।
तदानीं वाद्यानि वादितानि पुष्पाणि निपेतुः
पर्ववद् मत्वा त्रिलोकदेवा हृष्टाश्व बभूवुः ॥

शैलीयभूमिः पातितवती सहर्षमश्रूणि
तदश्रुजातं संहत्य महाद्युनदी बभूव ।
कृत्रिमरूपं विहाय हरिः सुरूपं जग्राह
तिमिरगुहां प्रविश्य द्रुतं गौरीशं स प्राप ॥

आत्मानं दैत्याद् रक्षितुं गुहां निर्माय स्थितं तं
ददर्श विष्णुः प्रोज्ज्वलज्योतिःस्वरूपे निषण्णम् ।
तत्रैत्य विष्णुः श्रद्धयाऽ पूजत् प्रथमं महेशं
शिवोऽपि तत्र स्थानीयदेवो भवितुं न्यवसत् ॥

भयेन द्रुतं पलाय्य शिवः क्षेत्रेऽस्मिन् प्राप्तवान्
श्रीहरेः कार्याद् ररक्ष देहं चाभयं लब्धवान् ।
हरिणा पूर्वं पूजित इति स हरीश्वरोऽभूद्
लोकस्य जिह्वाऽपभ्रंशवशात् स हलीश्वरोऽभूत् ॥

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

अन्यस्मिन् मते श्रीसत्या हस्तः स्थानेऽस्मिन् न्यपतत्
हरेश्वरस्य विकृतिवशाद् सहलेश्वरोऽभूत् ।
श्रीसत्या हस्तस्य पातहेतोर्भूम्येषा पवित्रा
पूर्वस्य पशुपतिर्हि नाम्नी कथास्ति विचित्रा ॥

कस्मिंश्चित् काले श्रीबलरामस्तीर्थार्थं प्रतस्थे
स्नात्वा स दुग्धक्रोशीति शैलादुपरि प्रतस्थे ।
सूर्यस्य करस्पर्शेन सानुः प्रोज्ज्वलदेहोऽभूत्
संस्थाप्य हलं गुहायां विशन् प्रकाशमपश्यत् ॥

हलिनाऽप्यसौ पूजित इति स हलीश्वरोऽभूत्
सम्प्रति जनोच्चारणवशात् स हलेश्वरोऽभूत् ।
हलीश्वरतः सम्प्रति पदं निर्मितं हलेसी
गृहे च ग्रामे तन्नाम सिद्धं जलवद् 'बलेसी' ॥

हरिणा पूर्वं पूजित इति नामाभूद् हरीशः,
रलयोरर्भेदाभावस्य हेतोः कथितो हलीशः ।
हलीशपदाद् हलेसीपदं निर्मितं पवित्रं
रहस्यं प्रति रहस्यं समावेश्यते विचित्रम् ॥

वदन्ति केचिद् ह्येषेति मनोलोकस्य कल्पना
वदन्ति चान्ये व्यासस्य कथा सत्येति सत्यैषा ।
वदन्त्यपरे सादृश्यमास्ते हलिनः कथायां
विशिष्य सत्यं वर्तते ऽधिकं शिवस्य व्यथायाम् ॥

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

जलस्य किञ्चिद् वर्षणावधौ शिवोऽत्र प्राप्तः किं
तं दृष्ट्वा बाला उल्पुत्योल्पुत्य याचन्ते जलं किम् ?
पापिष्ठाज्जलाच्चात्मनो गुप्त्यै चाखनद् गुहां किं
भूगर्भस्यान्तर्दर्शयति किं विचित्रं रहस्यम् ॥

हलेसीगुहा विचित्रतायाः पूर्णाऽस्ति द्योतिका
शक्नोति कश्चिद् वक्तुं चेज्जनस्त्वन्याऽति सा वार्ता।
अपूर्वद्वारं रहस्यमयी विधेर्नु कला सा
सप्ताहं यावद् दृष्टाऽपि चित्ते पलवदास्ते सा ॥

तथापि लेखे कौतुकवशाद् धृष्टतां करोमि
कन्दरस्यान्ते पुष्पितां रम्यां 'सुनगाभां' पश्यामि ।
प्रकृतिरपि स्मयतेऽधिकं यत्रत्यकलासु
वसति वासं तीर्थभूरेषा सर्वेषां गलेषु ॥

देवतर्षयः समेत्य महेशं सदाऽ पूजयन्
न दृष्टे गौरीशङ्करयुग्मे ते भृशमशोचन् ।
तत् स्थलं त्यक्तुं नेहन्ते सायं यान्ति स्म स्वगेहं
यत्राऽऽस्ते शिवस्तत्रैव शान्तिर्लसति न तमः ॥

सन्ध्यायां रम्यामारार्तिं कुर्वन्ति स्म चाप्सरसः
प्रमथा वादयन्ति स्मानकं पणवानन्ये च ।
मृदङ्गवाद्ये नृत्यन्ति गन्धर्वाः शिवपूजायां
विस्तार्य फणं हसति वासुकिः शिवहस्ते च ॥

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

कदाचिद् गौरीशङ्करद्वयं कौतुकमाश्रित्य
किरातरूपे गीतानि गायद् वनमभ्रमच्च ।
सङ्गोप्य तनुं कदाचिदुभौ शिशुवच्चेलतुः
कर्हिचित् कुल्यां प्रखाय गङ्गाप्रवाहे रेमाते ॥

भक्षितवन्तौ भाङ्गां धत्तूरं कदाचिच्छिलायां
तौ तीर्णवन्तौ नदीञ्च क्वचिदुषित्वा नौकायाम् ।
अटित्वा वनाद्वनं तौ कन्दान्नन्विष्य जक्षतू
रोहितं यूथिकां मालतीच्च सम्भूष्य चेलतुः ॥

बहवः कल्पाः सानन्दं तयोर्व्यतीता अभवन्
समयवशात् त्रापि जना आगत्य चावसन् ।
सुतीर्थस्थलं कथं ते प्रापन् रुचिरा कथाऽस्ति
कल्पितकथा नास्त्यस्मिन् सत्या जीवितगाथाऽस्ति॥

विष्णुश्च बलः पूजितवन्तौ पूजितः शिवोऽभूत्
वसत्यभावात् पश्चात् स क्रमः सर्वथा भग्नोऽभूत् ।
कालान्तरेऽस्मिन् निकटभूमौ मानवा आगच्छन्
गृहाणि, क्षेत्रं निर्माय तत्र वसतिमकुर्वन् ॥

तथाऽपि तत्र जङ्गलमासीद् हिंस्रकजन्तूनां
हिंस्रकजन्तोर्बहुलतया मानवा अमैषुः ।
लुब्धकास्तत्र पञ्चाष्टावेव विशन्ति स्म लोभाद्
यतते यो हि तस्यैव पश्चान्मङ्गलं भवतात् ॥

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

लुब्धकमध्ये कश्चनः शूरः कैरातो वाग्वंश्यो
विशति वनं मृगयां कर्तुं सखिभिस्साकं सः ।
तत्रत्या मृगाः कुक्कुराः शशाः स्वादिष्ठाः सन्ति स्म
मारितपशून्नानीय ग्राम्यान् स भोजयति स्म ॥

प्रष्टव्ये सति ग्रामीणास्तस्य सद्मनि यान्ति स्म
मृगयार्थञ्च तमेव जना विश्वस्य यान्ति स्म ।
आखेटवृत्तिस्तत्कृते बहु हितप्रदाऽभवत्
पशूनां भयं वने च न्यूनं तदानीमभवत् ॥

स गैरीगूठग्रामासीनस्य वाग्वंश्यजनस्य
निर्देशं सर्वे सहजतया सम्मानयन्ति स्म ।
आदेशदातुर्मृगयाक्रीडा तदर्थं प्रियाऽ भूद्
विश्वस्मिन् वीराः सर्वेषां कृते कथं न प्रियाः स्युः ॥

कस्मिंश्चिद् दिने सखित्रयेणाऽसौ वनं प्राविशद्
वाग्वंश्यो राई मृगयां कर्तुं सन्नद्धश्चाभवत् ।
गृहीत्वा पार्श्वे मदिरापायिमृगयाकुक्कुरं
दिवसमन्विष्टे ऽपि भो तत्र नामिलत् कपोतः ॥

अप्राप्य किञ्चिद् लुब्धकगणा मलिना बभूवुर्
निरर्थं दुःखमभवदिति दुःखिता बभूवुः ।
अग्रण्यः कथयन्ति स्म क्षणं प्रतीक्षा भवेन्नः
सूर्यास्तशेषे रिक्तेन हस्तेन गृहं न याम ॥

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

तदानीमेको न गणयित्वा स्वप्राणान्नाययौ
त्रिनेत्रमृगः प्रज्वलन्नेत्रैर्धावित्वा चाययौ ।
उत्प्लुत्य तत्र सुवर्णमृगो व्रततिं भक्षयन्
स्वरेण प्रतिध्वनयन् शैलञ्चाययौ पुरतः ॥

श्रृङ्गेण नभो वेधयन्निव तस्यास्ति गतिः किं
खनतीव किं शफैः स धरामुत्ल्पुतिरास्ते किम् ? ।
नेत्रयोर्बाणो द्योतत इव विचित्रं दृश्यते
तदीयतनुं विलोक्य तस्मिन् लुब्धको लुभति ॥

लुब्धकं दृष्ट्वा निवर्त्य द्रुतं ह्यधावदाखेटस्
तं पशुं हन्तुं स विश्वकद्रुस्त्वरितं ययौ च ।
धनूंषि बाणान् गृहीत्वा ययुः पश्चात्ते लुब्धका
बहुधाऽधावन् लुब्धका मृगोऽप्यधावत् पुरतः ॥

उत्ल्पुत्याऽधावत् पुरतो मृगो लुब्धकाः पश्चाच्च
हत्वैव वयं निवर्तामहे चाद्यैव भणन्तः ।
मालिङ्गपीतद्रुवानीराणामरण्यमुल्लङ्घ्य
धावन्तौ दृष्टौ पुरतो मृगः पश्चात् श्वा सम्भूय ॥

अतीव वेगाल्लुब्धकाः पश्चात् प्रययुर्वने ऽस्मिन्
नेत्रयोरग्रे कुक्कुरमृगौ धावन्तावपश्यन् ।
लुब्धकवर्गं स लोकं लोकं ह्यधोधो जगाम
तदनु श्वा च स्पर्द्धया पश्चादधोधो जगाम ॥

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

उल्लङ्घ्य महाटवीं ते व्याधा जलेनाऽभिषिक्तं
तिमिरमयं विवरं दृष्ट्वा साश्चर्यमतिष्ठन् ।
निमील्य नेत्रे तदधो गन्तुं सक्षमा नाऽभवन्
कुक्कुर इव शौर्येण नीचैस्ते गन्तुं नाशकन् ॥

कुक्कुरोऽबुक्कद् भौंभौंभौंशब्दैः सहाय्यं सम्प्रार्थ्य
श्रुतिभ्यां स्वने श्रुतेऽपि व्याधा गन्तुं न प्राभवन् ।
भास्करकरं विलोक्य शृङ्गे ते प्रत्यावर्तिताः,
युक्तेश्च बुद्धेर्विहीनतया स्वगृहं चायाताः ॥

परेद्युस्तत्र वाग्वंश्यो राई प्रत्यूषे जगाम
षट्सप्तजनैस्सखिभिसह सत्वरं जगाम ।
शुश्राव शुनः करुणस्वनं भूर्येव चिन्ताऽभूद्
मनसि वह्निर्ज्वलित इवाभवत् स तदानीम् ॥

सरति को वा पुरतो गुहा भीषणा विभाति
वध्नाति घण्टां कः कालगले स व्यात्तमुखोऽस्ति ।
स्वकीयप्राणान्न गणयित्वा प्रणयवशः सन्
सुदृढरज्जुं संवेष्ट्य कट्यां स नीचैरगच्छत् ॥

सङ्गृह्य मित्रैः शिथिलं त्यक्तां तां रज्जुं संगृह्य
पाषाणे तनुं सङ्घृष्य कष्टाद् व्रततिं प्रगृह्य ।
कष्टेन गच्छन्नधोधो वीरो ऽधित्यकां ददर्श
तदीयवाञ्छा ऽधित्यकां प्राप्य पूरिता बभूव ॥

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

आखेटो नास्ति कुक्कुरो नास्ति नास्ति च क्रन्दनं
तदपि नास्ति किमपि नास्ति विभाति गह्वरम् ।
राइणा दृष्टं परमादद्भुतं गुहायाः स्वरूपं
ज्योतिषस्तथा सुन्दरतायाः पूर्णतास्वरूपम् ॥

समन्ताज् झिलिक्मिलिक्रूपेण द्योतन्ते विद्युत
चमकचमग्रूपेण किरन्ति ज्योतिःपिण्डाश्च ।
हीरकमय्यो दृश्यन्ते किल भूमयो भित्तयः
सुधांशुमयाः प्रकाशपुञ्जा दृश्यन्ते महान्तः ॥

चलन्त्य इव दृश्यन्ते तत्र किशोरकिशोर्यो,
नृत्यन्त इव दृश्यन्ते भित्तेः कोणेषु बालाश्च ।
अद्भुतज्योतिः प्रद्योतमानं गुहायां वर्तते
छलितगुहाँ विलोक्य राई विस्मितो वर्तते ॥

प्रकाशपुञ्जो नयनज्योतिर्हरेत् किं हरेत् किं
मूकेन दृष्टं मिष्टान्नमिव ज्योतिर्मां हरेत् किम् ? ।
समन्ताज्ज्योतिर्द्योतते दृश्यः स्वर्ग्योऽस्ति संसारः
स्वप्निल संसार इव तेनाऽऽनन्दश्च सम्प्राप्तः ॥

प्रसृतं तमस्तथापि सखा बहिर्न निःसृतः
किंभूतः कथं नायात इति निगद्या ऽऽकर्षन् च ।
क्षणेन कथं ह्याकृष्ट इति निगदन्नाययौ
तिमिरं दृष्ट्वा विस्मितो राई न्यगदत् सर्वं वै ॥

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

लक्षशो भूत्वा मानसेऽचलन् चिन्तनवृत्तयो
निशि सोऽपश्यत् तदेव स्वप्ने गुहायां विस्मितम् ।
उद्दीप्तगुहायां कश्चिदास्ते भिक्षुको नवीनः
सन्त्येव तंत्र स्वयंभूर्हरिर्योगिनः पूजकाः ॥

जाज्वल्यमानाया ज्योतिर्मय्या गुहाया वर्णनं
विस्मयकरं चाद्भुतं तत्र संश्रुत्य वर्णनम् ।
कस्यापि ज्ञानं समभून्नैव कोऽस्ति स प्रकाश
स्तत्राऽभूत् कथं कथञ्चाभवत् तस्याथ विकासः ॥

तं देवं भक्त्या पूजयन्ति स्म स्पृशति न कोऽपि
कोऽस्ति स यस्य कुर्वते पूजां तद् बोध्यमाभाति ।
निगद्य राई निकटं ययौ सामग्रीं न प्राप
प्रकाशं दृष्ट्वा भयेन वाक्यं न किञ्चिज्जगाद ॥

स्वगणैस्सह भैरव आस्ते ऽपरस्यां गुहायां
गुहानां त्रयं सम्प्राप्य तेषां दर्शनं कुरु त्वम् ।
समस्तमर्त्यमण्डलमध्ये पुण्यभूरेषास्ते
दुर्लभं त्वया दर्शन लब्धं सफलं जन्माऽऽस्ते ॥

मानसीं वार्तां विज्ञायावदत् तं नाथयोगीशः
पुण्येन लब्धं दर्शनं नैव लभते योगी च ।
भो शिवभक्त श्रृणु त्वं सम्यक् शिवोऽत्र वर्तते
गौर्यस्ति भित्तेरुपरिभागे गुहायां नन्द्यास्ते ॥

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

हलेशदेवं प्रपूजयितुं संस्थिता वयं स्मो
नन्दिना भृङ्गिणा प्रमथैश्च सहैव स्थिताः स्मः ।
सभक्ति देवे पूजिते सति कालो न स्पृशति
मानवकामा भवन्ति पूर्णाः सन्देहो न चास्ते ॥

वृत्तान्तमित्थं निगद्य लुप्ता बभूवुः पूजका
उद्धाट्य नेत्रे निधाय शिरो ननाम राई च ।
निशाया अन्ते प्रकाशकाले स तदोत्थितोऽ भूद्
विस्मित्य सर्वां स्वप्नस्य वार्तां तदानीमस्मरत् ॥

स ग्रामवासिनो निर्दिदेश भव्यं तं प्रासादं
गच्छाम द्रष्टुं गृहीत्वा लवित्रं तथा कृपाणम् ।
लौहकं खनित्रं कुद्दालञ्च छुरिकां सञ्चाल्य
खनित्वा मार्गतै र्निरमायि पाषाणान् विस्फोट्य ॥

तदन्तर्गतस्तैस्तदा दृष्टो गुहाया आकाशः,
अधिकमेव प्रद्योतमानस्तत्रासीत् प्रकाशः ।
हस्तद्वयोच्चं तच्छिवलिङ्गं द्योतितं तदाभूत्
श्रीमहादेवोऽधित्यकामध्ये ग्रामीणैर्दृष्टोऽभूत् ॥

ते भित्तिकोणं चारुह्यापश्यन्नुज्वलां गौरीञ्च
प्रद्योतमाना भित्तय आसन् शैलश्च प्रोज्ज्वलः ।
विस्मयमय्या गुहाया ज्योतिर्द्योतितमपश्यन्
स्वप्नोऽपि सत्यं बभूव भाग्यं फलितमजानन् ॥

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

गणेशधात्रोर्विष्णोश्च गणाः शिवस्य पार्षदास्
त आसन् दिक्षु तत्परतया सेवायां संस्थिताः ।
लम्बितात् स्तनाद् गोदुग्धमस्य मस्तके पतति
दुग्धस्य धारां प्रवाह्य धेनुरर्चनां करोति ॥

देवतातुल्याः पाषाणखण्डाः संस्थिताः सन्त्यत्र
निम्नोच्चभागान् प्रशाम्य सर्वे मिलिताः स'यत्र ।
शैलीयभागादधोधो नागवल्लीव पिण्डांशै–
र्निर्मिता गिरेर्तियञ्चः पिण्डा लसन्ति शिलांशैः ॥

उपरि चाधो लम्बिताः सन्ति कम्पिता व्रतत्यः
शैलोऽस्ति सर्वः प्रकाशमय्यां कलायां निर्मितः ।
शैलान्तर्गुहारहस्यकथा लिखिता कदाऽभूत्
प्रकाशमयः सुन्दरभागः सम्प्रति दृष्टोऽभूत् ॥

अद्भुतमेतदाश्चर्यमेतद् रज्जूनां स्तम्भानां
मेलनं कीदृग् जनन्याः शिशौ स्नेहवन्निर्मितम् ।
तद् दृश्यं दृष्ट्वोपस्थिता जना विस्मिता बभूवुः
स्तम्भितं तेषां मनस्तु गतं गुहायां तदाऽ भूत् ॥

संस्मृत्य चान्या गुहा च कुत्र वर्तते निगद्य
भ्रमित्वा वनं ते चान्यगुहामविशन्नन्विष्य ।
प्रकाशमयीं विशालगुहां ते तदा प्राप्नुवन्
रक्षको भूत्वा पुरतः स्थितं वृषममश्यन् ॥

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

एषाऽपि गुहा रहस्यमयी प्रकाशमय्यास्ते
प्रविश्य गुहां दद्दशुर्यत्रानावृततमोऽस्ति ।
उपरि विलात् सौन्दर्यपूर्णः कैलाशो दृश्यते
स्तनेभ्यश्चतुर्भ्यो दुग्धधाराः पतिताः दृश्यन्ते ॥

भैरवगुहा ऽन्वेषणक्रमे मानवा ददृशुस्
तत्रापि ज्योतिः प्रद्योतमानं सर्वे वै ददृशुः ।
हर्षेणानृत्यद् वाग्वंश्यो राई कामना पूर्णाऽभूद्
न किच्चिदन्वेषणं भो शिष्टं तत्स्वप्नःपूर्णो ऽभूत् ॥

रहस्यमयं तद्गुहात्रयं विलोक्य ग्रामीणा
निवर्त्य सर्वं वर्णयामासुर्विस्मयैः प्रपूर्णाः ।
कर्णाच्च कर्णं संभूय वार्ता गुहायाः प्रसृता
सर्वत्र ख्यातिः प्रसृता शीघ्रं हलेसीगुहायाः ॥

वर्णनं श्रुत्वा मानवा गता हलेसीगुहायां
प्रत्येकं ग्रामस्य जना गता हलेसीगुहायाम् ।
कल्पनातीतशोभयाऽकृष्टाः सभक्ति नमन्ति
सङ्घ शो गत्वा विधाय पूजां शक्तिं द्राग् दुहन्ति ॥

सम्मर्दोऽभवत् प्रत्यहं तत्र श्रद्धालुयात्रिणां
प्रकृतेर्दृश्यं दर्शनेच्छूनां तीर्यलुयात्रिणाम् ।
आरभ्य शिशोः स्थविरं यावच्चागत्य तेऽपश्यन्
शिवस्य पूजां विधाय शान्तास्ते श्वासमधरन् ॥

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

यात्रिभिर्द्वाराणि तत्र दृष्टानि भित्तौ भूमौ च
नामानि निर्धार्याधित्यकाया भागेष्वाविशञ्च ।
पापस्य, धर्मस्य जन्मनश्चाधोमुखद्वाराणि
कस्यास्ति किं किं निर्धारयन्ति स्वर्गीयद्वाराणि ॥

तत्स्वर्गद्वारं गुहाया उच्चैः कैलाशभागेऽस्ति
प्रवेष्टुं जना न शक्नुवन्ति काठिन्यं बह्वस्ति ।
समर्प्य पुष्पं मानवा भक्तिं प्रकटयन्ति स्म
प्रसादं मत्वा निपीय पयो भरन्ति कुक्षिञ्च ॥

षट्सप्त मासा व्यतीता इत्थं नागच्छत् तत्र कः?
दर्शनार्थिनोऽवर्धन्त जना हलेसीतीर्थस्य ।
अभीष्टं सर्वं पूंरितं महादेवेन जगदुः
प्रार्थितः शिवो वरस्य कुल्यां ददाति जगदुः ॥

सा कामधेन्वा सदृशी गुहा शिवस्योपहारस्
सगणौ पूतस्थलेऽस्मिन् गौरीशङ्करौ तिष्ठतः ।
प्रथिततीर्थस्थलस्य ख्यातिरस्त्येवाऽधुना च
कामनापूर्तौ यथाऽऽस्ते सत्यलोकस्य चर्चा ह ॥

कश्चन ज्वलन्तीं गुहां वीक्ष्याऽ चिन्तयन्मानसे
सरलकाष्ठाज् ज्वालने दुःखं बँभूव स्वगेहे ।
गुहायाः खण्डे गृहे नु नीते प्रकाशः सदा स्यात्
एतादृक् प्रकाशो वर्तिकायामन्यस्यां कथं स्यात् ?॥

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

विचार्य चैवं ह्युत्पाट्य खण्डं स्वगेहं नीतवान्
ज्योतिषा गृहं चोज्ज्वलं भवेदितीच्छा त्वशाम्यत् ।
गृहे नु नीते तत् खण्डज्योतिः शमितं तदैव
यातव्यं जनैर्दैवेच्छावशात् कार्येषु सदैव ॥

कश्चन लोभस्य वशं प्राप्य वृषभस्थानस्य
मधुराद् दुग्धात् प्रपूर्य घटं निलयेऽनयच्च ।
तद्दुग्धतोऽसौ पायसं पक्त्वा सस्वादमरवादत्,
पायसं भुङ्क्ष्ये सदैव चेत्थं निगद्य चास्वपत् ॥

हीरकमयी विशालगुहा विधातुश्चयनं
देवतावासश्चान्तरद्वाराणि विधेर्निर्माणम् ।
तद्दिनादितः सर्वाणि तानि शिलाया अभवन्
प्रकाशो नष्टो दुग्धन्तु जलं बभूव तत्पापात् ॥

दर्शनतर्षो नष्टोऽभूदम्लासीदाशापुष्पञ्च
गुहायाः सूर्योऽस्तङ्गत इति प्रसृतं वचश्च ।
तच्छ्रुत्वा स्तब्धा मानवास्तत्र सत्वरं प्रपेदुः
समूहबद्धा मानवा बहोः स्थानत आजग्मुः ॥

तिमिरगुहां विलोक्य ज्योतिर्गृहीत्वा विविशुः
सर्वाणि यथावदेव तथा शिवञ्च ददृशुः ।
प्रवीणजना भ्रमित्वा ऽपश्यन् भित्तीश्च पाषाणान्
विस्मयावहाः सरसा वल्लीर्लम्बिता अपश्यन् ॥

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

विस्मयाविष्टा अगदन् कथञ्चैतादृग् बभूव
पञ्चषण्मासाभ्यन्तरे द्वयं स्वप्नवद् बभूव ।
तद्दिव्यज्योतिरालोकः स च स एव प्रकाशः
कथञ्चानश्यन्निगद्य जना अभवन् निराशाः ॥

अद्यापि गुहा पूज्यते जनैस्तद्रुपमस्त्येव
प्रकाशो नास्ति तिमिरमयं स्वरूपमस्त्येव ।
रहस्यमयीं प्रकृतिमायां विलोक्य को जनो,
रमते न वा को ऽध्यात्मसाधुर्भौतिकवादी च ॥

शिलायाः सोपानादधो याते ऽधित्यका प्राप्यते
हलेशः शिवो विराजमानस्तत्रैव लभ्यते ।
विग्रहोपरि तण्डुलतोयवज्जलधाराऽस्ति
पाषाणभागाद् पतद्गोस्तनं काष्ठस्य वप्रोऽस्ति ॥

ब्रह्माऽथ विष्णुर्गणेशगणाः कुमारश्च देवाः
शैलस्य चतुर्षु दिक्षु सन्ति गौराऽथ पार्वता ।*
चतुर्षु द्वारेषु धर्मशीलाः सहजं विशन्ति
पापिनो गन्तुं न प्रभवन्ति ते पापं बिभ्रति ॥

ज्वाल्यन्ते लक्षं वर्तिकास्तत्र चार्प्यन्ते पुष्पाणि
रुद्रयाश्च चण्ड्या भवन्ति पाठाः पर्वणि पर्वणि ।
समग्रगुहा गुञ्जिता भाति ह्वचाभिर्वैदिक्यैस्
तत्रोपवासं कुर्वन्ति, बालाः सहैव महद्भिः ॥

** गौरा, पार्वता, इति स्थानीयनाम चैतदा संस्कृतेतु गौरार्थ पार्वती ।*

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

त्रिशूलं घण्टां ध्वजं च पत्रं तद्भक्ता यच्छन्ति
संयाच्य पुत्रं बहुभिरत्र वर्धितो वंशश्च ।
याच्यते यत् तत् प्राप्यत इति विश्वासो वर्तते
शिवस्य दयानुग्रहरूपं प्रत्यक्षं दृश्यते ॥

प्रस्तर एकस्टङ्केन श्लक्ष्णो विहित एवाऽऽस्ते
रहस्यमय्याः कलाया निदर्शनं किमिवाऽऽस्ते ।
विचित्रचित्रं भव्या च मूर्तिः प्रकृतिचित्रणं
चाभ्दुतचमत्कारो ऽस्ति शैलेऽत्यद्भुतचित्रणम् ॥

वृषभस्थानं तथैव चित्रं विशालं वर्तते,
गुहाया मुखे प्रतीक्ष्यमाणो नन्दी च दृश्यते ।
तदग्रे गौरीशङ्खोऽसौ विष्णोर्मुखेना ऽऽध्मातोऽस्ति
यदन्तः स्वस्य जीवनं रक्षन् शिवोऽसौ गुप्तोऽस्ति ॥

कुचेष्टां कृत्वा पार्वतीहर्तुर्दैत्यस्य चिन्तनं
वर्तन्ते तत्र भस्मासुरस्य चास्थीनि मस्तकम् ।
गुहाया भित्तौ बुद्धस्य चित्रं चित्रितं दृश्यते
ॐ मणिपद्मे हुं वरमन्त्रश्चाङ्कितो दृश्यते ॥

परत्र दूरे विशालगर्ता विचित्रा गुहाऽऽस्ते
तदधोभागे जलस्य धारा पतिता दृश्यते ।
पाषाणोपरि चरणमूर्द्ध्वं गतवद् विभाति
पलायमानशिवस्य पादप्रमाणमिवास्ति ॥

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

प्रथमं दुग्धं पतति स्मेति जना नै वदन्ति
लोभिना पायसं भुक्तं श्रुत्वा दुःखिता भवन्ति ।
पाषाणं पश्यन्तोऽधुना हस्तद्वयेन याचन्ते
भो मातर्मह्यं देहि त्वं दुग्धं निगद्य याचन्ते ॥

दुग्धस्य बिन्दुः कस्यचित् करे थोप्कृत्य पतति
जलस्य बिन्दुः कस्यचित् करे तप्कृत्य पतति ।
धर्मिणे दुग्धं पतति पापिने तथा पानीयं
घटनां सत्यां विलोक्य सर्वैराश्चर्यं मानितम् ॥

मेलायां पारेसहस्रं जनाः स्थानेऽस्मिन्नागत्य
ते व्यतियन्ति युगलगीतं प्रगाय रात्रिच्च ।
रसिका जनाः सम्पूर्णरात्रिं नर्तित्वा जाग्रति
सञ्जागर्य केचिद् रात्रिं गार्हस्थ्यपुष्पं गुम्फन्ति ॥

यात्रिणः प्रस्थं भ्रमित्वा शतबीजानि किरन्ति
संभुज्य दधिचिपिटखाद्यं ते गतिं प्राप्स्यन्ति ।
कैलाशाद् गभीरविलं दुग्धक्रोशीं वै प्राप्नोति
तिलकगंध आयातीत्युक्त्वा मानवा जिघ्रन्ति ॥

गुहायां क्वचिद् रम्भते वृषो गर्जति सिंहश्च
कदाचिद् दृश्यन्ते सिंहव्याघ्रौ कुक्कुरः सर्पश्च ।
तपस्विनाथयोगिनः स्वर्णमृगाश्च विचित्रा
नृत्यन्त्यो बालबालिकाः क्वचिद् भवन्ति चादृश्याः ॥

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

पूर्वस्य पशुपतिर्हि नाम्ना विख्याततीर्थेऽस्मिन्
साधुभिर्महात्मयोगिसद्भिः संस्थिते तीर्थेऽस्मिन् ।
मुमुक्षुजनास्तान्त्रिकास्तपस्विनोऽपि संयाता
अमरताया इच्छया पद्मसम्भवश्चायातः ॥

करुणामयः कमलजन्मा कल्याणकृदास्ते
बुद्धस्य शुद्धो निर्माणकायोऽभिमतो वर्तते ।
सर्वज्ञः पद्मो द्वितीयबुद्धाऽभिधया विख्यातः
सम्बोधिज्ञानं प्रदातुमसौ लोकेऽस्मिन् संयातः ॥

धनकोषाख्ये पाकिस्तानस्य विख्याततडागे
कमलपुष्पैः सुगन्धमये सुन्दरतडागे ।
जननं यस्य संभवमभूद् पद्मनः प्रसूने
नामाऽस्य पद्मसंभवोऽभवन्नृपस्य तद्वंशे ॥

कमलपुष्पाद् विचित्य बालं राजेन्द्रो जग्राह
देदीप्यमानं ह्यष्टवर्षीयं बालकं जग्राह ।
स इन्द्रभूतिर्नृपतिरासीत् सिद्धेषु प्रधानः
पुत्रस्य शोके व्यस्मरत् पुत्रं तमेवामन्यत ॥

प्राचीनराज्यं तदुड्डीयानं पाकाख्यदेशेऽभू
दिन्द्रभूत्याख्यनृपस्य धर्मपुत्रत्वं प्राप्तोऽभूत् ।
तन्त्रयानस्य महदाचार्यत्वयशःपथेऽसौ
स्वं राज्यभारं विहाय ययौ बुद्धस्य मार्गेऽसौ ॥

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

पाकिस्तानस्य गौरवराजकुलस्य तिलकं
स पद्मसंभवो ऽभवदेव बौद्धस्य तिलकम् ।
नालन्दापीठे तान्त्रिकाचार्यः पण्डितो बभूव
तत्पदं त्यक्त्वा सिद्ध्यर्थं ययौ महिममण्डितः ॥

स बुद्धधर्मप्रचारकार्यं मनसा निश्चित्य,
तिव्वतदेशं स गन्तुमैच्छत् सहायविहीनः ।
तं भूतप्रेता डाकिन्यादयो बहुधा ऽपीडयन्,
तिब्बतं प्राप्तुं बुद्धवान् भृशं भवति काठिन्यम् ॥

अमरजनिं न प्राप्य कार्यं सफलं कथं स्यात्
विनैव तपो ह्यमृतजनिः प्राप्तव्या कथं स्यात् ?
गूढं तन्मन्त्रं प्रजपन्नसौ फर्पिङ्गमाययौ,
तपसि तत्राऽफलिते स्वयम्भुवं स प्रययौ ॥

तत्रापि तपः फलितं नैवाऽन्यत्र स गतोऽभूद्
हलेसीगुहां सम्प्राप्य ततः सहसा दीप्तोऽभूत् ।
कमलकोषवदास्ते गुहा तपसः स्थलीयं
दिव्यैषा गुहा मारातिकाऽस्ति देवतास्थलीम् ॥

पवित्रतमा पाषाणगुहाऽऽस्ते वरपुञ्जवद्
ह्यमृतमयं द्योतले जलं शीतस्य बिन्दुवत् ।
तीर्थस्थलेऽस्मिन् धार्मिकक्षेत्रे तान्त्रिकसाधना,
नितान्तं पूर्णा भविष्यत्येव समाधिसाधना ॥

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

तदीयं मनः प्रफुल्लमभूत् पवित्रगुहायां
तपस्यति स्म ह्यमरजनेः सम्प्राप्तेरिच्छया ।
तन्त्रस्य सिद्धेः कामनासिद्धेः सुसिद्धेर्मूलेऽस्मिन्
नमरवज्रकायस्य प्राप्तिः प्राभवत् स्थलेऽस्मिन् ॥

सफलमभूत् तदीयं तपस्तत्रैवारमत,
ह्यमरजनिं सम्प्राप्य मार्गो गुरुणा निश्चितः ।
पावनभूमेः श्रीगुरोस्तपःस्थलस्य वर्णनं
मारातिकेयं करोति सदा पुण्यस्य वर्णनम् ॥

नेपालाद् धर्मं प्रचारयितुं तिब्बतं जगाम
तान्त्रिकगुरुस्तिब्बते बौद्धधर्मस्य बभूव ।
गौतमबुद्धानन्तरमसावपरबुद्धोऽस्ति
रिन्पोचे गुरुं भणन्ति तं वै स बौद्धरत्नोऽस्ति ॥

अमरजनिं लब्धवतोऽस्य भविता मृत्युर्न
जीवितोऽसि चेद् वससि कुत्र त्वं भण भण नः ।
हे चिरजीविन् रिन्पोचेगुरो त्वं वद कुत्रासीर्
लोकेऽस्मिन् यद्वा त्वमन्यद् लोकं निर्माय तिष्ठसि॥

पिशाचविद्यास्थितस्य बोनधर्मस्य विजेता
तन्त्राँश्च मन्त्रान् प्रयुज्य लामायानस्य प्रणेता ।
शास्ता त्वमभूस्तिब्वतभूमेर्बिहारे ऽधुनासीर्,
विशालकाये सुन्दराकृतौ त्वं परिचितोऽसि ॥

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

श्रीमारातिकागुरुवर्यस्य तपोभूर्हलेसी
शैवानां बौद्धानामपि महातीर्थभूर्हलेसी ।
सहिष्णुताया अतुल्यं धर्मस्य क्षेत्रमिदं भो
सर्वेषामिच्छा भवति पूर्णाऽस्यां कामधेनौ भो ! ॥

ॐ मणिपद्मे हुँ तद्वदेव ॐ नमः शिवाय
बौद्धाश्च शैवा जपन्ति मन्त्रान् मोक्षस्य लाभाय ।
जपन्ति शैवा बौद्धाश्च पञ्चाक्षरीयमन्त्रं यं
सततं जपितव्यो हि मन्त्रः सिद्धये मुक्त्यर्थम् ॥

विष्णुना पूर्वं पूजितः शिवस्ततपश्चाद् बलेन
किरातभूपैः पद्मभवेन शङ्कराचार्येण ।
महाद्भिस्तपस्विसाधुसन्तैर्योगिभिर्मानितो
देवाधिदेवो महादेवोऽस्ति गुहायां संस्थितः ॥

पूजायाः कृते राज्येन कोषः स्थापितो दृश्यते
रक्षार्थं सर्वैः सततं शिवः प्रार्थितो दृश्यते ।
रणेन राज्ञा भूकोषस्तत्र प्रीत्यैव स्थापितस्
तत्राभूद् राज्ञा गीर्वाणसाहेन पुनर्वर्धितः ॥

आयाद्भि तस्माच्छिवस्य पूजा सञ्चाल्यमानाऽऽस्ते
महन्तजनैर्धर्मस्य ज्योतिः प्रज्वाल्यमानञ्च ।
लिख्यते यद्यत् तन्न्यूनमेव शङ्करं प्रतीक्ष्ये
भवते मनो हिमाद्रिसमं निर्मलमर्पये ॥

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

किरातराजेन पूर्वमेव दर्शनं विहितं
वीरेन्द्रराजेनागत्य ततो दर्शनं विहितम् ।
भूटानराजेन जिग्मेनाम्ना दर्शनं विहितं
धन्यातिधन्या भवन्ति भक्ताः सम्प्राप्य दर्शनम् ॥

प्रकृत्या सह सम्पृक्तमेव हलेसीधामेदं
शिवस्य शक्तिर्भक्तस्य भक्तिर्द्योतते स्थलेऽस्मिन् ।
गह्वरकोणाद्धलेसीधाम संसारं द्रक्ष्यति
सृष्टेर्नु मध्ये सुन्दरं चित्रं हलेसी प्राप्स्यति ॥

निर्मिता विष्णुकान्तेन धर्मशालाऽत्र स्थिताऽऽस्ते
द्वित्राणां प्रपाधर्मशालानामौचित्यं दृश्यते ।
सौन्दर्यतुल्यो विकासोऽप्यस्य भवितुमर्हति
संस्कृतिकेन्द्रं चातिथिकेन्द्रं भवितुमर्हति ॥

नेनाम्न्या गवा समर्प्य पयो दर्शितो महेशः
खनित्वा प्राप्तः श्रीपशुपतिः सर्दारजनेन ।
तदीयज्योतिषा खानकः सोऽम्रियत स्थानेऽत्र
न कश्चिद् मृतः परं न लब्धौ कुक्कुरो मृगश्र्व ॥

ताण्डवनृत्ये ऽभिरममाणो घासं किं चरेत् सः
मूर्तिमान् मृगो महेश आसीद् म्रियते कथं सः ।
एतद्धि तथ्यं लुब्धकराईजनेनोद्घाटितं
मृगेण गवा शिवस्य लोके दर्शनं कारितम् ॥

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

तान्त्रिककृतेऽस्ति सिद्धिकेन्द्रं साधककृते यत्
साधनाकेन्द्रं याचककृते ऽस्ति याञ्चाकेन्द्रञ्च ।
आस्थायाः केन्द्रं सदाशिवोऽस्ति चाराध्यदेवः स
विश्वस्य कृते ऽस्ति कौतूहलं हलेसीगुहा सा ॥

अप्राप्य तत्र किमपि तथ्यं जनो न प्रत्येति
ये तत्र प्राप्तास्ते शिवलीलामित्येवं वदन्ति ।
पापस्य, पुण्यस्य परीक्षकवदस्ति हलेसी
हलेसीगुहा भाविनो लेखेत्युच्यते प्रसिद्धिः ॥

देवत्वस्यान्तो ह्येकाऽस्ति कृतिः विचित्रप्रकृतिः
प्रकृतेरन्तर्देवत्वमास्ते प्रपूर्णसंस्कृतिः ।
तदद्वयं द्रष्टुं प्रयातं चेतो दृष्ट्वा न तृप्यति
विलिख्य गुहारहस्यकथा न क्वचित् सिद्धयति ॥

■

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

श्रीशिवार्पणमस्तु,
श्रीकृष्णार्पणमस्तु।

अनुवादकीयम्

हलिना हरिणा चैव पूजितः श्रीहलेश्वरः ।
शिवत्वलब्ध्यै सर्वेषामाराध्योऽस्ति हलीश्वरः ॥

बौद्धवैदिकभक्तानां पूतं तीर्थस्थलं महत् ।
समन्वयस्यैकताया एतत् सङ्गमकस्थलम् ॥

पद्मसम्भवरिन्पोचेगुरोराराधनास्थलम् ।
सिद्धिकेन्द्रञ्च शैवानां बौद्धानामपि शाश्वतम् ॥

हलेसीधाम्नि प्रयता वर्तते प्रकृतेर्गुहा ।
या विचित्रा प्राकृतिकसौन्दर्येण विराजिता ॥

सिद्धराजर्षिब्रह्मर्षिदेवमानवसेविता ।
हरगुप्तिस्थलत्वेन प्रथिता देवनिर्मिता ॥

अधीत्य यस्या माहात्म्यं चेत उत्पुलकायते ।
शरीरेण गतो नाऽहं परं चेतस्तु प्रापये ॥

नमामि मनसा मत्या शुद्धभावेन चासकृत् ।
ततः परतरं किं वा त्वत्तः परतरं क्वचित् ॥

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

न जाने ऽहं न जाने ऽहं प्रसीदतु शिवः सकृत् ।
नमामि सततं भक्त्या शरणं प्रार्थ्य चासकृत् ॥

प्रणतीर्मे स्वीकरोतु कृपालुश्चन्द्रशेखरः ।
तन्त्रमन्त्रयन्त्रयोगसाधनानामधीश्वरः ॥

हलेसीकाव्यमालोक्य हलेशीं प्राप्तवानहम् ।
रमणीयं स्वादुकाव्यं भूयो लोकितवानहम् ॥

काव्यचारुत्वमालक्ष्य प्रसीदति मनोऽसकृत् ।
पठनीयं काव्यमस्ति सुस्वाद्यञ्च तथा ऽसकृत् ॥

प्रापकान् दर्शकांश्चैव पूजकानर्पकांस्तथा ।
भावातीतान् शिवप्रेम्णा रुदतो हसतश्च वा ॥

कोषसंस्थापकान् धर्मशालाचत्वरकारिणः,
सिद्धये यतमानान् वा प्राप्तसिद्धींश्च सज्जनान् ॥

नमामि सततं तद्वत् काव्यलेखकपाठकान् ।
सर्वैः प्रपठ्यतां काव्यं भारती च समर्च्यताम् ॥

पीयतां काव्यमाधुर्यपरमास्वादसंहतिः
इत्येवं कामये रामः सर्वेषां कुरुताच्छिवम् ॥

रामहरिदाहालः संस्कृते समच्छन्दानुवादकः ।

■

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

अङ्ग्रेजी खण्ड

अङ्ग्रेजी अनुः
सीताराम अधिकारी

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

Foreword

Madhavaprasad Ghimire
Vice-Chancellor, Royal Nepal Academy

I read Halesi by Radheshyam Bhattarai but haven't been to that pilgrimage. There is a difference between the word see and look. The same difference is to read an epic and perceive its significance. Likewise, the same difference can be seen between one's going to a holy shrine to worship and think of its mystery. While reading it, we reach Halesi. Inky darkness (ignorance) disappears and Kailash emerges then. Whoever Nepali goes there sees the cultural beauty in the worship of Kailash. Radheshyam Bhattarai's Hallesi, written in folk-tune, inspires us to visit such other lonely beautiful pilgrimage like this; also urges pilgrims and literary tourists to visit them.

(2041,10,1)

■

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

A Few words on Halesi

Daibagya Raj Neupane

I got an opportunity to read the manuscript of Halesi of pilgrimage written by Radheshyam Bhattarai. It uses only one meter from the beginning to the end and it has imbibed Nepali folk-meter and folk culture.

A country does not mean only Soil and Stone. It is beyond this and recognized by its own cultural prosperity and literary excellence. So a country cannot be linked with only the boundary of Soil and stones. A country can be known to the world by its immortal arts and intellectual people. I have found Halesi, a book of pilgrimage, as someone on his journey to a holy shrine.

The flow of lyrical style has made the book beautiful and mellifluous. Its lyrical style, sweet words and its length have given It the quality of a long poem. If it is analytically studied, one can see some of the qualities of a long poem and it has harmonious balance as well.

If we make a research on Halesi of the east, it cannot be accepted it only as a long poem of nation's cultural excellence. On one hand it has its own cultural dignity and on the other, it has possessed the smell of literary expression. So it has its own beauty.

I admire the poet Radheshyam Bhattarai for his work of Halesi, bringing it to the public. His pen may not stop. Now Halesi has been ours, too. We also see our own dreams in the confluence of literature and culture. Tomorrow's world will emerge delightfully, I hope.

■

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

Beautiful lyrical epic Halesi

Sita Ram Adhikari

Radheshyam Bhattarai is mainly a poet, though he held a good post of a successful administrator. Undoubtedly, there are only a few people who served the nation honestly like Radhesyam Bhattarai. So this is one side of his life. The other side of him is purely literature. Halesi (Tirtha Kavya) 2041, Sathi Thunga (Muktak Sangraha) 2051, Mero Des Mero Sapana (Kabita Sangrangraha) 2057, Pashuvad Nagaraun (kavya) (Sampadan) second edition 2063, and Naya Pasal (Kavita Sangalo) 2069. More important works of literature are yet to be published.

Halesi is definitely a lyrical epic of the sacred pilgrimage Halesi. It has a detailed mention of the holy Cave which holds Lord Shiva and Parvati, besides other Gods and Goddess. Rashtra Kavi Madhava Ghimire and Daivajnyaraj Neupane have focused on the picturesque natural beauty that Halesi epic presents. We can see Bhatarai's poetic talent in it. Halesi perfectly depicts the creative beauty which is natural. Written in folk tune, it gives people an impression that the den with various idols was created by the Lord Himself.

Pasang Goparma has given his view on the epic Halesi and admires Radheshyam Bhatarai for his essential mention of Halesi in poetic metre. Pasang Goparma says Lord Buddha is a main teacher of all branches of Buddhiism. However, all branches have their own preachers. Those who have studied Buddhism have the knowledge of all them. Those who have not studied and have no

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

knowledge of different branches should learn Buddhism and its preachers, According to him, Pandit Ashawghosh has mentioned Buddhism in Sanskrit literature. Afterwards, Buddhism spread in China and in Europe as well.

In the middle of the eighth century Padmasambhav, the founder of Lamayan Buddhism sat for penance in Halesi. In reality, he had sat for penance in many other places such as Pharping and Swabhabhauvti. Pasang Goparma owes much to the scholar Radheshyam Bhattarai for his painstaking research work he brought to light in poetic meter. But Nepal should regret for not highlighting Halesi as a prime pilgrimage for Hundus, Buddhists. and Kirantas as well. So Pasang Goparma in an indirect way expresses his view that the nation should provide it with all necessary facilities to promote Halesi as a religious place and center for tourism. So the pilgrims from within Nepal and foreigners as well can go there to see it and worship God to liberate themselves from sin.

Finally, I would also like to thank poet Radheshyam Bhattarai for writing such a beautiful lyrical epic Halesi. Only a poet with deep faith in religion is able to give a poetic touch to the Halesi of pilgrims and religious cave. I would like to advise readers to read this poetic creation both in Nepali and English translated version. So interesting it is; you can enjoy reading it.

2075, Push

■

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

Writer's own words

Radheshyam Bhattarai

Halesi of Khotang district is one of the pilgrimage places among other famous sacred holy places of Nepal. Mysterious natural caves are its sacred specialties. Halesi is the centre of all the three religious communities practicing and professing Hinduism, Buddhism and Kiratism. Halesi is a sparkling sacred unit among many others which show tolerance to all worshippers.

Halesi belongs to poetic genre. It is a long narrative poem. In Nepali, there is no any categorically classified religious epic, but Halesi presents purely the narration of Halesi Holy Cave where people go singing the versions written in folk–meter.

Halesi has two sorts of readers: intellectual readers who seek its mystery and want analytical study, and those who sing the verses and enter the caves to worship their own gods. It has been acknowledged that the poetic diction has enchanted ordinary people to see the greatness and virtues of sacred Halesi rather than to perceive the truth and mystery pertaining to narrative.

The Himalayan zone which is the ascetic area of saint and sages is definitely a pious land of knowledge. It is only the place where enlightened Buddha was born and who preached Buddhism which spread throughout the world. Padmasambhav (teacher Rinpoche) who was the first preacher of Tibetan Buddhism had also sat for penance in Halesi Maratika Cave and other places. So Nepal was really a suitable place for penance.

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

Padmasambhav returned to Tibet after his three months' asceticism for Amitayus Buddha in this cave. It is also said that he has received here immortal body (Bajrasharir-amratwa) from his sever ascesis.

I have due respect for Mirchaiya Baba Shreedamodarananda Brahmachari (B.S.1930-2061) of Bhattarai family who in 1965 practiced asceticism in Halesi Cave and preached historical and mythical, and worldly as well as celestial facts and sayings in different schools and colleges of Nepal, India and Pakistan.

I am indebted to Rashtrakavi Madhava Prasad Ghimire who headed Royal Academy as a Chancellor in the past and who has inspired me with his words about Halesi epic. Similarly, senior poet Daivajyanraj Neupane, Bhuvanhari Sigdel, and Pasang Goparma who is an expert of Buddhism also deserve my gratitude for their significant expressions about Halesi.

Likewise, I owe much to Professor Sita Ram Adhikari who has translated Halesi of third eition into English and written a few words for its publication generously.

Finally, I would like to thank the lecturer Dr. Leshmani Dahal who helped me manage my books and writings systematically for their publication.

11 Pus 2075

Sincere

■

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

Halesi

Unknown is the holy creation of the mystery of dawn,
What tells us of the inner heart is the glorious canon;
The coronet of Himalaya, is the centre of culture,
And there flows a holy river of the mind without a barrier.

There are abodes of Shiva on both sides of Kailash,
Gauri is irrigating the garden within Mechi and Kali;
Ganesh is walking here with his attendant deities,
Kumar is also here to do welfare for humanities.

Dripping of water is the heart-beat of Nepal,
Climbing up and down from Himalaya I move around Nepal;
My Himalaya is as dear as the pupil of the eye,
My Nepal with Himalaya is always big and high.

This is a peaceful divine place for deities to walk,
This is a place of ascetics for their penance;
This is a center of devout and muse for fruition,
This destination of salvation is for holy Nation.

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

Sages carved a treasury of knowledge here
Birds' writing on leaves is a cultural jewel of there;
Nature-carpet spreads down that lure special charm,
It is also a garden of medical plants' special farm.

Falls and fountains flow down the steep, whistling,
Medicinal herbs of the forest become a special offering;
If there is anything self in the world, it is our Nepal,
Himalaya can speak of the best culture and civilization.

As it is Gauri's home-area, Yeti also dwells here,
The air is always present with the fragrance of musk dear;
The boasting of yaks and pheasants' dance delights onlookers' heart;
The sunpati and bhairavpati give love and attachment to the smart.

Seeing the offerings to holy fire, herds of animals used to come,
Those living in hermitage used to collect flowers from the arbors;
It is a miraculous creation of divinity that tigers suckle young goats;
That the arbor is the center of peace has no any lust and passion.

The nature queen grew up choosing a splendid place;
She read the world's language as if a first creation;
King Himalaya which is the crown of the world is her sweetie,
The creator might have given here all sorts of beauty.

The mountain range of rhododendrons gleams with ruby;
Civilization that was born in the steep grew healthy
Living in the cave, Vyasa wrote many puranas;
The people here live with the love of humanity.

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

To settle the mankind with his species
To make them follow the same civilization and culture
The red beauty of dawn entered the Himalayan range
Seeing the eye miracle, love sprouted in the heart all at once.

The mountains were colored with the sun-rays,
He has the mind to take the mountains to his own world,
They gently became Himalayas so could not be taken further,
Yet they can't be forgotten as they are kissing forever.

Long ago, the ocean has been changed by gods and demons;
The world trembled when the poison Halahal appeared;
The hearts of all were frightened because of the poison's flame,
They bowed down to the feet of Shiva asking for help then.

He told them not to be frightened since he is a caretaker,
Saying this, Rudra has taken that poison being delighter;
The poison surprisingly halted in the throat;
He felt bitter pain as the heart became very hot.

He climbed up the Himalayan range for peace'
He made a holy lake in Gosainkunda digging with a Trishool;
As Nilakantha, he lay down there and the poison lost its effect,
Who is there in the world to give life to others?

He used to roam around the Manasarovar, Rara and Foksundo,
He used to visit Shabha, Salpapokhari and Dudhapokhari,
Plunging deeply, the pair got delight on their journey,
The singers and musicians followed their songs and dance.

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

They play a dice of fish but it has slipped away,
And ultimately became Machhapuchhre and became proud;
Sitting nearby, Annapurna looks after it carefully,
Being a loving-mother, she gives love to all cheerfully.

Gauri-Shanker is present moving around the mountain,
He was the one, who originated sprouts of our civilization,
The other part was delightful in the evening and in the morning
This is the spring or source of cicada and dancing fairy.

This is a place where birds chirp or chant new songs of heaven,
This is the roof of world on which Shankar played often,
It is the saga spoken by birds and to be written with white stone;
Here is Sagarmatha which is Shiva's lovely zone.

Brahma created the heavenly earth with Ongkara Mountain,
At the bottom of it, Vishwamitra sat for penance;
That pious land is a convergent place of Rawa and Dudhakoshi;
Ongkareshwara is Jyotirlinga which is the source of knowledge.

Ongkaralinga has two appearances and nature,
They are in the character of Pranava and Parthiva;
Parthiva is God himself and Pranava is Ongkar,
Both the food and liberation is given by Shiva's resonance.

Parameshwarlinga's whereabouts is still to be searched,
Certainly it should be somewhere here but to be searched;
It is a Tantric and pious land and also a source of peace.
A graceful pious sea flows from Lord Shiva,

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

This is the place where Uma has viewed and loved greatly,
This is the source of knowledge and has become capital by luck
Kailashkunja is the spring of heaven shinning in light
Living here he used to do welfare for people's right.

God of Gods, Ashutosh is the pupil of the eye.
He is dear to devotees and give whatever they beg,
All receive achievement as he blesses them,
All the three worlds have sustained by his support.

A flaming piece of the sun fell down and became the earth,
And the mind of Brahma wished to do new creation,
Hundreds of Manasasrishti and Manasaputra were created,
All of them appeared smart and vigorous in the world.

Among them, the sage Kashyapa is one,
Who might have various sons inoperable to anyone
Hiranyaksha, one of his sons became rude
While challenging Vishnu, he died in the war.

Determined to destroy his father's enemy,
Shakuni was committed to battle
He made gods weep bitterly causing trouble;
In the world the demons' rule was unbearable.

Sakuni passed away with advice to his son,
Dear son, when you grow you create havoc to gods,
Our happiness lies in the painful tears of gods
As demons' semen is not coward and abortive.

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

If gods live a restful life, we won't have Peace,
Our ancestors' sprit will bless you with luck,
You go on challenging those timid and cunning gods,
And you will rule all the three worlds with a threat.

Shakuni went back telling his last desire to be fulfilled,
Brikasura of demon family has been educated,
Sometimes he used to play child game delightfully;
Sometimes he turned a snake round and round catching its tale.

He used to play dandibiyo okhaldokhal or chimusi,
He used to play sheep, goat and play a trick in chess,
He used to dominate in kabaddi, hocky and hanky-stealing,
He also used to cook mud-rice in dhursule leaf.

He might have used to move ahead by gambling,
He used to move backward being a cunning wolf,
He used to hit cows with a stick tying their tail,
The wise used to say Brikasura made his real name.

He used to walk hewing down banana (tree) and bamboo shoots,
He said, he hit mud-gods with nettle,
He distorted the necks of sages with his bow-arrow
He used to spoil culture and art with the dreadful bullet.

Brik who grew up fast was a wicked enemy to gods,
When all said wow, the demon became over happy;
He rose saying I will capture all the three worlds;
He is the tree of **peaison,** not of nectar.

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

Promising such a vow, he went seeking power,
In his choice, the lap of Himalaya became very suitable,
That was a place of ascetics but not known to anybody,
Even gods don't like to come back from there.

He is determined to go for penance for power,
But he was confused about whom he worshipped for blessing,
From whom will there be the ruin of all our rivals?
I do worship the one, living an ascetic life.

As Vishnu is a family enemy, he will not bless me,
Brahma can be a better alternative to bless me,
But he will not easily listen to me,
Thus lord Shiva only can bless his worshipper.

I'll take shelter under him and he will bless me,
He will take the offering earlier presented by his devotees;
After receiving his boon, I'll take the whole world under my control;
I will brighten the world by kindling the light of demon.

To finish off all the gods I'm the light of demon,
I won't allow them to live as I am the pearl of demon family;
Seeing my manhood, forefathers won't shed tears,
A son of the brave will surely be brave, but not coward.

The sun and the moon should rise in my direction;
The air should bring sweet smelling to my house;
Who can be greater there to govern the world than me;
Can there be a cotton wrap to cover the whole rainbow?

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

Making a castle in the air he went to bed,
Closing his eyes he forgot the world instantly,
Stopping his breath, he sat for penance;
Later, he thought it would not be the right way.

Cutting his organs, he began to offer the holy fire daily;
Then the heart of Indra began to shiver every moment;
Due to fear, Indra sent Apsara to disturb demon's asceticism;
She addressed him as amiable in a pleasing manner.

Oh king demon, we are the attendants to serve you,
Please enjoy heavenly pleasure, or else, what can you get?
A sage's religion is to become lean and thin from asceticism;
And to enjoy luxury is the work of demon.

If you accept us as sportive as we are,
We will give celestial ecstasy if you hug;
But he didn't notice fairy's beauty and dance;
Nor did he care any other thing but for offering his organs.

None can disturb this hard penance of mine;
I chant and rely on the five-lettered mantra,
Receiving the title of Shantyatita, I 'll unite to Shiva,
Receiving a tika of viraja hom, I'll swallow the whole world.

I've offered all other organs, now I offer my head;
He may not be happy, but being loyal to Shiva, I enjoy it;
I sacrifice myself for Him but can't be back without his grace;
Though the demon group may pounce on me, I mayn't be cowed;

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

Severe tapa has been completed, it may be chaos
If he is not honored with honor blessing, he may burn the world;
As he was His devotee, Shiva came there without delay;
He came to the spot instantly.

My boy, don't kill yourself see the world, don't offer your body;
Shiva touched him, and Brika got back his wonderful body;
Bowing on Shiva's feet, he uttered Ho Graceful god;
As I am stupid, I know nothing, what can I say?

Oh Ashtamurti, Prashantamurti, immortal god!
You are the ultimate Brahma, all others are perishing;
You know everything; none can know your form and power;
You are Agnisaumatmak, this world is your creation.

No one is above the Lord Shiva
Oh Lord Pashupati, you who shine brightening other ?
You are the tiniest among the tiny and biggest among the big;
And you are present here and there, everywhere.

You are god of gods entitled Shankar,
Brahma, Vishnu and you reverend Gaurishankar,
No one can meet your furthest end,
Oh Kailashpati Bhole, I am on this side.

You are Trikaladarshi, Trigunatit and Trilokapati,
Tridukhadhwamsi, trilokabasi, you are the motion of all;
I've a wish to be the grace of demons,
I've wish my ambition will be successful.

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

You are Sachidananda Sadashiva Bhawanishankar,
Oh Lord, you are the death of death and Jagadishwar,
You are the Lord of Nandi and Pinakapani and Trisuldhari
You are the source of boons; fulfill my wish.

Oh Bholenath, you are Karumanurti and kind god,
Oh generous Lord, you are virtuous and kind,
I know nothing of Shiva's spirit and greatness,
Oh Ashutosh, I know nothing of ordinance of Fate.

Oh Chandramauli, Oh Digambar and Bhaktawatsal,
Oh Dinbandhu, you are the dweller of mountain; Lord of Parvati,
I pray you, be pleased from my devotion to you;
Oh Lord, bless me with the desire that I have.

I'm not a great hermit, so I know nothing,
I know nothing of devotion, recitation and Tapa;
I'm your foolish devotee, I bow on your feet;
I'm the blood of demon, so I know nothing of worship and offer.

If Shiva gets angry, the whole world will be on fire;
If He is happy, the disgrace of ignorance will be clear;
I know nothing, so god, be pleased with this devotion;
I'm a foolish devotee, so bless me with what I wish.

Seeing the devotee being engrossed in painful Tapa;
Lord Shiva has been impressed; and he utters,
Oh Brikasur, say, what you demand will be given;
There is no devotee greater than you are.

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

The demon thought what's important for their welfare,
If I don't think carefully now, there will be remorse later;
Today what I beg will be given by Lord Shiva;
What is that which can finish off all the family enemies?

After thinking, he urged Ashutosh to be kind to him;
When I put this hand on someone's head he'll be burnt.
Hearing the demon's words, Lord Shiva said so be it;
The demon's evil eyes have fallen upon Parvati.

Shankara, I will test whether the boon will come true;
Shankara, I wont go back straight, believing it;
I'll test on you being a prudent among the demon;
I'll wrench and break the earth right now.

The flame of fire goes up without stop;
Sin and water can flow down and down;
The demon's brain and water never go up;
Though the ascetic is great, his nature remains the same.

Being covered with a tiger's skin, a jackal can't be a tiger;
Nothing of the earth can wash the stain of the moon;
The lichen of mind is in the mind, water can't wash it;
What a mind can do if people are unable to use it up?

He suddenly chased Shiva in order to abduct Parvati;
That boon awfully became an obstacle to Shiva;
Raising his hand, he tried to put it on Shiva's head;
Shiva ran away thinking death has chosen him now.

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

Oh my destiny, solve this crisis of my wrong doing;
I know not such deception, and I fell in the snare;
The demon has chased me to kill, oh destiny, save my life;
I made a mistake; I did not know his guile, save me,

In wailing, he rode a bull taking Parvati with him,
He ran the bull fast and reached ahead;
Reaching far away from Himal He said we're safe,
They sighed now, but again the same demon appeared.

Raising the cursing hand, Brika had come chasing;
Plunging the Trisula He strode away as the death chased,
His journey was chaotic, Nandi also struck;
A landslide took place; even then the demon knew how to walk.

There were colorful hills, forests, and plane land;
Why to explain how they climbed up and down;
Even then, for demon came chasing, aiming at him;
He was frightened and thought of Vishnu to be worshipped.

Death may leave but the demon didn't;
He didn't plant the fried seed of sin anywhere,
In the world, I'd unwanted movement and action;
In the past, Sati's dead body was carried on.

Tired as he ran around the world, he crossed Sunakoshi;
He became ready to hide when he saw a beautiful mound;
He made a cave by his Trishul and left a bull outside;
Then he went in and came out breaking it.

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

Beyond that he created another cave;
It was deep and difficult to go; and adorned by Himself;
He rant though he wasn't firm to keep Parvati in the harem.
Lord Shiva ran to plain land and hid there.

Brika entered the cave but couldn't see them;
Seeing the hot cave he startled and came out;
Knowing it, Vishnu came and entered the cave;
He changed himself into a woman like Parvati.

Mohini says to the demon it is a frightful lonely forest;
Why have you come here and what is good for you;
What can I do for you to cool down your tension?
If you listen to me, I will make you cool.

Listening to pretentious tale, he gave all his account;
The wicked could not know it and invited death.
All gods and demons were the result of previous birth.
None can go against it but experience although unwanted.

My dear, such a thing may not make you tense;
My goodness! Shiva never tells a truth at all;
If you walk believing the matter, the silly says,
The whole family of demon will be defamed.

I am a fairy before you, and what is needed?
Oh king of demon, enjoy copulation that you chose;
I will serve you and always be in pleasure;
Is there any chain to control the fountains?

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

Smile and dance in pleasure; such is life
It is dreamlike and this birth is destined for death;
The fairy winked at the demon and smiled;
Pretending all actions and gestures she gave charming jerk.

Putting her hand on her head, she danced beautifully;
Clapping her hand with lustrous eyes she stoops her waist;
The demon was spellbound seeing her acting and dance;
He thought to take her away abducting in a moment.

He strode fast to abduct her inviting his death,
He saw no others being excitedly senseless;
Imitating her he started to dance as she did;
When his own hand was on his head he burnt into ashes.

In Khotang district which is a part of Sagarmatha Zone;
Halesi is a famous religious cave in here;
The terrorist got burnt when his hand was on his head;
Then he instantly fell down near the bull,

Shiva's boon came true with the demon's decease.
The death of demon took place in this way;
At the same time clarinet blown and flowers were showered;
All gods and goddesses became happy in celebration.

Even the forest shed tears because of happiness;
The same tears turned into MahadevaKhola in an instant;
Vishnu changed his disguise into reality,
Then entering that dark cave he met Lord Shiva

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

Lord Shiva had hid in the cave to be safe from the demon;
Even then Shiva appeared there bright and cheerful;
Vishnu worshipped Him with due respect;
Lord Shiva had decided to settle there forever.

Shiva had run away in fright but come back here again;
Saved by Vishnu, he got assurance of safety;
After Hari's worshipping Shiva became Harishwar;
Because of the tongue's trick Harishwar became Halishwar.

The other saying is: Satidevi's back had fallen there;
Ishwara became Harishwar and then famous Halishwar;
As Sati's body fell there the land became holy;
The story of eastern Pashupati is very amazing.

During Dwaparyug, Balaram walked for pilgrimage;
He bathed in Dudhkoshi and climbed up the hill above it;
When the sun rose the mound gleamed brightly;
Planning the plough, he looked in the cave that brightened.

When the plowman worshiped, it was called Halishwar;
Today people easily pronounce it Haleswar;
Halesi became from the same word Halishwar;
Now it has been known a holy place to every village.

Hari worshipped Isha and the utterance became Harisha,
As there is no difference between 'ra' and 'la' it was called Halisha;
Halesi,a holy name, came from Halisha;
It's a peculiar place that has mystery upon mystery.

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

Some say it is only a psycho-imagination;
Others say it is Byasha's story which has truth;
Some others say it resembles in the hali's story;
But more truth can be seen in Shiva's story.

Whether Shiva comes there in drizzling rain,
Whether children come running to beg water,
This cave was dug to evade the sinner and water,
Inside the earth another strong mystery was discovered.

Halesi has fully embroidered stones like iron;
The stones are distinct from the stones of other places;
There are pointed and sharp stones; the land is stony;
Popular saying tells the way from which Shiva came.

Amazing is the footprint on stony track that leads to Sunasoshi;
The same footprint goes to Kashi and then Himalaya;
People say that track ends at the Taka place of Brika;
Let the geologists decide what mystery is behind it.

Halesi cave has a glow of strangeness,
Whether man can find out its mystery and truth is a question;
The amazing door with splendid art of god tells mystery;
A week passes as a moment while looking at the cave's mystery.

Even though I try to write as pushed by curiosity;
Because there is Orchid blooming in the cave;
Nature herself gets surprised to see Haleshi's art;
This pilgrim's place is attuned to the voice of all.

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

Gods and hermits used to come there daily to worship;
If they could not see Gaurishankar they would be in anxiety;
Though they didn't like to leave, they returned in the eve;
Where there is lord Shiva there is peace and light of life.

Every pleasant evening ,Apasara used to come to chant aarati;
The main band played drum and others tom-tom;
The singers used to dance, playing their organs in Shiva's worship;
The cobra used to smile on the hands of Lord Shiva.

Sometimes, both Gauri and Shankar became whimsical;
Singing duets, they used to walk in the forest as Kiranta;
Sometimes, they played hide and seek like children;
Sometimes, they used to enjoy by digging a land of Ganga.

Sometimes, they had bhang and thorn-apple sitting on the stone;
Sometimes they stooped while crossing the river on a boat;
They enjoyed eating the edible roots, living in the forest;
Wearing rhododendrons and jasmines, they moved around.

Millions of years have passed in this way;
As time passed, men have also reached there;
How this pilgrim's place emerged has an interesting story;
It's not imaginary; it has certainly a story of the world.

Vishnu and Bala had worshipped Lord Shiva;
There was no settlement nearby it, so no worship continued;
In course of time, people came to live there;
Making agro-farm, they settled there.

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

Even though there was forest for carnivorous;
Because of risk, men couldn't go to the forest;
A few hunters went there owing to their greed;
Whoever had courage has his good luck.

Among the hunters, Bagvamshi Rai was brave;
He went with friends to hunt there;
The dear, rabbit and pheasant of there would be tasty;
Taking the game to the village, he organized feast.

If anything was to ask, people used to go there;
Villagers went to hunt in the forest with him;
Hunting profession for him became really fertile;
The fear of wild animals also decreased gradually.

Bagvamshi Rai was of Gaurigooth village;
All would agree with him with due respect;
His command was carried out and loved as well;
The brave in the world is dear to all.

One day, he went to the forest with three friends;
Bhagvashi Rai determined to hunt a game;
With him was a Joude dog for hunting;
They tried a whole day but not a game (dove) was found.

The hunters were in despair getting no game;
They tried hard but it was vain;
The guide said to others to wait for a few minutes;
He didn't like to return without a prey.

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

At the same time a smart deer came grazing;
He was huge with three dazzling eyes;
He started hoping and chewing some creepers;
He used to jump playfully here and there.

One-horned deer went ahead as if its horn would pierce the sky;
His hoofs seemed to carve the earth and his jump's lively;
It seems that his eyes shine with an arrow;
Seeing his body and action, the hunters were attracted.

The deer moved ahead looking at them;
The hunting dog immediately ran after him;
The hunters also ran after him with the bows;
They used to go chasing the deer that ran so fast.

The more they ran the faster the deer moved;
They shouted at him that his death was inevitable;
He ran beyond the forest of Malingo-Sall-ghari;
The dog, running after him, found the deer at a place..

The hunter as well ran after him panting and puffing;
In the front were running the deer and the dog;
Looking backward and forward the deer had jumped down;
The dog no weaker at all also jumped down after the deer.

The hunter also reached passing the bushes;
They were surprised to see the dark trench;
None of them took courage to jump into the trench;
They didn't have as much courage as of their dog.

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

The dog went on crying for help;
They heard but lost sense as they couldn't go;
The sun also set down at the moment;
No idea came to them; they returned home crying.

The next early morning Bagvamshi Rai had gone;
He was followed by his six or seven courageous friends;
The same pitiful crying of the dog was heard again;
His heart was burning with a flaming fire.

Who could be in the lead? The cave was horrible,
It was dangerous and life can be in death's mouth
Love may not care life; everything was pulled;
Tying a huge cord around the waist, the leader jumped down.

His friends moved the cord to move gradually;
He jumped down the steep clutching the cord.;
He fell down to discover the mystery and saw a plain land;
His curiosity was fulfilled when he reached down.

There was no prey, no dog, and no shout;
That was also not; nothing was there only cave;
He discovered a peculiar decoration there;
The cave was full of glowing beauty.

Electric light was on, on all sides,
It scattered bright light in radiation;
The floor, walls and steep seemed decorated with diamond;
Hollow of light above the cave resembled the moon-beam.

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

The glimpse of children's laughter seemed graceful;
Sometimes, were seen dancing in the corner and wall;
Amazing light used to glow in the cave;
The Rai was really illumined by its scene.

He was frightened whether his eyes were dazzled by that light;
He stood puzzled as the mute who gazed at banana;
But the scene resembled the celestial panorama;
He enjoyed delight and feet he had a dreamy world.

It became dark but the friend did not come out;
What happened? Why didn't he come? They pulled him out.
He came out saying why you pulled me out immediately;
But he wondered to see the dark out; he described the inner view.

Words can't describe the beauty and brightness of the cave;
They heard the wonderful description from him;
Anyone of them couldn't guess the brightness of the cave;
What was that of? How the development of the cave came about?

So many ideas and thoughts were in the mind;
That night he had a dream of delight in that cave;
The tramp of that cave is bright and peculiar;
There are Brahma and Vishnu, hermit, ascetic and the priest.

The priest worshiped there with devotion;
The worshipper should have a full knowledge of his deity;
The Rai came there but no offering to worship was collected;
Grave heat was pompous, no words come out.

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

The hermit said when he read his mind,
The holy man got the grace by luck which the hermits shirked,
Oh Shiva's devotee, listen, Lord Shiva dweells here;
In the room upward is Parvati and in the next cave is Nandi.

In the next cave Shiva lives with Bhairav Gana;
Let the three caves be worshipped; the holy cave
Is the bigest cave, in the mortal world and the holy land.
It was rare; you got the grace; life was successful.

We have been here to worship this Jyotirlinga;
Nandi and Vringi's group entered the cave together;
If worshipped with devotion, no death can touch;
Men's desire will be fulfilled; there is no doubt.

Saying this all priests vanished suddenly;
He bowed heartily with open eyes;
He woke up suddenly as it has been daybreak;
He recalled his last dream and became astounded.

He announced in the village about a splendid palace;
You should see it; so come with a scythe and sword;
Also bring pickaxe, spade. hoe and khukuri;
They dug a trail there through the risky steep.

Entering the cave they saw sky of the cave;
Glowing more and more seems the light of the cave;
Shivalinga of a two-hand height was also seen;
Mahadeva was sitting in the middle of land.

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

If one climbs up, one can see bright Parvati;
Similar are the bright walls and steep as well;
Romantic light of the cave is ablaze;
Luckily, the dream really came true.

Ganesh, Brahma, Vishnu and Gana: Shiva's attendants;
They saved from him allrounding; they had no leisure;
A cow's udder slowly hanging down drops milk on Shiva's head;
Bathing in the flow of cow's milk, one worships Lord Shiva.

Everywhere there are idols rising up like gods;
Sprouts and stumps and mounds have beautiful harmony;
There are smooth, hanging, zigzag pieces of stones there,
There are threadlike pictures hanging with outgrowing clump.

There are creepers climbing, twisting and shaking;
The whole artistic steep is loitering in light;
When was the mysterious story of the cave written?
Such a very bright cave was seen just now.

How wonderful it is ! How beautiful the cords and pillars;
Love that is obtained there is like mother Amba's.
Men were surprised and looked absent-minded;
They stood still and their mind dissolved in the cave.

Recalling was of the similar cave but where is it?
They went to the forest searching it and finally located;
It was bright, peculiar and big enough;
The bull was guarding the opening of the cave,

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

There is also surprising mystery that is shining;
When they entered the cave they saw clean sky;
Above the pit a pleasant Kailash was seen;
Cow's milk dropping from all four nipples could be seen.

While searching Bhairav cave, they discovered;
That cave was also illuminated by the bright light;
Bagvamshi Rai danced in delight as his desire was fulfilled;
No more question he had now; his dream came true.

The villagers have seen all those mysterious three caves;
They explained about the caves, while returning;
From ear to ear the cave became famous;
The fame of Halesi cave spread quickly here and there.

Hearing the talk, villagers poured into Halesi;
People from various villages throng to Halesi;
Their faith pulled them and bow with devotion;
Crowds of people went to worship Shiva and were blessed.

There used to be crowd of devotes;
Pilgrims used to go in the interest of seeing and worshipping;
From children to old ones went there to see it,
They breathed peacefully worshipping Lord Shiva.

They saw so many doors and walls;
They named them all, and watched the plain land,
They saw vice and virtue, birth and overturned doors,
It's said these doors distinguished between the vice and virtues.

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

The celestial door is above the cave near Kailasha,
No men can enter it as it is very difficult,
They expressed deference and devotion offering flowers;
They got milk as its offering and got satisfaction..

Six or seven months passed in this way,
Devotees, coming to Halesi to worship, increased;
People who came to worship said Shiva is big,
He was the source of blessing and fulfilled devotes' desire.

This cave is just like Kamadhenu: Shiva's gift;
Gaurishankar with their attendants live in holy Halesi,
The fame of this holy place is same even today;
Worshippers' desire is fulfilled as in the world of Truth.

Someone thought about the light of the cave;
The trouble he had to light with resinous wood chips,
If the chips of the cave are kept at home, no light is needed;
No other light can give more light than this.

Thinking this, he pulled out the chips and took home,
His zeal to illuminate his house was deceived by his fate,
The burning piece went out when he reached home;
Man should always live in accordance with his fate.

The man was unable to control his greed,
Stealing a vessel of milk from there, he took it home,
He cooked rice-pudding in that milk and ate it tastily,
He slept saying I will eat rice-pudding throughout life.

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

That huge cave was made of diamond by deity,
There were several Gods with inner peculiar doors;
Since then, it was replaced with stone, and the light was gone,
The flow of milk also changed into flow of water.

Man's great hope to see the divinity all withered,
The rumor that the cave-sun had set down was spread instantly,
Hearing this, the stunned men ran towards the cave;
Queues after the queues were there to go to the cave.

They entered the dark cave with burning flame,
They saw the cave as it was and Shiva was also there,
Clever men watched walls and steeps, moving all round,
They found it wonderful and swinging juicy creepers.

They were surprised and said how it happened;
It was just like a dream in six or seven months;
That celestial light was not there, nor those rays;
Seeing that, the villagers were unhappy and in despair.

The holy cave is worshiped in the same way even today;
The light went out and darkness came; the build is there;
Seeing the mystery of that cave of nature's miracles,
All those whoever go there become happy to see it.

Climbing down the stone-steps one reaches the plain area;
And great Haleshwar Shiva can be seen and worshipped;
Upon the idol are the flows of ricewater;
The nipples coming down from the steep are in wooden frame.

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

There are Brahma, Vishnu, Ganesh, Gana, Kumar and Gods,
Above the steep are Gaura and Parvata all around,
Holy men can easily enter all those four doors;
The sinners cannot get in but wear the wreath of sin.

Millions of lamps and flowers people offer there,
Reciting of Rudri and Chandi is there on its special day,
The whole cave can echo with Vedic verse;
Little ones will also wake high with bigger ones.

Tridents, bells and buntings were offered by devotees,
Asking for sons, many of them augmented their families,
Whatever they beg is blessed; there's a belief;
The grace of Shiva as power is propitious.

It seems only one stone is carved with a chisel;
It can be an example of mysterious art;
It has super band, marvelous idols with nature's description;
The beauty of steep is superb and splendid drawing.

The place of bull is also big and peculiar;
Nandi looks guarding the mouth of the cave;
In the front, there is Gauri conch blown by Vishnu,
That was the cave where Shiva once hid for life.

Once Brika made an evil effort to abduct Parvati;
There is a piece of bone of Bhasmasura's head;
Drawings of Buddha were evident on the wall,
"Om Manipadme Hum" is drawn up here and there.

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

Far away, there is another cave that opens with a chasm,
At the bottom of it, cataracts are falling from Shiva's head,
Foot prints seem going up on the steep,
They are Shiva's foot-prints while escaping from Brika.

It is said, milk would flow down from before;
Hearing greedy ate rice-pudding; people feel sad;
Looking at the steeps, people still open their palms;
They beg, saying, oh my mother give me milk.

Drops of milk fall on some people's palms;
But drops of water are on others' hands;
On righteous hand falls milk but water on sinners' hand;
It was an unprecedented event.

Thousands of pilgrims go there on a worshipping day;
They pass the whole night singing a duet song;
And romantic people go on dancing all night long;
Finally, some of them agree to be united for life partners.

Pilgrims sow mixed seeds there all-round;
Having eaten curd and beaten rice, they beg for salvation;
The deep chasm reaches from Kailash to the Dudhakoshi;
People take smell there saying here comes sacred ashes.

It is said a bull often bellows there as roars a tiger,
Sometimes, there appear a bull, a tiger, a dog and a serpent;
Also come there a hermit, a saint, and a golden deer;
And those vanishing children are in beautiful dance.

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

In that holy cave Pashupati greast dwells;
That is the only place where sages, hermits and devotees go;
It's said there came liberation aspirers, Tantra experts and ascetics;
And Padmasambhava also came in the hope of being immortal.

The kind hearted Kamalajanma is great benevolent;
Amitabh is a holy maker of Buddha;
He was omniscient and identified as the second Buddha;
He came down to the earth to endow men with enlightenment.

Dhanakosha is the lake of the Paka-Desha;
Lotuses bloom in that beautiful lotus lake;
He whose birth was in the lotus flower;
He was named Padmasambhava in that royal dynasty.

The King brought a baby from lotus flower;
He was the guardian of that eight years brilliant boy;
Among the saints, Indrabhuti had become a king;
Forgetting the grief of his son's death, he fostered him.

Uddiyana was the ancient state Pakdesh,
The son of King Indrabhuti of Pakdesh was fostered;
Learned in Tantra, he was a great man in that field;
He abdicated the throne and followed the path of Buddha.

He was the glory and sacred symbol of that royal family;
He became Padmasambhava on the sacred path to Buddha;
He was a professor of Nalanda University (of India);
He resigned from the post to attain adeptness in life,

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

He had decided to preach Buddha's sermons;
And had a wish to go to Tibet being a man of letters;
There the ghosts, goblin and sorceress troubled people;
While going to Tibet, the trouble would threaten anyone.

Without immortality of life, work can't be complete;
Without penance, there won't be immortal life;
He came to Farping, performing the mysterious occult;
He undertook penance, but was incomplete, so became Swayambhu.

His Tapa there became incomplete, so he walked away;
He went to Halesi cave, and got enlightened there;
The cave that looks like a lotus is a place for asceticism;
This divine cave, this Maratika, is god's place.

The holy stone cave seems a source of blessings,
The water that glows like nectar resembles morning dew;
This holy place of pilgrims has a practice of Tantra;
It can accomplish success in meditation practice.

He was delighted in that holy cave,
He undertook asceticism there to achieve immortality,
The success in Tantra, wish fulfillment and source of fruition came,
The success in immortal-hard life was attained there.

His Tapa had been successful there and he became happy;
Receiving immortal life, the guru took a righteous path;
It is the description of the holy place of Guru's asceticism;
This Maratika ever describes the righteous actions.

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

He went to Tibet for preaching Buddhism,
He was the first preacher of Buddhism in Tibet,
After Gautam Buddha, he is another great Buddha,
He then became renowned Buddha honoured as Rinpoche.

Having received immortal life, Guru, you do not die,
If you are alive, tell us your whereabouts;
Oh immortal Guru Rinpoche, tell us where you are;
Tell us whether you are in this world or in one you made..

Your learning of evil spirit enabled you to win Bon-religion;
You have become Lama, practicing Tantra and Vedic verse,
You ruled in Tibet and you are still in a monastery,
You had huge smart body with marvelous countenance.

Maratika of Halesi is the ascetic place of Guru;
Halesi is a good destination of religious tourism;
It is a unique religious centre of three religions;
It is a Kamadhenu to fulfil the wishes of all.

'Om Manipadme hum', in the same way, 'omnamashivaya';
Buddhism and Shaiva followers enchant mantra for salvation;
This Panchakeshar incantation is used by both Buddh and Shaiva,.
For moksha, the same mantra is also enchanted.

Vishnu had the first puja, and then Bala,
The Kiranti King, Padmasambhava and Shankaracharya,
And all the ascetics and sages and hermits also worshipped
Lord, the supreme God of all other gods.

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

There is a donation from government for puja;
People often vow to offer Shiva for their security;
King Rana offered a religious trust to Him with love;
King Girvana supported it and made it more sufficient.

The worship is continued with the income of that trust;
A holy lamp is always burnt by the monk;
Whatever I write will be incomplete Lord, should I wait?
My mind is as bright as Himalaya; should I put a minaret on it?

In the past, Kiranti King worshipped Him,
Kig Virendra had also come and worshipped Him,
King Jigmi of Bhutan also came and worshipped Him,
All devotees will be blessed by Shiva's grace.

It is Halesidhama that makes friendship with nature;
It is a holy land where Shiva', power with his devotees' brightens;
Halesi certainly looks at the world from the steep corner;
A beautiful picture in the creation will certainly change its form.

Halesi should be furnished with necessary physical facilities;
This pilgrims' place should be made more prosperous;
Development should go on matching with its beauty;
Halesi should be the centre of culture and tourism development.

It is a Triveni of Hindus, Buddhist and Kiranta.
It is confluence of knowledge where Sumnima and Paruhang settle;
It symbolizes the toleration of shrine that preaches Shiva's sermon;
This religious place should be enlisted in world's resourceful list..

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

The cow named 'Ne' offered milk there openly;
Sardar brother received Pashupati digging here;
He was burnt to death; no other died there;
What was the deer? What happened to the dog? It wasn't found.

That which performs Shiva's dance grazes on grass;
That deer the incarnation of Shiva cannot die,
The fact is discovered by a hunter Rai;
The deer and the cow helped to show Lord Shiva.

This is the centre for Jhankri's practice;
The demand of worshippers is fulfilled through their offering;
There is Lord Shiva, the deity of one's faith;
Thus, Halesi raises curiosity for the whole world.

Arjuna worshipped Kirat Shiva and attained spiritual arm;
He fought a war with Pashupatastra he received from Shiva;
Arjun, the gandiva carrier, is the devotee to Kiranta (Shiva);
In the appearance of Sumnima-Paruhanga, you came to mid-kirant.

Halesi has emerged in previous mid-Kiranta;
It is a place where Sumnima-Paruhanga travelled, dancing;
Kiranta religion, Mundhum scripture, civilization and culture,
And nature-worship is a unique culture in the world.

Hindus see Parvati and Shiva in Halesi cave;
Buddhists also meet their preacher Rinpoche in Halesi;
Kirantis also meet Sumnima-Paruhang in Halesi cave;
All will receive food and salvation there in Halesi cave.

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

People believe nothing of Halesi unless they visit it;
Those who visited Halesi cannot be dumb about Shiva's deed;
Halesi has been the testing place for vice and virtue;
The cave of Halesi is the creation of divinity, it is said;

There is a literary work in that divinity with diversified nature;
Within nature, there is divinity and there's this harmony;
The more one looks at it, the more one wants.
The story of mystical Halesi can never be completed.

■

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal

CC-0. Digitized by eGangotri and MIDF- Delhi

राधेश्याम भट्टराई

जन्ममिति : १९ असार २००२ ।
जन्मस्थान : रावा लामीडाँडा, खोटाङ ।
शिक्षा : एम.ए. आचार्य (त्रि.वि.) ।
सेवा : २०२८ वैशाखमा सरकारीसेवामा प्रवेश गरी २०६२ भदौमा राष्ट्रियसभाको सचिवपदबाट सेवानिवृत्त ।

प्रकाशित कृति

१. हलेसी (तीर्थकाव्य) - २०४९ दो.सं. २०६१ ।
२. साठी थुंगा (मुक्तकसङ्ग्रह) - २०५१ ।
३. मेरो देश : मेरै सपना (कवितासङ्ग्रह) - २०५७ ।
४. पशुवध नगरौं (काव्य), (सम्पादन) दो. सं. - २०६३ ।
५. नयाँ पसल (कविता - सँगालो) - २०६९ ।

सम्वद्ध शोधपत्र

१. राधेश्याम भट्टराईको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वको अध्ययन - रीना आचार्य, नेपाली स्नातकोत्तरतहको शोधपत्र - २०५६ त्रि.वि. पद्मकन्या क्याम्पस ।
२. मेरो देश : मेरै सपना कवितासङ्ग्रहमा प्रतिबिम्बित राष्ट्रप्रेम - धीमन्तराज न्यौपाने, शास्त्री तृतीय वर्ष, नेपालीको शोधपत्र - २०६१ म.सं.वि., वाल्मीकि विद्यापीठ ।
३. राधेश्याम भट्टराईद्वारा प्रणीत 'मेरो देश : मेरै सपना' को विश्लेषणात्मक अध्ययन -दीपाकुमारी शर्मा, नेपाली स्नातकोत्तरतहको शोधपत्र - २०६६, त्रि.वि. पद्मकन्या क्याम्पस ।
४. विभिन्न कोणबाट 'हलेसी' तीर्थकाव्यको अध्ययन - सुशीला पोखेल, नेपाली स्नातकोत्तरतहको शोधपत्र - २०६६ त्रि.वि. पद्मकन्या क्याम्पस, काठमाडौं ।
५. राधेश्याम भट्टराईको साहित्यिक यात्राको अध्ययन - राधेश्याम झा, नेपाली स्नातकोत्तरतहको शोधपत्र- २०६७, त्रि.वि. रामस्वरूप रामसागर बहुमुखी क्याम्पस, जनकपुर ।

शौख

- ऐतिहासिक, धार्मिक, सांस्कृतिक, पुरातात्त्विक तथा पर्यटकीयस्थलहरूको अध्ययन-भ्रमण, अनुसन्धान तथा लेखन ।
- साहित्यिक, सामाजिक तथा धार्मिक संघ-संस्थाहरूमा संलग्नता ।

9 789937 146999

Jayatu Sanskritam, Kathmandu, Nepal